NHLRP National Home Language Reading Programme

Nkunguhato wa Madyondziselo

XITSONGA

RIRIMI RA LE KAYA

GIREDI YA 2

KOTARA YA 1 & 2

basic education
Department: Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL EDUCATION COLLABORATION TRUST

ETDP SETA

2030 NDP

Read to Lead
A Reading Nation is a Leading Nation

SACE

Nkunguhato wa Madyondziselo

GIREDI YA 2 | KOTARA YA 1 & 2

XITSONGA

NHLRP | National Home Language Reading Programme

Copyright © 2026 National Educational Collaboration Trust (NECT)

This work is licensed under a Creative Commons Attribution–NonCommercial–NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND 4.0).

Additional permissions beyond the scope of this license may be available. For further information, please contact the publisher at **materials@nect.org.za**.

First edition, 2026

NHLRP | National Home Language Reading Programme

KOTARA YA 1 NKUNGUHATO WA MADYONDZISELO

Ku yingisela na ku vulavula: Tivisa nkongomelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Swifaniso na nchumu wa ntiyiso swo kombisa nkongomelo

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa nkombiso wa nkongomelo:** *Hi tivekela swikongomelo*
2. **Vutisa swivutiso swa le rivaleni leswi nga ta endla leswaku vadyondzi va tirhisa vutivi bya vundzhaku.**
   - *Xana u tshame u tivekela xikongomelo? Loko swi ri tano, a ku ri yini?*
   - *Xana hi xihi xikongomelo lexi u nga tsakelaka ku tivekela xona lembe leri?*
   - *Xana u ehleketa leswaku u ta titwa njhani ku fikelela xikongomelo xa wena?*
3. **Endla mepe wa miehleketo hi ku tirhisa swivutiso na tinhlamulo ta vadyondzi.**
4. **Engetela tinhlamulo ta wena eka mepe wa miehleketo ku ndlandlamuxa vutivi bya vadyondzi.**
5. **Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 2.**
6. **Byela vadyondzi ku kombetela mfuwiso wa ririmi eka nkongomelo.**
   a. Hlaya mfuwiso wa ririmi hi rito leri tlakukeke.
   b. Letela vadyondzi ku hlaya mfuwiso wa ririmi na wena, kumbe ku yi vuyelela endzhaku ka wena:
   Mpfhuka wo leha wu sungula hi goza rin'we.
7. **Vulavula hi mfuwiso wa ririmi na vadyondzi.**
   a. Vutisa: Xana u nga ndzi byela leswaku leswi swi vula yini? / Xana u nga kota ku kuma nhlamulo?
   b. Hlohlotela vadyondzi ku avelana miehleketo ya vona.
   c. Nyika nhlamuselo kumbe u nyika nhlamulo hi ndlela leyi landzelaka:
   Xivuriso lexi xi kombisa leswaku nchumu wun'wana na wun'wana lowukulu lowu u lavaka ku wu fikelela wu sungula hi switsongotsongo.
   Loko wo sungula u ta hlamala se u fikelerile leswi u tsakelaka swona.

Mipfumawulo: Kambela hi ndlela ya nkamafundza ku kambela vutivi bya fonemiki

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Buku yo Kambela

1. **Lulamisa Buku yo Kambela ku endla tinotsi ta vadyondzi hi un'weun'we.**
2. **Tirhisa khodi yo olova ku rhekoda matirhelo ya vadyondzi, xk.:**

1 = a nga si va na vuswikoti
2 = u na vuswikoti
3 = u hundzisa vuswikoti lebyi languteriweke

3. **Tshamisisa vadyondzi leswaku u va yingisela.**
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo 'ava marito' (hi mapeletwana).
   b. Tirhisa swakudya swo hambanahambana tanihi xikombiso, xk.: ti-ma-nga; chu-ke-le; nya-ma.
4. **Fambafamba etlilasini u kombela mudyondzi un'wana na un'wana ku:**
   a. Ava vito ra vona hi mapeletwana, xk.: Ka-ra-bo
   b. Vula mpfumawulo wo sungula wa vito ra vona, xk. Vito ra Karabo ri sungula hi mpfumawulo wa /k/
   c. Letela leswi eka vadyondzi kutani u sungula hi vadyondzi lava nga na vuswikoti swinene.
5. **Swihlamuseri swa xiyimo xa mudyondzi:**

1 = Mudyondzi u lava mpfuneto ku hetisisa mitirho leyimbirhi.
2 = Mudyondzi u hetisisa ntirho wun'we a ri yexe.
3 = Mudyondzi u hetisisa mitirho leyimbirhi a ri yexe.

Ntivontsalo: Kambela hi ndlela ya nkamafundza ku kambela vutivi byo vumba maletere

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Kombela vadyondzi ku tsala maletere ya tialifabete lamatsongo.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u langutisa ndlela leyi mudyondzi un'wana na un'wana a vumbaka maletere hi yona, rivilo ro tsala, sayizi ya maletere, na swin'wana.
   b. Lemuka vadyondzi lava tikeriwaka ku vumba maletere, xikan'we xa xivangelo xa leswaku hikokwalahokayini va tikeriwa.
   c. Tlhela u lemuka vadyondzi lava nga tiviki tialifabete.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 1

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Marie wa hlayisa*.
   b. Vula u ku: Eka xitori lexi hi hlangana na nhwanyana loyi a vitaniwaka Marie, loyi a nga na xikongomelo xo veka mali yo ringanela ku xava xikanyakanya. Hi hlayile hi swilo swo hambanahambana leswi Marie na munghana wa yena Basani va swi endleke ku ringeta ku kuma mali leyi ringaneleke leswaku Marie a xava xikanyakanya.
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo wa Switori.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Anakanya.
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Dyondzo yo lemukisa ya tlilasi hinkwayo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Tibuku ta switoloveto ta vadyondzi

Tipensele ta vadyondzi

- Tirhisa nkarhi lowu ku letela vadyondzi eka maendlelo na swiletelo swa HNL.
- Loko leswi swi endliwa hi ndlela leyinene, swi ta olova ku lawula HNL.

Ku lulamisa

1. Eku sunguleni ka nkarhi wa Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke, lemuka na ku letela valanguteri ku hangalasa:
   - Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo
   - Tibuku ta switoloveto ta vadyondzi
2. Dyondzisa vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku ta ku titoloveta eka pheji leri faneleke.
3. Hlamusela leswaku ku sukela eka Vhiki ra 2, hi nkarhi wa Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke, vadyondzi va ta tirha hi vambirhimbirhi ku hetisisa migingiriko eka Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo.

Ku hlaya hi tiphere

1. Byela vadyondzi leswaku kusukela eka Vhiki ra 2, va ta tirha na vanghana va vona ku hetisa migingiriko.
2. Yisa vadyondzi eka migingiriko yo titoloveta ya siku.
3. Va pfune ku vona ntirho wun'wana ni wun'wana, ni ku twisisa leswi faneleke ku endliwa.

Simeka Swiletelo swa Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke

1. Dyondzisa vadyondzi hi sete ya swiletelo leswi tirhelaka wena na mongo wa wena.
2. Leswi swi fanele ku katsa swiletelo swo fana na:
   a. Ku cincana ku hlaya ni ku yingisela loko u tirha ni munghana wa wena.
   b. Tirhisa rito ra wena ra le ndzeni / rito ra levhele ya 1 / rito ro hlevetela.
   c. Lehisa mbilu u pfuna munghana wa wena.
   d. U nga yimisi voko ra wena kumbe ku karhata mudyondzisi loko a ri ku yingiseleni ka ku hlaya.
   e. Loko u lava xihambukelo, tirhisa ku pfumeleriwa ka wena ka ku ya xihambukelweni.
   f. Loko u tsandzeka ku hundza, yana eka ntirho lowu landzelaka. Kombela mudyondzisi ku pfuneta loko a ntshunxekile.

Ku heta dyondzo

1. Dyondzisa vadyondzi ku pfala Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku to endla migingiriko.
2. Dyondzisa vahlayisi leswaku va hlengeleta tibuku hi ku hatlisa ni hi ku rhula ivi va ti tlherisela etixelifini ta tona.

3. Nkhensa vadyondzi eka ku nghingiriko ka vona. Kombisa swilo swi nga ri swingani leswi endliweke kahle.

Nghenisa ntolovelo na swiletelo endzeni

1. Leswaku Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke ku humelela, vadyondzi va fanele ku tiva leswi languteriweke eka vona na matikhomelo.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 2.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
   - *Xikongomelo: Xin'wana lexi u lavaka ku xi endla kumbe ku va xona, naswona lexi u nga tirhelaka ku fikelela xona.*
   - *Hlayisa: Ku hlayisa nchumu lowu u nga ta wu tirhisa nkarhi lowu taka kumbe ku ka u nga tirhisi mali ya wena sweswi.*
   - *Mali: Leswi hi swi tirhisaka ku hakela swilo.*
   - *Hola: Ku kuma mali kumbe hakelo hi ku tirha kumbe ku endla ntirho.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Buku yo Kambela

Sete yo helela ya Makhadi ya Firizi (Giredi ya 1)

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi eka khapete kumbe ehansi emahlweni ka wena.**
   a. Byela vadyondzi ku yingisela vito ra vona.
   b. Loko u ri karhi u vitanela mavito ya vadyondzi, va fanele ku hlaya mpfumawulo wa khadi ra Firizi leri u ri tlakuseleke ehenhla.
   c. Endla leswi hi ku hatlisa swinene. Endla swi languteka tanihi ntlangu wo tsakisa kambe lemuka vadyondzi lava tikeriwaka.
   d. Loko mudyondzi a endla xihoxo, vula leswaku 'yingisela kahle' kutani u vula mpfumawulo.

Ntivontsalo: Kambela hi ndlela ya nkamafundza ku kambela vutivi byo vumba maletere

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku endla onge hi tlanga piyano.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Kombela vadyondzi ku tsala maletere ya tialifabete lamakulu.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u langutisa ndlela leyi mudyondzi un'wana na un'wana a vumbaka maletere hi yona, rivilo ro tsala, sayizi ya maletere, na swin'wana.
   b. Lemuka vadyondzi lava tikeriwaka ku vumba maletere, xikan'we xa xivangelo xa leswaku hikokwalahokayini va tikeriwa.
   c. Tlhela u lemuka vadyondzi lava nga tiviki tialifabete.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 3

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya.**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Marie wa hlayisa*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Dyondzo yo lemukisa ya tlilasi hinkwayo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Tibuku ta switoloveto ta vadyondzi

Tipensele ta vadyondzi

- Tirhisa nkarhi lowu ku letela vadyondzi eka maendlelo na swiletelo swa HNL.
- Loko leswi swi endliwa hi ndlela leyinene, swi ta olova ku lawula HNL.

Ku lulamisa

1. Eku sunguleni ka nkarhi wa Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke, lemuka na ku letela valanguteri ku hangalasa:
   - Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo
   - Tibuku ta switoloveto ta vadyondzi
2. Dyondzisa vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku ta ku titoloveta eka pheji leri faneleke.
3. Hlamusela leswaku ku sukela eka Vhiki ra 2, hi nkarhi wa Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke, vadyondzi va ta tirha hi vambirhimbirhi ku hetisisa migingiriko eka Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo.

Ku hlaya hi tiphere

1. Byela vadyondzi leswaku kusukela eka Vhiki ra 2, va ta tirha na vanghana va vona ku hetisa migingiriko.
2. Yisa vadyondzi eka migingiriko yo titoloveta ya siku.

3. Va pfune ku vona ntirho wun'wana ni wun'wana, ni ku twisisa leswi faneleke ku endliwa.

Simeka Swiletelo swa Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke

1. Dyondzisa vadyondzi hi sete ya swiletelo leswi tirhelaka wena na mongo wa wena.
2. Leswi swi fanele ku katsa swiletelo swo fana na:
   a. Ku cincana ku hlaya ni ku yingisela loko u tirha ni munghana wa wena.
   b. Tirhisa rito ra wena ra le ndzeni / rito ra levhele ya 1 / rito ro hlevetela.
   c. Lehisa mbilu u pfuna munghana wa wena.
   d. U nga yimisi voko ra wena kumbe ku karhata mudyondzisi loko a ri ku yingiseleni ka ku hlaya.
   e. Loko u lava xihambukelo, tirhisa ku pfumeleriwa ka wena ka ku ya xihambukelweni.
   f. Loko u tsandzeka ku hundza, yana eka ntirho lowu landzelaka. Kombela mudyondzisi ku pfuneta loko a ntshunxekile.

Ku heta dyondzo

1. Dyondzisa vadyondzi ku pfala Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku to endla migingiriko.
2. Dyondzisa vahlayisi leswaku va hlengeleta tibuku hi ku hatlisa ni hi ku rhula ivi va ti tlherisela etixelifini ta tona.
3. Nkhensa vadyondzi eka ku nghingiriko ka vona. Kombisa swilo swi nga ri swingani leswi endliweke kahle.

Nghenisa ntolovelo na swiletelo endzeni

1. Leswaku Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke ku humelela, vadyondzi va fanele ku tiva leswi languteriweke eka vona na matikhomelo.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito na ku vulavula hi xifaniso xa nkongomelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Ringeta: Ku tirha hi matimba ku endla swo karhi, na loko swi tika.*
      - *Ku humelela: Ku fikelela milorho ya wena kumbe ku endla swo karhi kahle.*
      - *Ku ya mahlwweni: Ku antswa eka swo karhi nkarhi wun'wana na wun'wana loko u titoloveta, hi switsongotsongo.*
      - *Sagwati: Hari leyi u nyikiwaka yona ku va u endle swo karhi swa kahle.*
   b. Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 4.
   b. Byela vadyondzi vuxokoxoko lebyi landzelaka mayelana na xifaniso:
   - *Vanhu va tivekela milorho ku tirhela ku fikelela leswi va swi lavaka.*
   - *Ku fikelela milorho swi lava u tirha swinene - a swo humelela ntsena.*
   - *Milorho yi endla leswaku hi vona ku humelela ka hina no hi pfuna leswaku hi nga heli matimba!*
3. **Bulani hi xifaniso.**
   a. Tirhisa swivutiso leswi landzelaka ku bula hi xifaniso hi ndlela leyi landzelaka:
   - Vutisa xivutiso xo sungula.
   - Letela vadyondzi ku bula hi xivutiso na mutirhisani wa vona.
   - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   - Kurisa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi hi ku lulamisa ku nga twisisani na hi ku avelana mahungu lama fambelanaka na nkongomelo.
   - Vuyelela endlelo leri eka swivutiso hinkwaswo.
4. **Swivutiso:**
   a. *Hi yihi milorho leyi vana va giredi ya 2 va nga yi vekaka?*
   b. *Hikwalahokayini hi tivekela milorho?*
   c. *I ncini lexi u lavaka ku xi endla ku antswa n'hweti leyi? U nga ringeta njhani ku endla?*

Mipfumawulo: Mbitanelo - Marito

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–10 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–10: kapeka, guma, hahami, qokolela, duu, zoni, xichocho, nhulu, pharafini, qhuva
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya khume eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   d. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
   e. Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi.

Ntivontsalo: Kambela hi ndlela ya nkamafundza ku kambela rivilo ra ntivontsalo, ku tinyiketela na matimba

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Tsala swivulwa leswi landzelaka eka bodo:** Vito ra mina i ____. Ndzi na ____ wa **malembe.**
   a. Lerisa vadyondzi ku kopa na ku hetisa swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   b. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi leswaku u lava ku vona leswaku va nga kota ku tsala swivulwa ka ngani hi ndlela leyi nga fanela hi timinete ta ntlhanu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va sungula ku tsala naswona va nga yimi ku kondza u vula tano.
3. **Kambela hi ndlela ya nkamafundza ku kambela rivilo ra ntivontsalo, ku tinyiketela na matimba.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u langutisa ndlela leyi vadyondzi va tikeriwaka hi yona ku tinyiketela kumbe matimba – na lava faneleke ku kuma mikarhi yo tala ya ku wisa.
   b. Endzhaku ka timinete ta 5, vula leswaku 'yima'.
   c. Kombela vadyondzi ku hlayela leswaku va swi kotile ka ngani ku tsala swivulwa leswimbirhi.
   d. Hlohlotela vadyondzi – va byele leswaku lembe leri, hinkwavo va ta kota ku hatlisa, na ku va vatsari va kahle.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 3

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Marie wa hlayisa*.
   d. Vula u ku: Eka xitori lexi hi hlangana na nhwanyana loyi a vitaniwaka Marie, loyi a nga na xikongomelo xo veka mali yo ringanela ku xava xikanyakanya. Hi hlayile hi swilo swo hambanahambana leswi Marie na munghana wa yena Basani va swi endleke ku ringeta ku kuma mali leyi ringaneleke leswaku Marie a xava xikanyakanya.
2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Anakanya.
      - Vutisa vadyondzi: Pfala matihlo ya wena u ringeta ku vona hi mahlo ya mianakanyo swo karhi eka xitori lexi. Xana u vona yini?

Ku tsala: Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala: Ndzi nga tivekela xikongomelo!

Xikongomelo xa mina i...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa mfungho wo hlamala emakumu ka xivulwa ku kombisa ku nyanyuka kumbe ku hlamala.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Ndzi swi endlile! Ndzi fikelerile xikongomelo xa mina!
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Xivulwa xi hela hi xihlamalo, ku kombisa ku nyanyuka kumbe ku hlamala.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso na ku tsala swivulwa swimbirhi.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Xikongomelo lexi hi lavaka ku xi fikelela eka Giredi ya 2.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu.**
   a. Vula u ku: Xikongomelo xin'we lexi ndzi nga na xona eka lembe leri i...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: U tirhela ku fikelela xikongomelo xa wena.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Xivulwa xi hela hi xihlamalo, ku kombisa ku nyanyuka kumbe ku hlamala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Ku tirha na Mitlawa

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Tibuku ta switoloveto ta vadyondzi

Tipensele ta vadyondzi

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

- Tirhisa nkarhi lowu ku letela vadyondzi eka maendlelo na swiletelo swa HNL.
- Loko leswi swi endliwa hi ndlela leyinene, swi ta olova ku lawula HNL.

Ku lulamisa

1. Yana eka ntolovelo wamasiku hinkwawo wa ku tshamisa vadyondzi hi vambirhi na Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku to endla migingiriko.
2. Byela tlilasi leswaku u ta va komba leswi va faneleke ku swi endla loko u vitana ntlawa leswaku wu ta hlaya.

Mitlawa yo hlaya

1. Tiyisisa leswaku u vekile vadyondzi eka mintlawa ya vuswikoti byo fana bya Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke.
2. Byela vadyondzi vito ra ntlawa wa vona. Xiya: Vadyondzi a va na xitulu eka mitlawa leyi.
3. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva vito ra ntlawa wa vona – tlanga mitlango ku tiyisisa leswi. Xikombiso, byela vadyondzi hinkwavo eka ntlawa wa Mangwa leswaku va yima; byela vadyondzi hinkwavo eka ntlawa wa Nghala leswaku va veka mavoko etinhlokweni, na swin'wana.

Vitana ntlawa ku ta hlaya

1. Tsundzuxa vadyondzi leswaku ndhawu ya Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke yi kwihi.
2. Tsundzuxa vadyondzi ku tisa Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo loko va ta ku ta hlaya.
3. Tsundzuxa vadyondzi hi swiletelo: loko u va vitana, va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile eka xivandla, a va fanelanga ku kavanyeta vadyondzi van'wana.
4. Vitana ntlawa leswaku wu tshama endhawini yo hlayela eka yona.
5. Tiyisisa leswaku va na Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo.
6. Hlamusela leswaku loko se u hetile migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya siku, u ta yingisela ku suka eka buku ya vadyondzi va hlaya ku suka eka vahlayi van'wana (tibuku ta vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya).
7. Titolovete ku hangalasa sete leyi faneleke ya vahlayi, na ku kombela vadyondzi ku pfula tibuku eka pheji ro karhi.
8. Endzhaku ka sweswo, titolovete ku teka tibuku to hlaya, kumbe ku nyika vadyondzi leswaku va muka na tona ekaya. (Leswi swi le ka mudyondzisi/pholisi ya xikolo).
9. Tlilasi hinkwayo a yi va nyike mbuyelo hi matirhelo ya vona.
10. Vuyelela na ntlawa lowu landzelaka.

11. Endla leswi na mitlawa yo tala hilaha u nga kotaka hakona hi nkarhi wolowo.

Ku heta dyondzo

1. Dyondzisa vadyondzi ku pfala Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku to endla migingiriko.
2. Dyondzisa vahlayisi leswaku va hlengeleta tibuku hi ku hatlisa ni hi ku rhula ivi va ti tlherisela etixelifini ta tona.
3. Nkhensa vadyondzi eka ku nghingiriko ka vona. Kombisa swilo swi nga ri swingani leswi endliweke kahle.

Nghenisa ntolovelo na swiletelo endzeni

1. Leswaku Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke ku humelela, vadyondzi va fanele ku tiva leswi languteriweke eka vona na matikhomelo.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Mbitanelo - Swivulwa

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo'.
   b. Vitanela swivulwa leswi landzelaka leswaku vadyondzi va swi tsala:
      - A hi tivi leswaku yi vhakela mani.
      - Wena wa ku tiva laha yi nga vhaka kona?
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala swivulwa swimbirhi eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Kombisa mahikahatelo lama u ma tirhisaka.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
   f. Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi.

Ntivontsalo: Kambela hi ndlela ya nkamafundza ku kambela khwalithi ya ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Tsala swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Swilo leswi ndzi swi rhandzaka
   - Ndzi rhandza ku tlanga ____.
   - Ndzi rhandza ku dya ____.
   a. Lerisa vadyondzi ku kopa na ku hetisa swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   b. Byela vadyondzi ku tirhisa matsalelo ya vona yo basa, lamanene ya kona.
3. **Kambela khwalithi ya ntivontsalo ya vadyondzi.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u lemuka vadyondzi lava tikeriwaka ku tsala hi ndlela yo basa.
   b. Nyika nseketelo mayelana na mayimelo, ku khoma penisele na ntshikilelo wo tsala.
   c. Hlohletela vadyondzi – va byele leswaku lembe leri, hinkwavo va ta va vatsari lava tsalaka swo basa.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 3

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Marie wa hlayisa*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
   - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Anakanya.
   - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Pfala matihlo ya wena u ringeta ku vona hi mahlo ya mianakanyo swo karhi eka xitori lexi. Xana u vona yini?

2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
   - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
   - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
   - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala: Pulana na ku tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala: Ndzi nga tivekela xikongomelo!

Xikongomelo xa mina i...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Ndzi swi endlile! Ndzi fikelerile xikongomelo xa mina!
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hindlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. hlaya, tsala, tinhlayo, antswisa, ku antswa, ku endla munghana, na swin'wana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Xivulwa xi hela hi xihlamalo, ku kombisa ku nyanyuka kumbe ku hlamala.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Ku tirha na Mitlawa

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Tibuku ta switoloveto ta vadyondzi

Tipensele ta vadyondzi

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

- Tirhisa nkarhi lowu ku letela vadyondzi eka maendlelo na swiletelo swa HNL.
- Loko leswi swi endliwa hi ndlela leyinene, swi ta olova ku lawula HNL.

Ku lulamisa

1. Yana eka ntolovelo wamasiku hinkwawo wa ku tshamisa vadyondzi hi vambirhi na Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku to endla migingiriko.
2. Byela tlilasi leswaku u ta va komba leswi va faneleke ku swi endla loko u vitana ntlawa leswaku wu ta hlaya.

Mitlawa yo hlaya

1. Tiyisisa leswaku u vekile vadyondzi eka mintlawa ya vuswikoti byo fana bya Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke.
2. Byela vadyondzi vito ra ntlawa wa vona. Xiya: Vadyondzi a va na xitulu eka mitlawa leyi.
3. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva vito ra ntlawa wa vona – tlanga mitlango ku tiyisisa leswi. Xikombiso, byela vadyondzi hinkwavo eka ntlawa wa Mangwa leswaku va yima; byela vadyondzi hinkwavo eka ntlawa wa Nghala leswaku va veka mavoko etinhlokweni, na swin'wana.

Vitana ntlawa ku ta hlaya

1. Tsundzuxa vadyondzi leswaku ndhawu ya Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke yi kwihi.
2. Tsundzuxa vadyondzi ku tisa Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo loko va ta ku ta hlaya.
3. Tsundzuxa vadyondzi hi swiletelo: loko u va vitana, va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile eka xivandla, a va fanelanga ku kavanyeta vadyondzi van'wana.
4. Vitana ntlawa leswaku wu tshama endhawini yo hlayela eka yona.
5. Tiyisisa leswaku va na Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo.
6. Hlamusela leswaku loko se u hetile migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya siku, u ta yingisela ku suka eka buku ya vadyondzi va hlaya ku suka eka vahlayi van'wana (tibuku ta vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya).
7. Titolovete ku hangalasa sete leyi faneleke ya vahlayi, na ku kombela vadyondzi ku pfula tibuku eka pheji ro karhi.
8. Endzhaku ka sweswo, titolovete ku teka tibuku to hlaya, kumbe ku nyika vadyondzi leswaku va muka na tona ekaya. (Leswi swi le ka mudyondzisi/pholisi ya xikolo).

9. Tlilasi hinkwayo a yi va nyike mbuyelo hi matirhelo ya vona.
10. Vuyelela na ntlawa lowu landzelaka.
11. Endla leswi na mitlawa yo tala hilaha u nga kotaka hakona hi nkarhi wolowo.

Ku heta dyondzo

1. Dyondzisa vadyondzi ku pfala Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku to endla migingiriko.
2. Dyondzisa vahlayisi leswaku va hlengeleta tibuku hi ku hatlisa ni hi ku rhula ivi va ti tlherisela etixelifini ta tona.
3. Nkhensa vadyondzi eka ku nghingiriko ka vona. Kombisa swilo swi nga ri swingani leswi endliweke kahle.

Nghenisa ntolovelo na swiletelo endzeni

1. Leswaku Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke ku humelela, vadyondzi va fanele ku tiva leswi languteriweke eka vona na matikhomelo.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi rhandza loko...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   - Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   - Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo: Kambela ku khowuda hi ndlela ya nkamafundza

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mayelana na mina'.
   b. Tsala swiphemu swo sungula xivulwa leswi landzelaka eka bodo:
   Hinkwaswo mayelana na mina
   Vito ra mina i...
   Ndzi hanya hi...
   Vanghana va mina i...
   Ndzi rhandza ku...
   A ndzi rhandza ku...
   Ntlango wa thelevhixini lowu ndzi wu tsakelaka i...
   Ndzi tsakela leswi hikuva...
2. **Byela vadyondzi ku kopa na ku hetisa swivulwa.**
   a. Byela vadyondzi leswaku va tirha hi voxe.
   b. Va byele leswaku va tsala marito hilaha ma twalaka hakona – a swi na mhaka na loko va endla swihoxo.
3. **Lemuka vutivi bya vadyondzi bya mpfumawulo na ku titshemba.**
   a. I vadyondzi vahi lava nga hetisa swivulwa hi ku titshemba?
   b. I vadyondzi vahi lava tirhisaka vutivi bya vona bya mpfumawulo ku khowuda marito mo tala hi ndlela leyi nga fanela?
   c. I vadyondzi vahi lava tikeriwaka ku khowuda marito?

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 3

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Marie wa hlayisa*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta dirowa na ku tsala hi xiphemu lexi hi xi tsakelaka xa xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Pfala matihlo ya wena u endla ongeti wa ehleketa.
   b. Pfula matiho ya wena u vula u ku: Xiphemu lexi ndzi xi tsakelaka ngopfu eka xitori a ku ri loko...
   c. Ringeta hi matimba ku ka u nga hlawuli xiphemu lexi nga erivaleni swinene xa xitori eka xikombiso xa wena.
   d. Dirowa xifaniso hi xihatla ebodweni. Loko u ri karhi u dirowa, hlamusela leswi u swi dirowaka.
   e. Engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi mayelana na ku dirowa ka wena: Ndzi tsakerile...
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi ku pfala matihlo ya vona kutani va ehleketa hi xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori.
   b. Vula u ku: Ehleketa hi mavonelo ya wena, u nga kopeli xikombiso xa mina.
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi leswaku va pfula matihlo ya vona kutani va kanerisana hi tinhlamulo ta vona na mutirhisani wa vona.
   d. Kutani, lerisa vadyondzi ku dirowa xiphemu xexo xa xitori eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   e. Pfuna vadyondzi ku engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi eka leswi va swi diroweke.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala: Tsala na ku hlela

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala: Ndzi nga tivekela xikongomelo!

Xikongomelo xa mina i...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela xivulwa xin'wana eka leswi u swi tsalaka.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Xivulwa xi hela hi xihlamalo, ku kombisa ku nyanyuka kumbe ku hlamala.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Ku tirha na Mitlawa

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Tibuku ta switoloveto ta vadyondzi

Tipensele ta vadyondzi

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

- Tirhisa nkarhi lowu ku letela vadyondzi eka maendlelo na swiletelo swa HNL.
- Loko leswi swi endliwa hi ndlela leyinene, swi ta olova ku lawula HNL.

Ku lulamisa

1. Yana eka ntolovelo wamasiku hinkwawo wa ku tshamisa vadyondzi hi vambirhi na Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku to endla migingiriko.
2. Byela tlilasi leswaku u ta va komba leswi va faneleke ku swi endla loko u vitana ntlawa leswaku wu ta hlaya.

Mitlawa yo hlaya

1. Tiyisisa leswaku u vekile vadyondzi eka mintlawa ya vuswikoti byo fana bya Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke.
2. Byela vadyondzi vito ra ntlawa wa vona. Xiya: Vadyondzi a va na xitulu eka mitlawa leyi.
3. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva vito ra ntlawa wa vona – tlanga mitlango ku tiyisisa leswi. Xikombiso, byela vadyondzi hinkwavo eka ntlawa wa Mangwa leswaku va yima; byela vadyondzi hinkwavo eka ntlawa wa Nghala leswaku va veka mavoko etinhlokweni, na swin'wana.

Vitana ntlawa ku ta hlaya

1. Tsundzuxa vadyondzi leswaku ndhawu ya Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke yi kwihi.
2. Tsundzuxa vadyondzi ku tisa Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo loko va ta ku ta hlaya.
3. Tsundzuxa vadyondzi hi swiletelo: loko u va vitana, va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile eka xivandla, a va fanelanga ku kavanyeta vadyondzi van'wana.
4. Vitana ntlawa leswaku wu tshama endhawini yo hlayela eka yona.
5. Tiyisisa leswaku va na Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo.
6. Hlamusela leswaku loko se u hetile migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya siku, u ta yingisela ku suka eka buku ya vadyondzi va hlaya ku suka eka vahlayi van'wana (tibuku ta vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya).
7. Titolovete ku hangalasa sete leyi faneleke ya vahlayi, na ku kombela vadyondzi ku pfula tibuku eka pheji ro karhi.
8. Endzhaku ka sweswo, titolovete ku teka tibuku to hlaya, kumbe ku nyika vadyondzi leswaku va muka na tona ekaya. (Leswi swi le ka mudyondzisi/pholisi ya xikolo).
9. Tlilasi hinkwayo a yi va nyike mbuyelo hi matirhelo ya vona.
10. Vuyelela na ntlawa lowu landzelaka.

11. Endla leswi na mitlawa yo tala hilaha u nga kotaka hakona hi nkarhi wolowo.

Ku heta dyondzo

1. Dyondzisa vadyondzi ku pfala Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo na tibuku to endla migingiriko.
2. Dyondzisa vahlayisi leswaku va hlengeleta tibuku hi ku hatlisa ni hi ku rhula ivi va ti tlherisela etixelifini ta tona.
3. Nkhensa vadyondzi eka ku nghingiriko ka vona. Kombisa swilo swi nga ri swingani leswi endliweke kahle.

Nghenisa ntolovelo na swiletelo endzeni

1. Leswaku Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke ku humelela, vadyondzi va fanele ku tiva leswi languteriweke eka vona na matikhomelo.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Andlalo wa nomu

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va hlalela vadyondzikulobye loko va endla miandlalo ya vona ya nomu.**
2. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho lowu landzelaka: Ku byela van'wana mahungu ya wena ya le xihundleni**
   a. Hi byele leswaku mahungu ya wena ya vulavula hi yini. Vula u ku:
   b. Namuntlha ndzi ta mi byela hi...
   c. Kutani, byela van'wana mahungu ya wena.
   d. Hi byele leswi humeleleke hi ku landzelelana loku nga fanela.
   e. Hi byele hi timhakakulu mayelana na mahungu ya wena.
   f. Hetelela hi ku hi byela hi ndlela leyi mahungu ya wena ma ku endleke u titwa hayona.
3. **Tsundzuxa vadyondzi hi swikili swa ku andlala leswi landzelaka:**
   a. Loko u ri karhi u byela van'wana mahungu ya wena, tsundzuka ku:
      - Hi byele leswaku mahungu ya wena ya vulavula hi yini
      - Hi byele leswaku swi humelerile rini
      - Hi byele leswaku swi humelerile mani
      - Vula swivulwa swa wena hi ku landzelelana loku nga fanela
      - Vula swilo kan'we – u nga vuyeleli swilo leswi u nga swi vula
      - Vulavula hi rito leri tlakukeke, leri ri twalaka kahle
4. **Vitana vadyondzi lava hlawuriweke hi un'weun'we ku endla miandlalo ya vona.**
   a. Kurisa ku titshemba ka mudyondzi un'wana na un'wana hi ku va khensa eka miandlalo ya vona na hi ku nyika vuxokoxoko byin'wana lebyinene.
   b. Emakumu ya dyondzo, nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana lebyi tolovelekeke ku antswisa miandlalo ya vona. Xikombiso: Ndzi tikeriwile ku twa van'wana va n'wina. Ndzi kombela mi ringeta leswaku marito ya n'wina ya twakala kahle - hi lava ku twa leswi mi swi vulaka.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya Firizi: a, m

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *a, m*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 5.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku endla onge hi tlanga piyano.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Ha ha mama hina.
   - Hi mama na manana.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi.
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 13

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Tihuku ta Thuli letintshwa*.
   b. Vula u ku: Eka xitori lexi, hi hlangana na nhwanyana loyi a vuriwaka Thuli na kokwana wa yena. Va na huku yo saseka leyi vitaniwaka Hennie, leyi tshikelaka tandza siku na siku. Thuli na kokwana wa yena va tsakela ngopfu ku dya matandza kufikela laha va nga teka xiboho xo fuwa tihuku to tala leswaku va ta kota ku sungula bindzunyana.
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo wa Switori.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla mikumbetelo
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 5.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 2.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Mbhaha: Huku ya xisati leyi tshikelaka matandza naswona hi ntolovelo yi rhulile na ku va yitsongo eka nkuku.*
      - *Nkuku: Huku ya xinunu leyi nga na tinsiva to vangama leyi talaka ku rila swinene nimixo.*
      - *Bindzu: Ndhawu leyi vanhu va xavisaka swilo kumbe ku nyika vukorhokerhi, kufana na xitolo kumbe saloni.*
      - *Nkunguhato: Nxaxamelo wa magoza lama u kunguhataka ku ma endla leswaku u fikelela xikongomelo xo karhi kumbe ku heta ntirho wo karhi.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: b, c

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *b, c*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 6.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Banana ha ba hina.
   - Cacani mina mi ta cina na yena.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 15

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya.**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Tihuku ta Thuli letintshwa*
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 6.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Vuswikoti byo rungula xitori

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa vadyondzi eka vuswikoti byo hlamusela xitori.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Byela vadyondzi ku pfula Tibukukulu to Hlaya ta vona eka pheji ra 8.
2. **Lerisa vadyondzi ku langutisa xifaniso.**
   a. Vutisa: Xana u vona yini eka xifaniso lexi?
3. **Byela vadyondzi leswaku un'wana na un'wana u fanele ku tumbuluxa xitori xo koma mayelana na xifaniso.**
4. **Byela vadyondzi ndlela yo vumba xitori xa vona. Vula:**
   a. Nyika ximunhuhatwa xin'wana na xin'wana vito eka xitori xa wena.
   b. Vula laha xitori xi humelelaka kona.
   c. Xitori xa wena xi fanele xi va na manghenelo, miri na mahetelelo.
   d. Xifaniso lexi xi kombisa ntsena xiphemu xa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa manghenelo ya xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa miri wa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa mahetelelo ya xitori xa wena.
   e. U nga sungula xitori xa wena hi ku vula leswaku:
      a. ____ ndzi titoloveteta ndzi titoloveta...
      b. Xikongomelo xa ____'a ku ri...
5. **Letela vadyondzi ku hetisa nghingiriko.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku eheleketa hi xitori xa vona va miyerile.
   b. Kutani, Letela vadyondzi ku cincana ku byela ntlawa wa vona switori swa vona. U nga ha lava ku tirhisa 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' eka leswi.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula, rhendzeleka u ri karhi u yingisela.
6. **Hetisa dyondzo hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vitana mudyondzi un'we ku avelana xitori xa yena na tlilasi kumbe u vutisa vadyondzi va kwalomu ka un'we kufika ka vambirhi swivutiso mayelana na switori swa mitlawa ya vona.
   - Vutisa: Xana xitori xa X... a xi vulavula hi yini?
   - Vutisa: Xana i yini lexi u xi tsakeleke eka xitori xa X...?
   b. Nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana byo angarhela ku antswisa switori swa vona.
   Xikombiso: Hi ntolovelo, eka manghenelo ya xitori, hi vula laha xitori xi humelelaka kona, na leswaku swimunhuhatwa i va mani. Nkarhi lowu taka, ringeta ku katsa vuxokoxoko lebyi eka switori swa wena.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: h, i, n

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *h, i, n*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 7.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Hi hina a hi himana na vona.
   - Na hina ha nonoka loko hi ri ku vulavuleni.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 15

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Tihuku ta Thuli letintshwa*
   d. Vula u ku: Eka xitori lexi, hi hlangana na nhwanyana loyi a vuriwaka Thuli na kokwana wa yena. Va na huku yo saseka leyi vitaniwaka Hennie, leyi tshikelaka tandza siku na siku. Thuli na kokwana wa yena va tsakela ngopfu ku dya matandza kufikela laha va nga teka xiboho xo fuwa tihuku to tala leswaku va ta kota ku sungula bindzunyana.
   e. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

Ku tsala: Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 4

Fureme yo tsala:

Hi nkarhi wa tiholideyi ta xikolo ndzi ____, ____, na ____.

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa hefemulo ku hambanisa swilo eka nxaxamelo. Ku hava hefemulo loko hi tsala nchumu wo hetelela. Ematshan'wini yo tirhisa hefemulo hi tirhisa rito ra 'na'. Xikombiso: Ndzi rhandza swiwitsi, tichipisi, khekhe na tinamuneti.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Ndzi rhandza ku dya maapula, tibanana na malamula.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso na ku tsala xivulwa xin'we.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Leswi hi swi endleke hi nkarhi wa tiholideyi ta xikolo.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu.**
   a. Vula u ku: Hi nkarhi wa tiholideyi ta xikolo, ndzi...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Xin'wana lexi u xi endleke hi nkarhi wa tiholideyi ta xikolo.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 7.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: o, e, u

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *o, e, u*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 9.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Tota mina na manana.
   - Hi te hi hetelele ku ta.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 15

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Tihuku ta Thuli letintshwa*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala: Pulana na ku tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 4

Fureme yo tsala:

Hi nkarhi wa tiholideyi ta xikolo ndzi ____, ____, na ____.

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Leswi hi swi endleke hi nkarhi wa tiholideyi ta xikolo.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hindlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. ku tlanga, ku etlela, ku pfuneta, ku hlaya
3. **Letela vadyondzi ku pfula pheji leri nga fanela eka tibuku ta vona ta ntirho ta DBE.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 9.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi rhandza loko...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo: Mbitanelo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Core Reader

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: hala, mina, tola, huma, susa
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha:
   Hi ta sula hi ta tiolola.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 10.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 15

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Tihuku ta Thuli letintshwa*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta nyika nkomiso wa xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula u ku: Loko hi nyika nkomiso wa xitori, hi fanele ku vula hi ku:
      - Leswi xitori a xi vulavula hi swona
      - Leswi ndzi swi tsakeleke mayelana na xitori
      - Leswi ndzi swi dyondzeke eka xitori
   b. Hi ku komisa nyika tinhlamulo ta wena ta swivutiso leswi.
   c. Ringeta hi matimba ku ka u nga hlawuli xiphemu lexi nga erivaleni swinene xa xitori eka xikombiso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi leswaku va ehleketa hi mikomiso ya vona, a va fanelangi ku kopela xikombiso xa wena.
   b. Byela vadyondzi ku sungula tinhlamulo ta vona hi ndlela leyi landzelaka:
      - Xitori lexi a xi vulavula hi...
      - Ndzi tsakerile...
      - Ndzi dyondzile...
   c. Endzhaku ka sweswo, lerisa vadyondzi ku byelana hi mikomiso ya vona na mutirhisani wa vona.
   d. Loko vadyondzi va ri karhi va byelana hi mikomiso ya vona, rhendzeleka etlilasini na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   e. Loko dyondzo yi fika emakumu, vitana mudyondzi kumbe vadyondzi vambirhi ku ta vulavula hi mikomiso ya vona va yi byela tlilasi.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala: Tsala na ku hlela

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 4

Fureme yo tsala:

Hi nkarhi wa tiholideyi ta xikolo ndzi ____, ____, na ____.

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela vuxokoxoko eka xifaniso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 10.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tivisa nkongomelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Swifaniso na nchumu wa ntiyiso swo kombisa nkongomelo

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa nkombiso wa nkongomelo:** *Ha pfuna*
2. **Vutisa swivutiso swa le rivaleni leswi nga ta endla leswaku vadyondzi va tirhisa vutivi bya vundzhaku.**
   - *Xana u tshame u pfuna munhu un'wana? Xana u endle yini ku pfuna?*
   - *Xana i mani loyi u nga kombelaka ku pfuniwa hi yena loko u ri na xiphiqo?*
   - *Hikokwalahokayini u nga kombela ku pfuniwa hi munhu loyi / vanhu lava?*
3. **Endla mepe wa miehleketo hi ku tirhisa swivutiso na tinhlamulo ta vadyondzi.**
4. **Engetela tinhlamulo ta wena eka mepe wa miehleketo ku ndlandlamuxa vutivi bya vadyondzi.**
5. **Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 12.**
6. **Byela vadyondzi ku kombetela mfuwiso wa ririmi eka nkongomelo.**
   a. Hlaya mfuwiso wa ririmi hi rito leri tlakukeke.
   b. Letela vadyondzi ku hlaya mfuwiso wa ririmi na wena, kumbe ku yi vuyelela endzhaku ka wena:
   Kokwana Kokwana va ya edorobeni, Kokwana a va voni kahle. Mina ndzi khoma kokwana hi voko. Ndzi va yisa ethekisini. Muchayeri u khoma kokwa hi voko, U va khandziyisa thekisi. Amu u khoma kokwana hi voko, U va pfuna ku chika. Tsakani u khoma kokwa hi voko, U va tsemakanyisa patu.
7. **Vulavula hi mfuwiso wa ririmi na vadyondzi.**
   a. Vutisa: Xana u nga ndzi byela leswaku leswi swi vula yini? / Xana u nga kota ku kuma nhlamulo?
   b. Hlohlotela vadyondzi ku avelana miehleketo ya vona.
   c. Nyika nhlamuselo kumbe u nyika nhlamulo hi ndlela leyi landzelaka: Leri i risimu leri kombisaka ku va vanhu va pfuna lava pfumalaka. Eka risimu leri, kokwana u ya edobobeni. Ku na vanhu vo hambanahabambana lava nga pfuna kokwa ku kondza a fika edorobeni.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya Firizi: w, l

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *w, l*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 14.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku endla onge hi tlanga piyano.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Wisani na Wahina va le ku rimeni ka mavele eka hina.
   - Hi ta lemuka ku ya eka vona hi ta wisa kona.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi.
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 27

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Riendzombalango lerikulu ra Khandisi na Khala*.
   b. Vula u ku: Khandisi na Khala i vamakwavo va vanhwanyana. Khandisi u rhandza ku khandziya xikanyakanya xa yena naswona a tsakela leswaku Khala a n'wi joyina eka riendzombalango. Hi siku ra yena ra ku velekiwa, Khala u nyikiwile xikanyakanya xo saseka xo tshwuka. Eka xitori lexi, hi hlaya hi ta riendzombalango leri va nga va na rona swin'we. Kambe hilaha swi tikombaka hakona, riendzombalango leri ri hambanile na leswi a va ehleketa leswaku ri ta va xiswona.
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo wa Switori.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla mikumbetelo
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 14.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 12.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
   - *Riendzovalanga: Riendzo kumbe ntirho wo tsakisa laha u ringetaka swilo leswintshwa no titsakisa.*
   - *Dedeleka: Kusuka eka tlhelo rin'wana ku ya eka rin'wana, kufana na loko nchumu wo karhi wu lava ku wa.*
   - *Ringanisa: Ku tshama u tiyile naswona u nga wi.*
   - *Karhalile: Ku karhala swinene, naswona u nga ha ri na matimba lama saleke.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: k, f

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *k, f*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 15.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Hi ta fika laha va hi lavala.
   - Futa ri tisa ku vava emirini.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 29

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya.**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Riendzombalango lerikulu ra Khandisi na Khala*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 15.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito na ku vulavula hi xifaniso xa nkongomelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Ku lungha: Va na kahle eka vanhu hi ku tirhisa marito na swiendlo swo lulama.*
      - *Ku pfuna: Ku endla swo karhi leswi endlaka leswaku ntirho wa un'wana munhu wu olova.*
      - *Ku hlayisa: Ku langutela munhu na ku vona leswaku u hlayisekile no va kahle.*
      - *Ku seketela: Ku endla leswaku munhu a titwa kahle loko va khunguvanyekile hi ku n'wi tshinelela, u n'wi yingisela, kumbe ku vula swa kahle.*
   b. Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 17.
   b. Byela vadyondzi vuxokoxoko lebyi landzelaka mayelana na xifaniso:
      - *Mikarhi yin'wana hi lava ku pfuniwa - lavakulu na lavatsongo.*
      - *Loko u pfuna un'wana, swi nga endla leswaku va tsaka no rhandziwa.*
      - *Loko u pfuna un'wana, swi nga endla leswaku na wena u tsaka, u ri wo pfuna no tinyungubyisa.*
3. **Bulani hi xifaniso.**
   a. Tirhisa swivutiso leswi landzelaka ku bula hi xifaniso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Vutisa xivutiso xo sungula.
      - Letela vadyondzi ku bula hi xivutiso na mutirhisani wa vona.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
      - Kurisa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi hi ku lulamisa ku nga twisisani na hi ku avelana mahungu lama fambelanaka na nkongomelo.
      - Vuyelela endlelo leri eka swivutiso hinkwaswo.
4. **Swivutiso:**
   a. *I mani a ku pfunaka ekaya kumbe ekaya? Va ku pfuna hi yini?*
   b. *Loko munghana wa wena a khunguvanyekile u nga endla yini leswaku a titwa kahle?*
   c. *Hikwalahokayini swi nga va kahle ku tirha na van'wana loko ntirho wu tika?*

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: r, g, d

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *r, g, d*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 16.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Hi hina ri rilelaka manana.
   - Hi ta duma ku nga ri na vona lava.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 29

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Riendzombalango lerikulu ra Khandisi na Khala*.
   d. Vula u ku: *Khandisi na Khala i vamakwavo va vanhwanyana. Khandisi u rhandza ku khandziya xikanyakanya xa yena naswona a tsakela leswaku Khala a n'wi joyina eka riendzombalango. Hi siku ra yena ra ku velekiwa, Khala u nyikiwile xikanyakanya xo saseka xo tshwuka. Eka xitori lexi, hi hlaya hi ta riendzombalango leri va nga va na rona swin'we. Kambe hilaha swi tikombaka hakona, riendzombalango leri ri hambanile na leswi a va ehleketa leswaku ri ta va xiswona.*

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

Ku tsala: Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala:

Mikarhi yin'wana ndzi lava ku pfuniwa.

____ swi ndzi pfuna ku...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa letere lerikulu emasungulweni ya vito ra munhu.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Vito ra munghana wa mina i Thabo.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Letere ro sungula ra vito i letere lerikulu.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso na ku tsala swivulwa swimbirhi.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Munhu un'wana loyi a hi pfunaka.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu.**
   a. Vula u ku: Mikarhi yin'wana ndzi lava ku pfuniwa ku...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Munhu un'wana loyi a ku pfunaka.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Letere ro sungula ra vito i letere lerikulu.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 16.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: p, v, s

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *p, v, s*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 18.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Xi ta ponisa hi xitepisi xa hina.
   - Vavanuna va tata holo.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 29

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Riendzombalango lerikulu ra Khandisi na Khala.*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala: Pulana na ku tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala:

Mikarhi yin'wana ndzi lava ku pfuniwa.

____ swi ndzi pfuna ku...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Munhu un'wana loyi a hi pfunaka.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hindlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. ku boha titangu ta mina, ku hlantswa swiambalo swa mina, ku tsemakanya xitarata
3. **Letela vadyondzi ku sungula ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Letere ro sungula ra vito i letere lerikulu.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 18.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi tsakerile ximun-huhatwa... hikuva...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo: Mbitanelo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: kela, wisani, rilela, vona, balekela
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha:
      Ganama u wisa, u ta muka.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 19.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 29

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Riendzombalango lerikulu ra Khandisi na Khala*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta tlhela hi hlamusela xiphemu lexi hi xi tsakelaka xa xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Pfala matihlo ya wena u endla ongeti wa ehleketa.
   b. Vula u ku: Yimani ndzi ehleketa – ndzi fanele ku mi byela xiphemu lexi ndzi xi tsakelaka xa xitori hi marito ya mina.
   c. Pfula matihlo ya wena u byela vadyondzi xiphemu lexi u xi tsakelaka xa xitori.
   d. Ringeta hi matimba ku ka u nga hlawuli xiphemu lexi nga erivaleni swinene xa xitori eka xikombiso xa wena.
   e. Hlamusela xiphemu lexi xa xitori hi ku landzelelana loku nga fanela.
   f. Katsa na vuxokoxoko bya nkoka, kufana na mavito ya swimunhuhatwa.
   g. Hlamusela leswaku hikokwalahokayini u tsakela xiphemu xexo xa xitori.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi ku pfala matihlo ya vona kutani va ehleketa hi xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori.
   b. Vula u ku: Ehleketa hi mavonelo ya wena, u nga kopeli xikombiso xa mina.
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi leswaku va pfula matihlo ya vona kutani va cincacincana ku byelana xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori na mutirhisani wa vona.
   d. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula hi xitori, rhendzeleka etlilasini na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   e. Loko dyondzo yi fika emakumu, vitana mudyondzi kumbe vadyondzi vambirhi ku ta hlamusela hi xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori va hlamusela tlilasi.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala: Tsala na ku hlela

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala:

Mikarhi yin'wana ndzi lava ku pfuniwa.

_____ helps me...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela lebulu eka leswi u swi diroweke.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Letere ro sungula ra vito i letere lerikulu.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 19.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Andlalo wa nomu

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Vadyondzi lava hlawuriweke va ta ta na swifaniso swo ‘Kombisa na ku Byela’

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va hlalela vadyondzikulobye loko va endla miandlalo ya vona ya nomu.**
2. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho lowu landzelaka: Kombisa u tlhela u byela**
   a. Khoma nchumu kumbe xifaniso lexi u xi tiseke leswaku u ta hi komba xona.
   b. Hi byele hi nchumu kumbe xifaniso xexo. Vula u ku:
      - Namuntlha ndzi ta mi byela hi...
      - I... (sayizi, muhlovo, ntikelo, nantswo, na swin’wana.)
      - Xi tirhisiwa ku...
      - Ndza wu tsakela hikuva...
   c. Kutani, vutisa tlilasi: Xana ku na swivutiso?
   d. Loko un’wana a ri na xivutiso, ringeta hi matimba ku xi hlamula.
3. **Tsundzuxa vadyondzi hi swikili swa ku andlala leswi landzelaka:**
   a. Loko u ri karhi u nyika andlalo wa wena, tsundzuka ku:
      - Khoma nchumu kumbe xifaniso xa wena leswaku un’wana na un’wana a ta xi vona
      - Vula swivulwa swa wena hi ku landzelelana loku nga fanela
      - Vula swilo kan’we – u nga vuyeleli swilo leswi u nga swi vula
      - Vulavula hi rito leri tlakukeke, leri ri twalaka kahle
4. **Vitana vadyondzi lava hlawuriweke hi un’weun’we ku endla miandlalo ya vona.**
   a. Kurisa ku titshemba ka mudyondzi un’wana na un’wana hi ku va khensa eka miandlalo ya vona na hi ku nyika vuxokoxoko byin’wana lebyinene.
   b. Emakumu ya dyondzo, nyika tlilasi vuxokoxoko byin’wana lebyi tolovelekeke ku antswisa miandlalo ya vona. Xikombiso: Ndzi tikeriwile ku twa van’wana va n’wina. Ndzi kombela mi ringeta leswaku marito ya n’wina ya twakala kahle - hi lava ku twa leswi mi swi vulaka.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: x, z

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *x, z*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 21.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku endla onge hi tlanga piyano.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Xitori xa hina xi ta voniwa hi vana.
   - Emutini lowu ku le ku ziriweni.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi.
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 41

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Timiyo u pfuna ndyangu wa yena*.
   b. Vula u ku: *Timiyo na nsati wa yena Gloriya na vana va vona vambirhi i vahlapfa eAfrika-Dzonga. Leswi swi vula leswaku va huma etikweni rin'wana va ta tshama eAfrika-Dzonga. Hi hlayile hi masiku ya kwalomu ka vhiki evuton'wini bya vona laha un'wana na un'wana a nga na ntokoto wo biha. Hi tlhele hi hlaya hi ndlela leyi Timiyo a nga pfuna ndyangu wa yena hayona, hi ku va yingisela no va seketela.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo wa Switori.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla ku yelana
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 21.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 12.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Muxanisi: Munhu loyi a vavisaka, a chavisaka kumbe a vula swilo swo biha eka van'wana hi vomu.*
      - *Honisa: Ku ka u nga ti nyiketeli ku yingisa munhu un'wana kumbe nchumu wo karhi hi vomu.*
      - *Rhukana: Ku vula nchumu wo ka wu nga ri kahle lowu vavisaka mitlhaveko ya munhu.*
      - *Seketela: Ku pfuna munhu hi ku va na musa, ku pfuna hi mitirho kumbe ku va khutaza.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: t, j

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *t, j*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 22.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Ti ta na mani?
   - I mani a ri ku jekeni ka Toyota
   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 43

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya.**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Timiyo u pfuna ndyangu wa yena*
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 22.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Vuswikoti byo rungula xitori

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa vadyondzi eka vuswikoti byo hlamusela xitori.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Byela vadyondzi ku pfula Tibukukulu to Hlaya ta vona eka pheji ra 24.
2. **Lerisa vadyondzi ku langutisa xifaniso.**
   a. Vutisa: Xana u vona yini eka xifaniso lexi?
3. **Byela vadyondzi leswaku un'wana na un'wana u fanele ku tumbuluxa xitori xo koma mayelana na xifaniso.**
4. **Byela vadyondzi ndlela yo vumba xitori xa vona. Vula:**
   a. Nyika ximunhuhatwa xin'wana na xin'wana vito eka xitori xa wena.
   b. Vula laha xitori xi humelelaka kona.
   c. Xitori xa wena xi fanele xi va na manghenelo, miri na mahetelelo.
   d. Xifaniso lexi xi kombisa ntsena xiphemu xa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa manghenelo ya xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa miri wa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa mahetelelo ya xitori xa wena.
   e. U nga sungula xitori xa wena hi ku vula leswaku:
      a. ____ u vone...
      b. Ndzi khomeleni, ____ ku vula...
5. **Letela vadyondzi ku hetisa nghingiriko.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku eheleketa hi xitori xa vona va miyerile.
   b. Kutani, Letela vadyondzi ku cincana ku byela ntlawa wa vona switori swa vona. U nga ha lava ku tirhisa 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' eka leswi.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula, rhendzeleka u ri karhi u yingisela.
6. **Hetisa dyondzo hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vitana mudyondzi un'we ku avelana xitori xa yena na tlilasi kumbe u vutisa vadyondzi va kwalomu ka un'we kufika ka vambirhi swivutiso mayelana na switori swa mitlawa ya vona.
      - Vutisa: Xana xitori xa X... a xi vulavula hi yini?
      - Vutisa: Xana i yini lexi u xi tsakeleke eka xitori xa X...?
   b. Nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana byo angarhela ku antswisa switori swa vona.
      Xikombiso: Hi ntolovelo, eka manghenelo ya xitori, hi vula laha xitori xi humelelaka kona, na leswaku swimunhuhatwa i va mani. Nkarhi lowu taka, ringeta ku katsa vuxokoxoko lebyi eka switori swa wena.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya Firizi: q, y, uu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *q, y, uu*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 23.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - I xaka ra yena ra qovo.
   - Tiko ro huu, hi xirilo xa wena u yivaka
   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 43

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Timiyo u pfuna ndyangu wa yena*
   d. Vula u ku: *Timiyo na nsati wa yena Gloriya na vana va vona vambirhi i vahlapfa eAfrika-Dzonga. Leswi swi vula leswaku va huma etikweni rin'wana va ta tshama eAfrika-Dzonga. Hi hlayile hi masiku ya kwalomu ka vhiki evuton'wini bya vona laha un'wana na un'wana a nga na ntokoto wo biha. Hi tlhele hi hlaya hi ndlela leyi Timiyo a nga pfuna ndyangu wa yena hayona, hi ku va yingisela no va seketela.*
   e. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla ku yelana
      - Vutisa vadyondzi: Xana u nga endla ku yelana eka xitori lexi? Xana ku tshama ku humelela nchumu wo fana na lowu eka wena kumbe eka munhu un'wana loyi u n'wi tivaka?

Ku tsala: Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 44

Fureme yo tsala:

Ndzi pfuna ku... ekaya.

Ndzi pfuna ku... exikolweni.

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa maendli (marito ya xiendlo) eka nkarhi wa sweswi ku tsala hi nchumu lowu humelelaka namuntlha.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Ndzi pfuna vadyondzi va mina exikolweni.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso na ku tsala swivulwa swimbirhi.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Hi endla yini ku pfuna ekaya na le xikolweni.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu.**
   a. Vula u ku: Ndza pfuna ekaya na le xikolweni. Ndzi pfuna ku... exikolweni na ku... ekaya.
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Wena u pfuna munhu un'wana exikolweni.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 23.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: oo, ii, ee

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *oo, ii, ee*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 25.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Mati mo hoo, hi ku tala ka wona.
   - Ko tititii, ku horile swinene
   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 43

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Timiyo u pfuna ndyangu wa yena*.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla ku yelana
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana u nga endla ku yelana eka xitori lexi? Xana ku tshama ku humelela nchumu wo fana na lowu eka wena kumbe eka munhu un'wana loyi u n'wi tivaka?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala: Pulana na ku tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 44

Fureme yo tsala:

Ndzi pfuna ku... ekaya.

Ndzi pfuna ku... exikolweni.

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Hi endla yini ku pfuna ekaya na le xikolweni.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hindlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. ku sweka, ku basisa, ku hlantshwa, ku kukula, ku khweta, ku phakela tibuku, na swin'wana.
3. **Letela vadyondzi ku pfula pheji leri nga fanela eka tibuku ta vona ta ntirho ta DBE.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 25.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi rhandza loko...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo: Mbitanelo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: tsarisa, pakanisa, hlomuka, fulela, xuxa
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha:
   Hi va vone va ri eka zivulo.

2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.

3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**

4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 26.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 43

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Timiyo u pfuna ndyangu wa yena*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta tlanga xitori hi mitlawa.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula u ku: Loko hi tlanga xitori, hi fanele ku ringeta ku:
      - Tsundzuka leswi ximunhuhatwa xa hina xi swi endlaka na ku swi vula
      - Vulavula na ku endla kufana na ximunhuhatwa xa hina
      - Tirhisa man'wana ya marito lama fanaka na ya ximunhuhatwa xa hina
   b. Hi ku komisa komba vadyondzi hilaha u nga ta endla hakona kufana na xin'wana xa swimunhuhatwa.
   c. Ringeta ku ka u nga hlawuli ximunhuhatwankulu eka xikombiso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Hlayela leswaku ku na swimunhuhatwa swingani eka xitori.
   b. Ava vadyondzi etlilasini hi mitlawa ya nhlayo yo ringana na swimunhuhatwa. Xikombiso, loko ku ri na swimunhuhatwa swa ntlhanu eka xitori, ava vadyondzi etlilasini hi mitlawa ya ntlhanuntlhanu.
   c. Nyika mudyondzi un'wana na un'wana ximunhuhatwa xo karhi eka ntlawa.
   d. Humesa vadyondzi etlilasini kumbe eka ndhawu leyikulu leyi nga pfuleka.
   e. Byela mitlawa leswaku yi tlanga xitori. Va fanele ku:
      - Tsundzuka leswi ximunhuhatwa xa vona xi swi endlaka na ku swi vula
      - Vulavula na ku endla kufana na ximunhuhatwa xa vona
      - Tirhisa man'wana ya marito lama fanaka na ya ximunhuhatwa xa vona
   f. Loko vadyondzi va ri karhi va tlanga xitori, rhendzeleka laha va nga kona na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala: Tsala na ku hlela

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 44

Fureme yo tsala:

Ndzi pfuna ku... ekaya.

Ndzi pfuna ku... exikolweni.

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela xivulwa xin'wana eka leswi u swi tsalaka.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 26.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tivisa nkongomelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Swifaniso na nchumu wa ntiyiso swo kombisa nkongomelo

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa nkombiso wa nkongomelo:** *Mimiri ya hina*
2. **Vutisa swivutiso swa le rivaleni leswi nga ta endla leswaku vadyondzi va tirhisa vutivi bya vundzhaku.**
   - *Xana hi swihi swilo hinkwaswo leswi miri wa wena wu nga swi endlaka?*
   - *Xana u nga endla yini leswaku u hlayisa miri wa wena?*
   - *Xana u nga endla yini loko munhu un'wana a ringeta ku ku vavisa hi ndlela yihi na yihi?*
3. **Endla mepe wa miehleketo hi ku tirhisa swivutiso na tinhlamulo ta vadyondzi.**
4. **Engetela tinhlamulo ta wena eka mepe wa miehleketo ku ndlandlamuxa vutivi bya vadyondzi.**
5. **Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 28.**
6. **Byela vadyondzi ku kombetela mfuwiso wa ririmi eka nkongomelo.**
   a. Hlaya mfuwiso wa ririmi hi rito leri tlakukeke.
   b. Letela vadyondzi ku hlaya mfuwiso wa ririmi na wena, kumbe ku yi vuyelela endzhaku ka wena:
   Xandla xa munhu a xi mili byanyi.
7. **Vulavula hi mfuwiso wa ririmi na vadyondzi.**
   a. Vutisa: Xana u nga ndzi byela leswaku leswi swi vula yini? / Xana u nga kota ku kuma nhlamulo?
   b. Hlohlotela vadyondzi ku avelana miehleketo ya vona.
   c. Nyika nhlamuselo kumbe u nyika nhlamulo hi ndlela leyi landzelaka: Xivulavulelo lexi xi kombisa leswaku munhu a nga va a pfumala, kambe u nyikiwile mavoko ku tirhela leswi a swi lavaka. Leswi swi vula ku hi mavoko ya hina, hi nga endla swo tala leswaku hi kota ku hanya.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: aa, ch

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *aa, ch*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 30.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku endla onge hi tlanga piyano.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Ku chichiwile mugayo eka hahani
   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi.
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 55

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Nxalati u titwa a nga hlayisekangi*.
   b. Vula u ku: *Eka xitori lexi hi hlangana na vamakwavo vambirhi va xisati, Nxalati na Tengani. Nxalati u byerile sesi wa yena leswaku malume wa vona u endla swilo leswi endlaka leswaku a titwa a nga ntshunxekangi. Eka xitori hi hlayile hilaha Tengani a nga pfuna sesi wa yena lontsongo hakona ku hlayisa miri wa yena.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo wa Switori.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Vutisa swivutiso / ku tivutisa.
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 30.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 28.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Ntshamiseko: Ku titwa kahle naswona u ntshuxekile, kufana na loko u tshame exitulwini xo olova.*
      - *Ku ka u nga ntshuxekangi: Ku ka u nga titwi kahle kumbe u nga ntshuxekangi, kufana na loko u tshame exitulwini xo tiya swinene.*
      - *Xivindzi: Ku endla nchumu wo karhi hambiloko u titwa u chava; ku va na matimba na ku va na vuxiyaxiya.*
      - *Ehansi: Ehansi ka nchumu wo karhi kumbe ehansi ka wona.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: kh, nh

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *kh, nh*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 31.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Khale a ku tiphiniwa hi makhavich.
   - Hi ri ku hi vona ku wena u nhenha, ya na u ya hi yimela.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 57

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya.**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Nxalati u titwa a nga hlayisekangi*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 31.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito na ku vulavula hi xifaniso xa nkongomelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Ku karhala: A wu tiyangi. Miri wa wena wu twa wu karhele kumbe u nge koti ku endla swo tika.*
      - *Matimba: Ku va ni matimba emirini yo tlakula swilo, ku tsutsuma kumbe ku tlanga handle ko karhala hi ku hatlisa.*
      - *Rihanyo lerinene: Loko miri wa wena wu twa kahle hikuva u dye kahle, u etlele ku ringanela, no fambafamba kumbe ku tiolola swinene.*
      - *Rihanyo ro tsana: Loko miri wa wena ku nga titwi kahle hikuva u dye swakudya swo ka swi nga ri kahle, u nga etlelangi ku ringanela kumbe ku tiolola ku ringanela.*
   b. Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 33.
   b. Byela vadyondzi vuxokoxoko lebyi landzelaka mayelana na xifaniso:
      - *Miri ya hina yi hi pfuna ku endla hinkwaswo - ku tsutsuma, ku tlula, ku tlanga, na ku dyondza!*
      - *Swiendlo swa hina swi na xiave eka leswaku miri ya hina yi va njhani. Xikombiso, leswi hi swi dyaka na leswi hi etlerisaka xiswona swi na xiave eka leswaku miri wa hina wu tiya njhani.*
      - *U fanele ku tshama u yingsela leswaku u titwa nkhani ivi u ku "e e"loko munhu un'wana a endla u nga titwi kahle. Kombela ku pfuniwa loko u twa u ri ka khombo.*
3. **Bulani hi xifaniso.**
   a. Tirhisa swivutiso leswi landzelaka ku bula hi xifaniso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Vutisa xivutiso xo sungula.
      - Letela vadyondzi ku bula hi xivutiso na mutirhisani wa vona.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
      - Kurisa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi hi ku lulamisa ku nga twisisani na hi ku avelana mahungu lama fambelanaka na nkongomelo.
      - Vuyelela endlelo leri eka swivutiso hinkwaswo.
4. **Swivutiso:**
   a. *Hi nga endla yini ku pfuna miri ya hina leswaku hi va yi hanye kahle?*
   b. *I ncini lexi endlaka leswaku miri ya hina yi titwa yi nga hanyangi kahle?*
   c. *Hi nga endla yini ku hlayisa miri ya hina na leswaku hi ti twa hi hlayisekile?*

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: ph, qh, rh

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *ph, qh, rh*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 32.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Ku na Phamela wa hina eka Phaphazela.
   - Rhurhuvula misisi yalelo yo basa.
   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 57

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Nxalati u titwa a nga hlayisekangi*
   d. Vula u ku: *Eka xitori lexi hi hlangana na vamakwavo vambirhi va xisati, Nxalati na Tengani. Nxalati u byerile sesi wa yena leswaku malume wa vona u endla swilo leswi endlaka leswaku a titwa a nga ntshunxekangi. Eka xitori hi hlayile hilaha Tengani a nga pfuna sesi wa yena lontsongo hakona ku hlayisa miri wa yena.*
2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Vutisa swivutiso / ku tivutisa
      - Vutisa vadyondzi: Swa tsakisa ku ehleketa hi xitori na ku tivutisa swivutiso. Xana hi swihi swivutiso leswi u nga na swona mayelana na xitori lexi?

Ku tsala: Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala:

Miri wa kula wu tlhela wu cinca.

Loko ndza ha ri n'wana, miri wa mina a wu ri...

Sweswi miri wa mina wu...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa maendli (marito ya xiendlo) eka nkarhi lowu hundza ku tsala hi nchumu lowu nga humelela tolo kumbe khale.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Lembe leri nga hundza a ndzi ri eka Giredi ya 1.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso na ku tsala swivulwa swinharhu.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Loko ndza ha ri ricece, miri wa mina a wu ri wutsongo swinene eka leswi wu nga xiswona sweswi.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu.**
   a. Vula u ku: Ndlela leyi mimiri ya hina yi kuleke na ku cinca hayona.
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Xifaniso xa wena u ri n'wana.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 32.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya Firizi: th, vh, bv

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Pfuxeta mipfumawulo leyi landzelaka:** *th, vh, bv*
   a. Vula mpfumawulo wo sungula ka x3.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Byela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Vuyelela mipfumawulo hinkwayo.**
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 34.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Va ta hi thumela hi ta ma kuma na hina mati.
   - Hi phasile bvebve exisakeni xa rona.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 57

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Nxalati u titwa a nga hlayisekangi*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Vutisa swivutiso / ku tivutisa
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Swa tsakisa ku ehleketa hi xitori na ku tivutisa swivutiso. Xana hi swihi swivutiso leswi u nga na swona mayelana na xitori lexi?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala: Pulana na ku tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala:

Miri wa kula wu tlhela wu cinca.

Loko ndza ha ri n'wana, miri wa mina a wu ri...

Sweswi miri wa mina wu...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Ndlela leyi mimiri ya hina yi kuleke na ku cinca hayona.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hindlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. switsongo, leswikulu, swo tsana, swo tiya, swo leha, swo olova, swo nonon'hwa, na swin'wana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 34.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi tsakerile ximun-huhatwa... hikuva...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo: Mbitanelo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: khulela, phika, vhilwa, chayisa, qavana
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha:
   Hi swi vone loko se hi ku keluu!
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 35.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 57

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Nxalati u titwa a nga hlayisekangi*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta dirowa na ku tsala hi xiphemu lexi hi xi tsakelaka xa xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Pfala matihlo ya wena u endla ongeti wa ehleketa.
   b. Pfula matiho ya wena u vula u ku: Xiphemu lexi ndzi xi tsakelaka ngopfu eka xitori a ku ri loko...
   c. Ringeta hi matimba ku ka u nga hlawuli xiphemu lexi nga erivaleni swinene xa xitori eka xikombiso xa wena.
   d. Dirowa xifaniso hi xihatla ebodweni. Loko u ri karhi u dirowa, hlamusela leswi u swi dirowaka.
   e. Engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi mayelana na ku dirowa ka wena: Ndzi tsakerile...
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi ku pfala matihlo ya vona kutani va ehleketa hi xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori.
   b. Vula u ku: Ehleketa hi mavonelo ya wena, u nga kopeli xikombiso xa mina.
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi leswaku va pfula matihlo ya vona kutani va kanerisana hi tinhlamulo ta vona na mutirhisani wa vona.
   d. Kutani, lerisa vadyondzi ku dirowa xiphemu xexo xa xitori eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   e. Pfuna vadyondzi ku engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi eka leswi va swi diroweke.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala: Tsala na ku hlela

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala:

Miri wa kula wu tlhela wu cinca.

Loko ndza ha ri n'wana, miri wa mina a wu ri...

Sweswi miri wa mina wu...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela lebulu eka leswi u swi diroweke.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 35.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Andlalo wa nomu

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Vadyondzi lava hlawuriweke va ta ta na swifaniso swo ‘Kombisa na ku Byela’

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va hlalela vadyondzikulobye loko va endla miandlalo ya vona ya nomu.**
2. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho lowu landzelaka: Kombisa u tlhela u byela**
   a. Khoma nchumu kumbe xifaniso lexi u xi tiseke leswaku u ta hi komba xona.
   b. Hi byele hi nchumu kumbe xifaniso xexo. Vula u ku:
      - Namuntlha ndzi ta mi byela hi...
      - I... (sayizi, muhlovo, ntikelo, nantswo, na swin’wana.)
      - Xi tirhisiwa ku...
      - Ndza wu tsakela hikuva...
   c. Kutani, vutisa tlilasi: Xana ku na swivutiso?
   d. Loko un’wana a ri na xivutiso, ringeta hi matimba ku xi hlamula.
3. **Tsundzuxa vadyondzi hi swikili swa ku andlala leswi landzelaka:**
   a. Loko u ri karhi u nyika andlalo wa wena, tsundzuka ku:
      - Khoma nchumu kumbe xifaniso xa wena leswaku un’wana na un’wana a ta xi vona
      - Vula swivulwa swa wena hi ku landzelelana loku nga fanela
      - Vula swilo kan’we – u nga vuyeleli swilo leswi u nga swi vula
      - Vulavula hi rito leri tlakukeke, leri ri twalaka kahle
4. **Vitana vadyondzi lava hlawuriweke hi un’weun’we ku endla miandlalo ya vona.**
   a. Kurisa ku titshemba ka mudyondzi un’wana na un’wana hi ku va khensa eka miandlalo ya vona na hi ku nyika vuxokoxoko byin’wana lebyinene.
   b. Emakumu ya dyondzo, nyika tlilasi vuxokoxoko byin’wana lebyi tolovelekeke ku antswisa miandlalo ya vona. Xikombiso: Ndzi tikeriwile ku twa van’wana va n’wina. Ndzi kombela mi ringeta leswaku marito ya n’wina ya twakala kahle - hi lava ku twa leswi mi swi vulaka.

Mipfumawulo: Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Khadi ra Firizi: by

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *by*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: byaka
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: by-a-k-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: byihi
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 37.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *by*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: By
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya by
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya By
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 67

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Siku ro ka ri nga ri kahle ra Zama*.
   b. Vula u ku: *Zama i nhwanyana wo tsaka, loyi a nga hanya kahle emirhini, ku kondza siku rin'wana, mudyondzisi wa yena a vulavurile swin'wana leswi nga endla leswaku Zama a nga titwi kahle hi miri wa yena. Zama u byerile manana wa yena loyi a nga n'wi dyondzisa leswaku a ku na munhu loyi a nga na mfanelo yo vula swo karhi hi miri wa wena.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo wa Switori.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla mikumbetelo
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 37.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 28.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Ntikelo: Ndlela leyi nchumu wo karhi kumbe munhu a tikaka hayona.*
      - *Ku titiva: Ku titwa u ri na tingana kumbe u chava hikuva vanhu va ku langutile.*
      - *Vonelo (eka): ku vula swo karhi hi munhu, xifaniso kumbe ku nyika vonelo hi xikongomelo xo avelana miehleketo ya wena.*
      - *Ku xixima: Ku va na xichavo eka van'wana; ku kombisa leswaku u na mhaka na matitwelo xikan'we na mavonelo ya vona.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo: Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *mb*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: mbarisa
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: mb-a-r-i-s-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: mbuwetela
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 38.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Kopa marito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala: mbeyana, mbuti**
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 69

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya.**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Siku ro ka ri nga ri kahle ra Zama*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 38.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Vuswikoti byo rungula xitori

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa vadyondzi eka vuswikoti byo hlamusela xitori.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Byela vadyondzi ku pfula Tibukukulu to Hlaya ta vona eka pheji ra 40.
2. **Lerisa vadyondzi ku langutisa xifaniso.**
   a. Vutisa: Xana u vona yini eka xifaniso lexi?
3. **Byela vadyondzi leswaku un'wana na un'wana u fanele ku tumbuluxa xitori xo koma mayelana na xifaniso.**
4. **Byela vadyondzi ndlela yo vumba xitori xa vona. Vula:**
   a. Nyika ximunhuhatwa xin'wana na xin'wana vito eka xitori xa wena.
   b. Vula laha xitori xi humelelaka kona.
   c. Xitori xa wena xi fanele xi va na manghenelo, miri na mahetelelo.
   d. Xifaniso lexi xi kombisa ntsena xiphemu xa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa manghenelo ya xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa miri wa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa mahetelelo ya xitori xa wena.
   e. U nga sungula xitori xa wena hi ku vula leswaku:
      a. A ku ri ro sungula...
      b. Namuntlha a ku ri siku lerikulu...
5. **Letela vadyondzi ku hetisa nghingiriko.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku eheleketa hi xitori xa vona va miyerile.
   b. Kutani, Letela vadyondzi ku cincana ku byela ntlawa wa vona switori swa vona. U nga ha lava ku tirhisa 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' eka leswi.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula, rhendzeleka u ri karhi u yingisela.
6. **Hetisa dyondzo hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vitana mudyondzi un'we ku avelana xitori xa yena na tlilasi kumbe u vutisa vadyondzi va kwalomu ka un'we kufika ka vambirhi swivutiso mayelana na switori swa mitlawa ya vona.
      - Vutisa: Xana xitori xa X... a xi vulavula hi yini?
      - Vutisa: Xana i yini lexi u xi tsakeleke eka xitori xa X...?
   b. Nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana byo angarhela ku antswisa switori swa vona. Xikombiso: Hi ntolovelo, eka manghenelo ya xitori, hi vula laha xitori xi humelelaka kona, na leswaku swimunhuhatwa i va mani. Nkarhi lowu taka, ringeta ku katsa vuxokoxoko lebyi eka switori swa wena.

Mipfumawulo: Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Khadi ra Firizi: dl

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *dl*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: dluva
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: dl-u-v-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: dladla
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 39.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *dl*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: Dl
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya dl
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya Dl
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 69

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Siku ro ka ri nga ri kahle ra Zama*
   d. Vula u ku: *Zama i nhwanyana wo tsaka, loyi a nga hanya kahle emirhini, ku kondza siku rin'wana, mudyondzisi wa yena a vulavurile swin'wana leswi nga endla leswaku Zama a nga titwi kahle hi miri wa yena. Zama u byerile manana wa yena loyi a nga n'wi dyondzisa leswaku a ku na munhu loyi a nga na mfanelo yo vula swo karhi hi miri wa wena.*
   e. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

Ku tsala: Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 8

Fureme yo tsala:

Exikolweni ndzi ambala yunifomo ya mina.

Ekaya ndzi ambala...

Ndzi rhandza ku ambala...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa maendli (marito ya xiendlo) eka nkarhi wa sweswi ku tsala hi nchumu lowu humelelaka namuntlha.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Ndzi ambala tintangu ekaya na le xikolweni.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso na ku tsala swivulwa swinharhu.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Swiambalo leswi hi swi ambalaka exikolweni na le kaya.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu.**
   a. Vula u ku: Ndzi ambala... loko ndzi ri exikolweni na... loko ndzi ri ekaya.
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Wena endzeni ka swiambalo swa wena swa ntirho na wena endzeni ka swiambalo swa wena swa le kaya.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 39.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *ndl*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: endlise
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: e-ndl-i-s-e
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: yindlu
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 41.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Kopa marito

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala: etindleveni, ndlala**
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 69

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Siku ro ka ri nga ri kahle ra Zama*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala: Pulana na ku tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 8

Fureme yo tsala:

Exikolweni ndzi ambala yunifomo ya mina.

Ekaya ndzi ambala...

Ndzi rhandza ku ambala...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Swiambalo leswi hi swi ambalaka exikolweni na le kaya.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hindlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. maburuku, jesi, rhoko, tipijama, xikipa, mabemuda, na swin'wana.
3. **Letela vadyondzi ku pfula pheji leri nga fanela eka tibuku ta vona ta ntirho ta DBE.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 41.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi rhandza loko...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo: Mbitanelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: byi, byevu, mbeyana, mbuti, dliva
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: Eka yindlu ya le makumu ku xavisiwa kona.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 42.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 69

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Siku ro ka ri nga ri kahle ra Zama.*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta tiendlela mahetelelo ya hina yo hambanahambana ya xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Pfala matihlo ya wena u endla ongeti wa ehleketa.
   b. Pfula matiho ya wena u vula u ku: Hmm, ndzi ehleketile hi makumu yo hambana ya xitori.
   c. Byela vadyondzi miehleketo ya wena mayelana na makumu yo hambana ya xitori.
   d. Ringeta ku ehleketa hi makumu lama nga tolovelekangiki – nchumu lowu vadyondzi va nga ta ka va nga wu ehleketi.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Vula u ku: pfala matihlo ya wena kutani u ehleketa hi makumu yo hambana ya xitori. U nga kopeli mavonelo ya mina, ndzi kombela leswaku u ta na mavonelo ya wena n'wini.
   b. Vula u ku: Pfula matihlo ya wena kutani u byela mutirhisani wa wena makumu ya xitori.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula hi mavonelo ya vona, rhendzeleka etlilasini na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   d. Loko dyondzo yi fika emakumu, vitana vadyondzi vatsongo ku byela tlilasi hi makumu ya vona ya xitori.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala: Tsala na ku hlela

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 8

Fureme yo tsala:

Exikolweni ndzi ambala yunifomo ya mina.

Ekaya ndzi ambala...

Ndzi rhandza ku ambala...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela vuxokoxoko eka xifaniso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi swa endleka namuntlha.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 42.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tivisa nkongomelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Swifaniso na nchumu wa ntiyiso swo kombisa nkongomelo

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa nkombiso wa nkongomelo:** *Hi lulamisa migilugilu*
2. **Vutisa swivutiso swa le rivaleni leswi nga ta endla leswaku vadyondzi va tirhisa vutivi bya vundzhaku.**
   - *Xana u tshame u va na xiyimo lexi a wu fanekele ku xi ololoxa? Loko swi ri tano, a ku ri yini?*
   - *Ku va hi ololoxa xiyimo xo karhi, hi lava swipfunaxitshunxo. Xana u nga ehleketa hi mixaka yo hambanahambana ya swipfunaxitshunxo?*
   - *Hi vitana vanhu lava kotaka ku ololoxa swiyimo valavisisi. Xana i munhu wa njhani loyi a nga vaka mulavisisa wa kahle?*
3. **Endla mepe wa miehleketo hi ku tirhisa swivutiso na tinhlamulo ta vadyondzi.**
4. **Engetela tinhlamulo ta wena eka mepe wa miehleketo ku ndlandlamuxa vutivi bya vadyondzi.**
5. **Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 44.**
6. **Byela vadyondzi ku kombetela mfuwiso wa ririmi eka nkongomelo.**
   a. Hlaya mfuwiso wa ririmi hi rito leri tlakukeke.
   b. Letela vadyondzi ku hlaya mfuwiso wa ririmi na wena, kumbe ku yi vuyelela endzhaku ka wena:
   “Khiya ra vutlhari hi leri - ku tshamela ku vutisa, hikuva loko u kanakana wa vutisa, xivutiso xi humesa ntiyiso.” Peter Abelard
7. **Vulavula hi mfuwiso wa ririmi na vadyondzi.**
   a. Vutisa: Xana u nga ndzi byela leswaku leswi swi vula yini? / Xana u nga kota ku kuma nhlamulo?
   b. Hlohlotela vadyondzi ku avelana miehleketo ya vona.
   c. Nyika nhlamuselo kumbe u nyika nhlamulo hi ndlela leyi landzelaka: Loko hi lava ku tlhariha evuton’wini hi fanele ku vutisa swivutiso. Hi u va hi vutisa hi ta kuma tinhlamulo ta leswi a hi nga swi tivi. Leswi swi ta endla leswaku hi va vana vo tlhariha.

Mipfumawulo: Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Khadi ra Firizi: dhl

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *dhl*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: mabodhlela
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: m-a-b-o-dhl-e-l-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: exibedhlele
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 46.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *dhl*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: Dhl
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya dhl
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya Dhl
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 81

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Dayari ya Makhanana ya le xihundleni*.
   b. Vula u ku: *Makhanana na munghana wa yena Anna va rhandza nchumu lowu nga va tumbelela. Loko Makhanana a ehleketa leswaku ku na munhu loyi a a ri karhi a hlaya dayari ya yena, vanhwanyana lavambirhi va tiyimisele ku kuma leswaku munhu loyi a nga na nandzu i mani. Hi hlaya hinkwaswo hi ndlela leyi va nga ololoxa xiyimo lexi hayona.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo wa Switori.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla ku yelana
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 46.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 44.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Lulamisa/ololoxa: Ku kuma nhlamulo kumbe ku lulamisa xiphiqo.*
      - *Xipfunaxitshunxo: Xiphemu lexitsongo xa mahungu lexi ku pfunaka ku kuma nhlamulo ya nchumu wo karhi.*
      - *Dayari: Buku ya le xihundleni laha u tsalaka hi siku ra wena, miehleketo ya siku, na matitwelo ya wena.*
      - *Migilugilu: Xin'wana lexi nga tiviwiki kumbe lexi nga hlamuselekiki lexi endlaka leswaku u lava ku tiva.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo: Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *nsw*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: nswatho
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: nsw-a-th-o
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: nswelo
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 47.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Kopa marito

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala: nsweni, nswiono**
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 83

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya.**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Dayari ya Makhanana ya le xihundleni*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 47.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito na ku vulavula hi xifaniso xa nkongomelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Mulavisisi: Munhu loyi a lavaka vuthala bya leswaku ku humelele yini.*
      - *Vumbhoni: Swilo leswi pfunaka ku kombisa nhlamulo ya swo karhi, ku fana na mikondzo kumbe switsariwa swo karhi.*
      - *Muehleketeleriwa: Munhu loyi ku ehleketeriwaka leswaku u endle swo karhi. Hi fanele ku languta leswaku i ntiyiso.*
      - *Ku lava: Ku languta kahle swo karhi kumbe munhu wo karhi.*
   b. Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 49.
   b. Byela vadyondzi vuxokoxoko lebyi landzelaka mayelana na xifaniso:
      - *Mulavisisi I ntirho wo hlawuleka laha vanhu va pfunaka ku kumisisa mhaka. Kambe munhu un'wana na un'wana a nga va mulavisisi - hi ku va na khinkhi no vutisa swivutiso ku kuma vuthala!*
      - *Valavisisi va tirhisa miehleketo, mahlo, na tindleve ku kuma tinhlamulo ta swilo. Va yingisela swinene na ku ehleketa hi vurhon'wana.*
      - *Valavisisi va vutisa swivutiso swo tala swo fana na "Mani?" "Yini?" "Kwihi?" "Rini?" na "Hikwalahokayini?"*
3. **Bulani hi xifaniso.**
   a. Tirhisa swivutiso leswi landzelaka ku bula hi xifaniso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Vutisa xivutiso xo sungula.
      - Letela vadyondzi ku bula hi xivutiso na mutirhisani wa vona.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
      - Kurisa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi hi ku lulamisa ku nga twisisani na hi ku avelana mahungu lama fambelanaka na nkongomelo.
      - Vuyelela endlelo leri eka swivutiso hinkwaswo.
4. **Swivutiso:**
   a. *U nga endla yini loko u lahlekete hi xo karhi?*
   b. *Hikwalahokayini vanhu va rhandza ku ololoxa swiphiqo?*
   c. *U nga ehleketa hi swo karhi leswi u nga tsakelaka swi swi ololoxa?*

Mipfumawulo: Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Khadi ra Firizi: hl

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *hl*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: hleka.
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: hl-e-k-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: hlula
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 48.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *hl*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: Hl
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya hl
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya Hl
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 83

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Dayari ya Makhanana ya le xihundleni.*
   d. Vula u ku: *Makhanana na munghana wa yena Anna va rhandza nchumu lowu nga va tumbelela. Loko Makhanana a ehleketa leswaku ku na munhu loyi a a ri karhi a hlaya dayari ya yena, vanhwanyana lavambirhi va tiyimisele ku kuma leswaku munhu loyi a nga na nandzu i mani. Hi hlaya hinkwaswo hi ndlela leyi va nga ololoxa xiyimo lexi hayona.*
2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla ku yelana
      - Vutisa vadyondzi: Xana u nga endla ku yelana eka xitori lexi? Xana ku tshama ku humelela nchumu wo fana na lowu eka wena kumbe eka munhu un'wana loyi u n'wi tivaka?

Ku tsala: Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala:

____ a a tumberile...

____ u n'wi kumile!

Swipfuna-xitshunxo a ku ri ____, ____ na ____.

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa hefemulo ku hambanisa swilo eka nxaxamelo. Ku hava hefemulo loko hi tsala nchumu wo hetelela. Ematshan'wini yo tirhisa hefemulo hi tirhisa rito ra 'na'. Xikombiso: Ndzi rhandza swiwitsi, tichipisi, khekhe na tinamuneti.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Sizwe u lavile munghana wa yena ehansi ka tafula, ekhabotini, na le ndzhaku ka nsinya.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso na ku tsala swivulwa swinharhu.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Xitori lexi vulavulaka hi vana vambirhi lava tlangaka xitumbelelana.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu.**
   a. Vula u ku: Un'wana wa vana eka xitori xa mina u tumberile...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Vana vambirhi lava tlangaka xitumbelelana.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 48.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *hlw*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: hlwelelo
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: hlw-e-l-e-l-o
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: hlwerisiwe
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 50.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Kopa marito

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala: hlwehlwe, hlwerile**
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 83

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Dayari ya Makhanana ya le xihundleni.*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla ku yelana
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana u nga endla ku yelana eka xitori lexi? Xana ku tshama ku humelela nchumu wo fana na lowu eka wena kumbe eka munhu un'wana loyi u n'wi tivaka?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala: Pulana na ku tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala:

____ a a tumberile...

____ u n'wi kumile!

Swipfuna-xitshunxo a ku ri ____, ____ na ____.

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Xitori lexi vulavulaka hi vana vambirhi lava tlangaka xitumbelelana.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hindlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. endzeni, endzhaku, ehansi, ehenhla, khaboti, xirhundzu, nsinya, mubedo, kheteni, na swin'wana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 50.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi tsakerile ximun-huhatwa... hikuva...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo: Mbitanelo

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: ebodhleleni, xibedhlele, nswiono, nswamo, xihlahla
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: Hlulani u pasile eka giredi ya yena.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 51.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 83

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Dayari ya Makhanana ya le xihundleni*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta hetisisa ku twisisa loku tsariweke ehansi mayelana na xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Tsala swivutiso ebodweni.
   b. Hlaya xivutiso xin'wana na xin'wana hi rito leri tlakukeke.
   c. Hlamusela leswaku xivutiso xi lava nhlamulo ya njhani.
   d. Xikombiso: Xana Anna a a ambale yini? Nhlamulo yi fanele ku hi byela hi swiambalo swa Anna.
   e. Xikombiso: Xana u ehleketa leswaku Anna a a fanele a endle yini? Nhlamulo a yi kona eka xitori – vadyondzi va fanele ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
   f. Hlamusela vadyondzi leswaku ehansi ka xivutiso xin'wana na xin'wana ku na marito lama nga tsariwa ya ku sungula xivulwa. Hlamusela leswaku va fanele ku ma tirhisa ku va pfuna ku tsala nhlamulo ya vona.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka leyi nge: Ntwisiso.
   b. Byela vadyondzi ku tirhisa 'swiphemu swo sungula xivulwa' ehansi ka xivutiso xin'wana na xin'wana na ku tsala nhlamulo ya xivutiso xin'wana na xin'wana etibukwini ta vona.
   c. Lerisa vadyondzi ku tirhisa vutivi bya vona bya mipfumawulo ku tsala marito lama va nga ma tiviki. Va fanele ku vula rito hi ku nonoka va tlhela va tsala mipfumawulo leyi va yi twaka.

Ntwisiso lowu tsariweke

1. **Makhanana u tsarile rini eka dayari ya yena ya le xihundleni?**
   Makhanana u tsarile eka dayari ya yena ya le xihundleni...
2. **Hi xihi xipfunaxitshunxo xo sungula lexi vanhwanyana va xi kumeke?**
   Xipfunaxitshunxo xo sungula a ku ri...
3. **Hi xihi xipfunaxitshunxo xa vumbirhi lexi vanhwanyana va xi kumeke?**
   Xipfunaxitshunxo xa vumbirhi a ku ri...
4. **Hikokwalahokayini Makhanana a n'wan'waserile fulawuru ehansi?**
   Makhanana u n'wan'waserile fulawuru ehansi...

Ku tsala: Tsala na ku hlela

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Fureme yo tsala:

____ a a tumberile...

____ u n'wi kumile!

Swipfuna-xitshunxo a ku ri ____, ____ na ____.

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela lebulu eka leswi u swi diroweke.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 51.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Andlalo wa nomu

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va hlalela vadyondzikulobye loko va endla miandlalo ya vona ya nomu.**
2. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho lowu landzelaka: Ku byela van'wana mahungu ya wena ya le xihundleni**
   a. Hi byele leswaku mahungu ya wena ya vulavula hi yini. Vula u ku:
      - Namuntlha ndzi ta mi byela hi...
      - Kutani, byela van'wana mahungu ya wena.
      - Hi byele leswi humeleleke hi ku landzelelana loku nga fanela.
      - Hi byele hi timhakakulu mayelana na mahungu ya wena.
      - Hetelela hi ku hi byela hi ndlela leyi mahungu ya wena ma ku endleke u titwa hayona.
3. **Tsundzuxa vadyondzi hi swikili swa ku andlala leswi landzelaka:**
   a. Loko u ri karhi u byela van'wana mahungu ya wena, tsundzuka ku:
      - Hi byele leswaku mahungu ya wena ya vulavula hi yini
      - Hi byele leswaku swi humelerile rini
      - Hi byele leswaku swi humelerile mani
      - Vula swivulwa swa wena hi ku landzelelana loku nga fanela
      - Vula swilo kan'we – u nga vuyeleli swilo leswi u nga swi vula
      - Vulavula hi rito leri tlakukeke, leri ri twalaka kahle
4. **Vitana vadyondzi lava hlawuriweke hi un'weun'we ku endla miandlalo ya vona.**
   a. Kurisa ku titshemba ka mudyondzi un'wana na un'wana hi ku va khensa eka miandlalo ya vona na hi ku nyika vuxokoxoko byin'wana lebyinene.
   b. Emakumu ya dyondzo, nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana lebyi tolovelekeke ku antswisa miandlalo ya vona. Xikombiso: Ndzi tikeriwile ku twa van'wana va n'wina. Ndzi kombela mi ringeta leswaku marito ya n'wina ya twakala kahle - hi lava ku twa leswi mi swi vulaka.

Mipfumawulo: Pfuxeta mipfumawulo hinkwayo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Kotara ya 1 Mipfumawulo Makhadi ya Firizi

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi eka khapete kumbe ehansi emahlweni ka wena.**
   a. Byela vadyondzi ku yingisela vito ra vona.
   b. Loko u ri karhi u vitanela mavito ya vadyondzi, va fanele ku hlaya mpfumawulo wa khadi ra Firizi leri u ri tlakuseleke ehenhla.
   c. Vula vito ra mudyondzi un'wana. Mudyondzi loyi u fanele ku vula rito leri sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
   d. Endla leswi hi ku hatlisa swinene. Endla swi languteka tanihi ntlangu wo tsakisa kambe lemuka vadyondzi lava tikeriwaka.
   e. Loko mudyondzi a endla xihoxo, vula leswaku 'yingisela kahle' kutani u vula mpfumawulo.
2. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 53.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Pfuxeta maletere hinkwawo lama nga dyondziwa eka Kotara ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba mavumbelo ya maletere hinkwawo lamatsongo lama dyondziweke eka Kotara ya 1.**
   a. Tsala letere rin'wana na rin'wana leritsongo eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya letere rin'wana na rin'wana.
   c. Byela vadyondzi ku tsala letere rin'wana na rin'wana eka ntila wa buku eka tibuku ta vona ta switoloveto, va siya xivandla lexi ringanaka na rintiho exikarhi ka letere rin'wana na rin'wana.
   d. Byela vadyondzi ku tiyisisa leswaku va nga vumba kahle letere rin'wana na rin'wana.
3. **Kambela mavumbelo ya letere leritsongo ya vadyondzi.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u kambela ndlela leyi va vumbaka maletere hayona.
   b. Nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Lemuka vadyondzi lava va ha tikeriwaka ku vumba maletere hi ndlela leyi nga fanela.

Ku hlaya swin'we:

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 93

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Xitumbelelana*.
   b. Vula u ku: *Sesana na vanghana va yena va tlanga ntlango lowu vitaniwaka xitumbelelana. Eka ntlango lowu, n'wana un'wana u fanele ku kuma laha vana lavan'wana hinkwavo va nga tumbela kona. Sesana u tumbela kahle lero swi hundzuka mfihlakalo eka vanghana va yena. Eka xitori hi hlaya hi ndlela leyi mfihlakalo wu nga hetelela wu ololoxiwa hayona.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo wa Switori.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla mikumbetelo
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 53.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 44.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *Tumbela: Ku ya kun'wana kumbe ku veka nchumu laha van'wana va tsandzekaka ku wu vona.*
      - *Lava: Ku lava nchumu kumbe munhu loyi a nga lahleka kumbe loyi a nga tumbetiwa.*
      - *Lahlekile: A xi kona laha xi faneleke ku va kona, xi lahlekile kumbe xi le kule (kufana na thoyi leyi u nga yi kumiki).*
      - *Korhama: Ku gombonyokisa matsolo ya wena na ku ehlisa miri wa wena wu va kusuhi na misava.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo: Longoloxa marito hi ku landza ndyangu wa mipfumawulo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsala masungulo kumbe mahetelelo ya mipfumawulo ya marito eka tikholomo hi ndlela leyi landzelaka eka bodo:**

-eka	-ala	rha-	khu-

   a. Hlaya 'mpfumawulo wa ndyangu' wun'wana na wun'wana eka vadyondzi.
   b. Kombela vadyondzi hi un'weun'we ku ehleketa hi rito leri kombisaka ndyangu wo karhi.
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula rito, va vutisi ku vula leswaku rito ri wela eka ndyangu wihi kutani va tsala rito eka kholomo hi ndlela leyi landzelaka:

-eka	-ala	rha-	khu-
teka kapeka saseka	mhala dzwihala phalala	rhavi rhama rhayisi	khula khuvi khume

   d. Loko vadyondzi va endla xihoxo, va lulamisi.

2. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 54.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Pfuxeta maletere hinkwawo lama nga dyondziwa eka Kotara ya 1

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhendzelekisa mahlakala ya mavoko ya hina ku ya eximatsini ivi hi ya exineneni.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba mavumbelo ya maletere hinkwawo lamakulu lama dyondziweke eka Kotara ya 1.**
   a. Tsala letere rin'wana na rin'wana lerikulu eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya letere rin'wana na rin'wana.
   c. Byela vadyondzi ku tsala letere rin'wana na rin'wana eka ntila wa buku eka tibuku ta vona ta switoloveto, va siya xivandla lexi ringanaka na rintiho exikarhi ka letere rin'wana na rin'wana.
   d. Byela vadyondzi ku tiyisisa leswaku va nga vumba kahle letere rin'wana na rin'wana.
3. **Kambela mavumbelo ya letere lerikulu ya vadyondzi.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u kambela ndlela leyi va vumbaka maletere hayona.
   b. Nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Lemuka vadyondzi lava va ha tikeriwaka ku vumba maletere hi ndlela leyi nga fanela.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 95

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya.**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Xitumbelelana*
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 54.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Vuswikoti byo rungula xitori

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa vadyondzi eka vuswikoti byo hlamusela xitori.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Byela vadyondzi ku pfula Tibukukulu to Hlaya ta vona eka pheji ra 56.
2. **Lerisa vadyondzi ku langutisa xifaniso.**
   a. Vutisa: Xana u vona yini eka xifaniso lexi?
3. **Byela vadyondzi leswaku un'wana na un'wana u fanele ku tumbuluxa xitori xo koma mayelana na xifaniso.**
4. **Byela vadyondzi ndlela yo vumba xitori xa vona. Vula:**
   a. Nyika ximunhuhatwa xin'wana na xin'wana vito eka xitori xa wena.
   b. Vula laha xitori xi humelelaka kona.
   c. Xitori xa wena xi fanele xi va na manghenelo, miri na mahetelelo.
   d. Xifaniso lexi xi kombisa ntsena xiphemu xa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa manghenelo ya xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa miri wa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa mahetelelo ya xitori xa wena.
   e. U nga sungula xitori xa wena hi ku vula leswaku:
      a. Ri kale ri fika...
      b. ____ a nga tshembi...
5. **Letela vadyondzi ku hetisa nghingiriko.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku eheleketa hi xitori xa vona va miyerile.
   b. Kutani, Letela vadyondzi ku cincana ku byela ntlawa wa vona switori swa vona. U nga ha lava ku tirhisa 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' eka leswi.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula, rhendzeleka u ri karhi u yingisela.
6. **Hetisa dyondzo hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vitana mudyondzi un'we ku avelana xitori xa yena na tlilasi kumbe u vutisa vadyondzi va kwalomu ka un'we kufika ka vambirhi swivutiso mayelana na switori swa mitlawa ya vona.
      - Vutisa: Xana xitori xa X... a xi vulavula hi yini?
      - Vutisa: Xana i yini lexi u xi tsakeleke eka xitori xa X...?
   b. Nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana byo angarhela ku antswisa switori swa vona. Xikombiso: Hi ntolovelo, eka manghenelo ya xitori, hi vula laha xitori xi humelelaka kona, na leswaku swimunhuhatwa i va mani. Nkarhi lowu taka, ringeta ku katsa vuxokoxoko lebyi eka switori swa wena.

Mipfumawulo: Ku lawula mipfumawulo eka marito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Vumba ndlela yo lawula mipfumawulo eka rito leri landzelaka: phumela**
   a. Tsala rito eka bodo.
   b. Kombisa vadyondzi leswi humelelaka loko u susa mpfumawulo wa /ph/. U sala u ri na: -umela
   c. Kombisa vadyondzi leswi humelelaka loko u engetela mpfumawulo wa /rh/. U tumbuluxa rito lerintshwa: rhumela
2. **Vitana vadyondzi vo hambanahambana ku lawula marito: joko, tshikisa**.
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 55.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Kopa swivulwa

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhendzelekisa mahlakala ya mavoko ya hina ku ya eximatsini ivi hi ya exineneni.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Tsala swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Yelano wa vanhu a hi xihlamariso, swa endleka.
   - I yini xi nga ku tshikisa xikolo?
   - Kokwana u peperha mavele ya yena.

   a. Lerisa vadyondzi ku kopa swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   b. Va fanele va kopa hi ndlela yo basa na hi ndlela leyi nga fanela hilaha swi kotekaka hakona.
3. **Kambela vuswikoti bya vadyondzi byo kopa swivulwa.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u lemuka vadyondzi lava tikeriwaka:
      - Ku kopa swivulwa hi ndlela leyi nga fanela
      - Ku vumba maletere na marito hi ndlela leyi nga fanela na hi ndlela yo basa
      - Ku heta swivulwa hi nkarhi lowu nga pimiwa

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 95

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Xitumbelelana*
   d. Vula u ku: *Sesana na vanghana va yena va tlanga ntlango lowu vitaniwaka xitumbelelana. Eka ntlango lowu, n'wana un'wana u fanele ku kuma laha vana lavan'wana hinkwavo va nga tumbela kona. Sesana u tumbela kahle lero swi hundzuka mfihlakalo eka vanghana va yena. Eka xitori hi hlaya hi ndlela leyi mfihlakalo wu nga hetelela wu ololoxiwa hayona.*
   e. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

Ku tsala: Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 48

Fureme yo tsala:

Xiharhi xa mina i ____, ____, na ____.

Yi ri...

Xana u nga bvumba xiharhi xa mina?

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa mfungho wa xivutiso emakumu ka xivutiso.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Xana wa swi tsakela ku ololoxa swihundla?
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Xivutiso xi hetelela hi mfungho wa xivutiso.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso na ku tsala swivulwa swinharhu.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Swipfunaxitshunxo mayelana na xiharhi, handle ko vula leswaku i yini. Kutani, hi nga hlayela vatirhisani va hina swivulwa swa hina leswaku va ta kota ku bvumba leswaku i xiharhi xihi.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu.**
   a. Vula u ku: Ndzi ehleketa hi xiharhi lexi nga..., ...na... Xi ri...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Xifaniso xa xiharhi xa wena.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Xivutiso xi hetelela hi mfungho wa xivutiso.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 55.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Ku lawula mipfumawulo eka marito

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta tirha na mutirhisani ku lawula marito.**
   a. Tsala marito lama landzelaka ebodweni: tona, nkwama, ndlala
   b. Byela vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta vona ta switoloveto, rito rin'we hi ntila.
2. **Tsundzuxa vadyondzi hi ndlela yo lawula mipfumawulo eka marito hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya rito ro sungula.
   b. Susa mpfumawulo wun'we.
   c. Engetela mpfumawulo wun'wana.
   d. Tsala rito lerintshwa kusuhi na rito ra khale.
   e. Hlaya rito lerintshwa.
3. **Kambela vuswikoti bya vadyondzi byo lawula marito.**
   a. Rhendzeleka u langutisa loko vadyondzi va ri karhi va lawula marito.
   b. Nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Lemuka vadyondzi lava tikeriwaka ku endla ntirho lowu.
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 57.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo: Kopa swivulwa

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku manya mavoko ya hina hi vumba xibakele ku ringana ku hlayela ka ntlhanu, kutani hi wisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Tsala swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Va ta ndzi vhakela, u nga vileli nana.
   - Mati ma le hansi ma dzunga ngopfu.
   - Ra dzinda, mpfula yi nga na ku nga ri khale.

   a. Lerisa vadyondzi ku kopa swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   b. Va fanele va kopa hi ndlela yo basa na hi ndlela leyi nga fanela hilaha swi kotekaka hakona.
3. **Kambela vuswikoti bya vadyondzi byo kopa swivulwa.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u lemuka vadyondzi lava tikeriwaka:
      - Ku kopa swivulwa hi ndlela leyi nga fanela
      - Ku vumba maletere na marito hi ndlela leyi nga fanela na hi ndlela yo basa
      - Ku heta swivulwa hi nkarhi lowu nga pimiwa

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 95

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Xitumbelelana*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa swivutiso swa 3 na 4 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala: Pulana na ku tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 48

Fureme yo tsala:

Xiharhi xa mina i ____, ____, na ____.

Yi ri... Xana u nga bvumba xiharhi xa mina?

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Swipfunaxitshunxo mayelana na xiharhi, handle ko vula leswaku i yini. Kutani, hi nga hlayela vatirhisani va hina swivulwa swa hina leswaku va ta kota ku bvumba leswaku i xiharhi xihi.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hindlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. xa voya, xo olova, xa mivalavala, xi voniwile, lexikulu, xo chavisa, xa khombo, xa xinghana, xa ribungwa, xo basa, xo bongela, ku rila ka hanci, ku rila ka ximanga, xo haha, ku rila ka xinyenyani, na swin'wana.
3. **Letela vadyondzi ku pfula pheji leri nga fanela eka tibuku ta vona ta ntirho ta DBE.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Xivutiso xi hetelela hi mfungho wa xivutiso.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 57.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Rimba ra mbula-vurisano:

Xikongo-melokulu xa xitori lexi a ku ri...

Ndzi tsakerile ximun-huhatwa... hikuva...

Ndzi dyondze ku...

Ndzi ehleketa leswaku a swi nga lulamangi / a swi lulamile loko... hikuva...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo: Mbitanelo

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: nhlomulo, bodhlela, tlakusa, hlwerisa, tluleta
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: I mani a nga bvumbaka ku i nkarhi muni?
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 58.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 95

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Xitumbelelana.*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta dirowa na ku tsala hi xiphemu lexi hi xi tsakelaka xa xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Pfala matihlo ya wena u endla ongeti wa ehleketa.
   b. Pfula matiho ya wena u vula u ku: Xiphemu lexi ndzi xi tsakelaka ngopfu eka xitori a ku ri loko...
   c. Ringeta hi matimba ku ka u nga hlawuli xiphemu lexi nga erivaleni swinene xa xitori eka xikombiso xa wena.
   d. Dirowa xifaniso hi xihatla ebodweni. Loko u ri karhi u dirowa, hlamusela leswi u swi dirowaka.
   e. Engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi mayelana na ku dirowa ka wena: Ndzi tsakerile...
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi ku pfala matihlo ya vona kutani va ehleketa hi xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori.
   b. Vula u ku: Ehleketa hi mavonelo ya wena, u nga kopeli xikombiso xa mina.
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi leswaku va pfula matihlo ya vona kutani va kanerisana hi tinhlamulo ta vona na mutirhisani wa vona.
   d. Kutani, lerisa vadyondzi ku dirowa xiphemu xexo xa xitori eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   e. Pfuna vadyondzi ku engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi eka leswi va swi diroweke.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala: Tsala na ku hlela

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku ya Ntirho ya DBE, pheji ra 48

Fureme yo tsala:

Xiharhi xa mina i ____, ____, na ____.

Yi ri...

Xana u nga bvumba xiharhi xa mina?

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela vuxokoxoko eka xifaniso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Xivulwa xi hetelela hi hiko.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 58.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Endla kumbe Dirowa

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Choko na bodo yo tirhiseriwa choko

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku u ta pfuxeta marito ya ntivomarito lama va ma dyondzeke eka kotara leyi.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga ntlango wa 'Endla kumbe Dirowa'.
   b. Ndzi ta hlawula mudyondzi leswaku a 'tlanga'.
   c. Mudyondzi u ta emahlweni ka tlilasi kutani ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
   d. Kutani mudyondzi u fanele ku endla rito KUMBE a dirowa xifaniso xa rito eka bodo.
   e. Kutani tlilasi hinkwayo yi fanele ku yimisa mavoko leswaku yi vhumba rito.
   f. Munhu loyi a nga le ku 'tlangeni' hi yena a vitanaka vadyondzi leswaku va hlamula.
   g. Munhu loyi a hlamulaka swona ku ta va yena a nga ta landzela ku tlanga. U ta emahlweni ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
4. **Vitana mudyondzi wo sungula ku ta tlanga na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo: Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 5 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki.)
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 5 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhise tifonimi ta 5 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ntivontsalo: Letela ndlela yo kandziyisa tsalwa ra wena

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Xikombiso xa mudyondzisi: Ntirho wa ku tsala kusuka

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Loko tlilasi yi nga si sungula, lulamisa bodo ya dyondzo leyi.**
   a. Hlawula wun'wana wa mintirho yo tsala eka kotara. Dirowa u tlhela u tsala xikombiso xa wena xa ntirho eka bodo.
   b. Katsa xihoxo eka SMR kusuka eka rito, ku fana na: Letere ro sungula ra xivulwa a hi letere lerikulu.
2. **Tivisa vukandziyisi eka vadyondzi.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kandziyisa xiphemu xa tsalwa ra hina ku suka eka kotara.
   b. Vula: Loko hi kandziyisa tsalwa ra hina, hi ri lulamisela ku ri avela na vanhu van'wana. Hi hlawula ntirho wa hina lowunene ngopfu, hi wu endla wu hleleka ni ku twisiseka, naswona hi wu avela ni van'wana leswaku va wu hlaya ni ku ku tiphina hi wona.
   c. Kombisa nkunguhato wa wena eka bodo. Hlamusela leswaku lowu i ntirho wo tsala lowu u wu hlawuleke ku wu kandziyisa.
3. **Kombisa swiletelo swa ku kandziyisa eka bodo.**
   a. Dirowa nakambe u tsala tsalwa ra wena ebodweni. Endla leswi hi ndlela leyi hlelekeke naswona u katsa ni vuxokoxoko lebyi engetelekeke.
   b. Hlaya tsalwa leri humaka eka nkunguhato wa wena hi rito leri tlakukeke.
   c. Kombisa xihoxo lexi u xi endleke eka SMR. Vula: Ndzi endlile xihoxo. Letere ro sungula ra xivulwa a hi letere lerikulu. Ndzi nga lulamisa leswi loko ndzi kandziyisa.
   d. Tsala xivulwa hi vuntshwa hi ndlela leyi hlelekeke.
   e. Kombisa SMR leyi lulamisiweke: Letere ro sungula ra xivulwa i letere lerikulu.

Ku hlaya swin'we: Letela ndlela yo kandziyisa tsalwa ra wena

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Xikombiso xa mudyondzisi: Ntirho wa ku tsala kusuka

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku yisa emahlweni dyondzo ya nkarhi lowu nga hundza.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Endla kumbe Dirowa

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Choko na bodo yo tirhiseriwa choko

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku u ta pfuxeta marito ya ntivomarito lama va ma dyondzeke eka kotara leyi.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga ntlango wa 'Endla kumbe Dirowa'.
   b. Ndzi ta hlawula mudyondzi leswaku a 'tlanga'.
   c. Mudyondzi u ta emahlweni ka tlilasi kutani ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
   d. Kutani mudyondzi u fanele ku endla rito KUMBE a dirowa xifaniso xa rito eka bodo.
   e. Kutani tlilasi hinkwayo yi fanele ku yimisa mavoko leswaku yi vhumba rito.
   f. Munhu loyi a nga le ku 'tlangeni' hi yena a vitanaka vadyondzi leswaku va hlamula.
   g. Munhu loyi a hlamulaka swona ku ta va yena a nga ta landzela ku tlanga. U ta emahlweni ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
4. **Vitana mudyondzi wo sungula ku ta tlanga na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo: Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 6 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki.)
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 6 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhise tifonime ta 6 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ntivontsalo: Vadyondzi va anakanyisisa no hlawula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi

Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Loko tlilasi yi nga si sungula, lunghiselela tsalwa leri kandziyisiweke eka phepha lerintshwa.**
   a. Kopunula dirowini ya wena leyi kandziyisiweke na ku tsala eka phepha lerintshwa ku komba vadyondzi.
   b. Tiyiseka leswaku u hlayisa tsalwa ra wena leri kandziyisiweke leswaku ri ta tirhisiwa eka dyondzo leyi nyikiwaka ya mbulavulo.
2. **Lerisa vadyondzi ku anakanyisisa hi matsalelo ya vona kusuka eka kotara.**
   a. Nyika vadyondzi nkarhi wo hlaya hi matsalwa ya vona kusuka eka kotara.
   b. Vutisa: Hi wihi ntirho wo tsala lowu u wu tsakelaka ku suka eka kotara leyi?
   c. Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana ntirho wa vona wo tsala lowu va wu tsakelaka ku suka eka kotara.
3. **Lerisa vadyondzi ku hlawula xiphemu xa tsalwa leri va nga ta ri kandziyisa.**
   a. Vutisa: Hi rihi tsalwa leri u nga ta ri kandziyisa no ri ava eka kotara leyi?
   b. Nyika vadyondzi nkarhi wo hlawula leswaku hi wihi ntirho wo tsala lowu va nga ta wu kandziyisa.
   c. Lerisa vadyondzi ku byela mutirhisani leswaku i ntirho wihi wo tsala lowu va nga ta wu kandziyisa.
4. **Lerisa vadyondzi ku kandziyisa eka phepha leri baseke, leswaku ntirho wa vona wu ta kombisiwa.**
   a. Vula: Loko hi kandziyisa, a hi tsali etibukwini ta hina tanihi ntolovelo. Hi tsala eka phepha leri baseke, leswaku ntirho wa hina wu ta aviwa hi ku olova.
   b. Kombisa vadyondzi xikombiso xa wena xa ntirho lowu kandziyisiweke eka phepha leri baseke.
   c. Nyika maphepha lama baseke leswaku ma kandziyisiwa.
5. **Lerisa vadyondzi ku sungula ku kandziyisa.**
   a. Vula: Sweswi sungula ku kandziyisa ntirho wa wena. Tsundzuka ku yi endla yi hlelekile naswona yi va erivaleni, leswaku yi lunghekela ku aviwa ni van'wana.

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va anakanyisisa no hlawula

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi

Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku yisa emahlweni dyondzo ya nkarhi lowu nga hundza.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Endla kumbe Dirowa

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Choko na bodo yo tirhiseriwa choko

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku u ta pfuxeta marito ya ntivomarito lama va ma dyondzeke eka kotara leyi.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga ntlango wa 'Endla kumbe Dirowa'.
   b. Ndzi ta hlawula mudyondzi leswaku a 'tlanga'.
   c. Mudyondzi u ta emahlweni ka tlilasi kutani ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
   d. Kutani mudyondzi u fanele ku endla rito KUMBE a dirowa xifaniso xa rito eka bodo.
   e. Kutani tlilasi hinkwayo yi fanele ku yimisa mavoko leswaku yi vhumba rito.
   f. Munhu loyi a nga le ku 'tlangeni' hi yena a vitanaka vadyondzi leswaku va hlamula.
   g. Munhu loyi a hlamulaka swona ku ta va yena a nga ta landzela ku tlanga. U ta emahlweni ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
4. **Vitana mudyondzi wo sungula ku ta tlanga na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo: Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 7 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki.)
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 7 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhisile tifonimi ta 7 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ntivontsalo: Vadyondzi va kandziyisa tsalwa ra vona

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi

Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Vadyondzi va kandziyisa tsalwa ra vona.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta heta ku kandziyisa xiphemu xa tsalwa ra hina.
   b. Vula: Loko hi kandziyisa tsalwa ra hina, hi ri lunghisela ku ri avela na vanhu van'wana. Hi hlawula ntirho wa hina lowunene ngopfu, hi wu endla wu hleleka ni ku twisiseka, naswona hi wu avela ni van'wana leswaku va wu hlaya ni ku ku tiphina hi wona.
2. **Lerisa vadyondzi ku ya emahlweni va kandziyisa.**
   a. Vula: Sweswi yana emahlweni u kandziyisa ntirho wa wena wa ku sukela tolo. Tsundzuka ku yi endla yi hleleka naswona yi twisiseka, leswaku yi lulamela ku avelana ni van'wana.
3. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku hlawula no kandziyisa xiphemu xa tsalwa ra vona.

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va kandziyisa tsalwa ra vona

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku yisa emahlweni dyondzo ya nkarhi lowu nga hundza.

Ku tsala: Vadyondzi va kandziyisa tsalwa ra vona

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi

Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku yisa emahlweni dyondzo ya nkarhi lowu nga hundza.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 8 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki.)
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 8 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhisile tifonimi ta 8 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ntivontsalo: Letela ndlela yo nyika mbulavulo wa xitsariwa xa wena

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Tivisa ku nyikela mbulavulo eka vadyondzi.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta humesa tsalwa ra hina leri kandziyisiweke.
   b. Vula: Loko hi nyikela tsalwa ra hina, hi avelana na van'wana. Hi hlamusela leswi hi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra hina. Hi vulavula hi rito leri tlakukeke ni hi ndlela leyi twalaka leswaku van'wana va swi twa.
   c. Vula: Loko hi heta ku vulavula, hi nga fambafamba etlilasini hi ya komba van'wana leswi hi nga dirowa.
   d. Vula: Loko van'wana va ri karhi va nyikela mbulavulo, hi yingisela hi vukheta. Minkarhi hinkwayo hi kombisa musa ni ku ba mavoko loko va hetile.
2. **Letela ku nyika mbulavulo eka tlilasini.**
   a. Khoma nkunguhato wa wena lowu kandziyisiweke leswaku un'wana ni un'wana a ri vona.
   b. Hi ku hatlisa hlamusela leswi u nga dirowa ivi u hlaya tsalwa ra wena. Letela ku vulavula hi rito leri tlakukeke ni hi ndlela leyi twalaka leswaku un'wana ni un'wana a ta swi twa.
   c. Lerisa vadyondzi leswaku va ku ba mavoko loko u heta.
3. **Fambafamba etlilasini u komba un'wana ni un'wana xifaniso xa wena.**
4. **Lerisa vadyondzi ku tilulamisela ku nyikela mbulavulo.**
   a. Vula: Ehleketa hi xivulwa xo hlamusela ku dirowa ka wena kutani u titoloveta ku hlaya tsalwa ra wena.
5. **Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku ehleketa no hlaya.**
6. **Lerisa vadyondzi ku nyikela mbulavulo eka mutirhisani.**
   a. Lerisa vadyondzi ku hlamusela leswi van ga swidirowa na ku hlayela mutirhisani tsalwa ra vona.

Ku hlaya swin'we: Letela ndlela yo nyika mbulavulo wa xitsariwa xa wena

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku ya emahlweni ka dyondzo leyi hundzeke.

Ku tsala: Letela ndlela yo nyika mbulavulo wa xitsariwa xa wena

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku ya emahlweni ka dyondzo leyi hundzeke.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Endla kumbe Dirowa

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Choko na bodo yo tirhiseriwa choko

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku u ta pfuxeta marito ya ntivomarito lama va ma dyondzeke eka kotara leyi.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga ntlango wa 'Endla kumbe Dirowa'.
   b. Ndzi ta hlawula mudyondzi leswaku a 'tlanga'.
   c. Mudyondzi u ta emahlweni ka tlilasi kutani ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
   d. Kutani mudyondzi u fanele ku endla rito KUMBE a dirowa xifaniso xa rito eka bodo.
   e. Kutani tlilasi hinkwayo yi fanele ku yimisa mavoko leswaku yi vhumba rito.
   f. Munhu loyi a nga le ku 'tlangeni' hi yena a vitanaka vadyondzi leswaku va hlamula.
   g. Munhu loyi a hlamulaka swona ku ta va yena a nga ta landzela ku tlanga. U ta emahlweni ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
4. **Vitana mudyondzi wo sungula ku ta tlanga na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo: Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI:
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 9 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki.)
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 9 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhisile tifonimi ta 9 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va nyika mbulavulo wa xitsariwa xa vona

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Ku tlhela u tivisa ku nyikela mbulavulo eka vadyondzi.**
   a. Vula: Tsundzukani leswaku vhiki leri hi ta nyikela mbulavulo hi tsalwa ra hina leri kandziyisiweke.
   b. Vula: Loko hi nyikela tsalwa ra hina, hi avelana na van'wana. Hi hlamusela leswi hi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra hina. Hi vulavula hi rito leri tlakukeke ni hi ndlela leyi twalaka leswaku van'wana va swi twa.
   c. Vula: Loko hi heta ku vulavula, hi nga fambafamba etlilasini hi ya komba van'wana leswi hi nga dirowa.
2. **Vula: Loko van'wana va ri karhi va nyikela mbulavulo, hi yingisela hi vukheta. Minkarhi hinkwayo hi kombisa musa ni ku ba mavoko loko va hetile.**
3. **Vitana vadyondzi ku nyikela mbulavulo eka tlilasi.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
   d. Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.

Ku tsala: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Riviti kumbe riendli?

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku maviti i marito ya ku thya kasi maendli i xiendlo kumbe marito yo endla.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga 'riviti kumbe riendli'.
   b. Ndzi ta vula rito.
   c. Loko ku ri riviti, u fanele ku tlakusa rintiho rin'we.
   d. Loko ku ri riendli, u fanele ku tlakusa tintiho tumbirhi (2).
   e. Kutani, mi ta tirha hi vambirhimbirhi ku endla xivulwa hi rito, sweswo swi kombisa leswi ri vulaka swona.
   f. Ndzi ta vitana tiphere to hambanahambana ku vula swivulwa swa tona.
4. **Vula rito ro sungula na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo: Vumba na ku kombisa marito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ntivontsalo: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Riviti kumbe riendli?

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku maviti i marito ya ku thya kasi maendli i xiendlo kumbe marito yo endla.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga 'riviti kumbe riendli'.
   b. Ndzi ta vula rito.
   c. Loko ku ri riviti, u fanele ku tlakusa rintiho rin'we.
   d. Loko ku ri riendli, u fanele ku tlakusa tintiho tumbirhi (2).
   e. Kutani, mi ta tirha hi vambirhimbirhi ku endla xivulwa hi rito, sweswo swi kombisa leswi ri vulaka swona.
   f. Ndzi ta vitana tiphere to hambanahambana ku vula swivulwa swa tona.
4. **Vula rito ro sungula na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo: Vumba na ku kombisa marito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ntivontsalo: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Riviti kumbe riendli?

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku maviti i marito ya ku thya kasi maendli i xiendlo kumbe marito yo endla.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga 'riviti kumbe riendli'.
   b. Ndzi ta vula rito.
   c. Loko ku ri riviti, u fanele ku tlakusa rintiho rin'we.
   d. Loko ku ri riendli, u fanele ku tlakusa tintiho tumbirhi (2).
   e. Kutani, mi ta tirha hi vambirhimbirhi ku endla xivulwa hi rito, sweswo swi kombisa leswi ri vulaka swona.
   f. Ndzi ta vitana tiphere to hambanahambana ku vula swivulwa swa tona.
4. **Vula rito ro sungula na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo: Vumba na ku kombisa marito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ntivontsalo: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku tsala: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo: Vumba na ku kombisa marito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ntivontsalo: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku tsala: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Riviti kumbe riendli?

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku hava switi-rhisiwa leswi lavekaka

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku maviti i marito ya ku thya kasi maendli i xiendlo kumbe marito yo endla.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga 'riviti kumbe riendli'.
   b. Ndzi ta vula rito.
   c. Loko ku ri riviti, u fanele ku tlakusa rintiho rin'we.
   d. Loko ku ri riendli, u fanele ku tlakusa tintiho tumbirhi (2).
   e. Kutani, mi ta tirha hi vambirhimbirhi ku endla xivulwa hi rito, sweswo swi kombisa leswi ri vulaka swona.
   f. Ndzi ta vitana tiphere to hambanahambana ku vula swivulwa swa tona.
4. **Vula rito ro sungula na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo: Vumba na ku kombisa marito

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku tsala: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI: Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Ku tsala ka vadyondzi loku kandzi-yisiweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI: Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI: Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Switi-rhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

KOTARA YA 2 NKUNGUHATO WA MADYONDZISELO

Ku yingisela na ku vulavula: Tivisa nkongomelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Swifaniso na nchumu wa ntiyiso swo kombisa nkongomelo

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa nkombiso wa nkongomelo:** *Hi na switwi*
2. **Vutisa swivutiso swa le rivaleni leswi nga ta endla leswaku vadyondzi va tirhisa vutivi bya vundzhaku.**
   - *Xana matitwelo i yini?*
   - *Xana ku humelela yini emirini wa wena loko u titwa u chuhile kumbe u hlundzukile?*
   - *Xana hi nga n'wi pfuna njhani munghana loyi a nga ti tweki kahle?*
3. **Endla mepe wa miehleketo hi ku tirhisa swivutiso na tinhlamulo ta vadyondzi.**
4. **Engetela tinhlamulo ta wena eka mepe wa miehleketo ku ndlandlamuxa vutivi bya vadyondzi.**
5. **Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 62.**
6. **Byela vadyondzi ku kombetela mfuwiso wa ririmi eka nkongomelo.**
   a. Hlaya mfuwiso wa ririmi hi rito leri tlakukeke.
   b. Letela vadyondzi ku hlaya mfuwiso wa ririmi na wena, kumbe ku yi vuyelela endzhaku ka wena:

      Huree, huree, huree, hina hi tsakilee!
      Manana u swekile vuswa na xixevo,
      U ta sweka na makwembe, kwe, kwembe!
      Hina hi tsakilee!
7. **Vulavula hi mfuwiso wa ririmi na vadyondzi.**
   a. Vutisa: Xana u nga ndzi byela leswaku leswi swi vula yini? / Xana u nga kota ku kuma nhlamulo?
   b. Hlohlotela vadyondzi ku avelana miehleketo ya vona.
   c. Nyika nhlamuselo kumbe u nyika nhlamulo hi ndlela leyi landzelaka: Leri i risimu leri yimbeleriwaka hi vana loko va tlanga exitarateni ku kombisa ku tsaka ka vona. Loko vana va karhi va yimbelela, va khomana hi mavoko va endla xirhendzewutana va ri karhi va tlulatlula, ku tsakela leswi manana wa vona a nga va endlela swona, ku katsa ku va swekela swakudya.

Mipfumawulo Pfuxeta mipfumawulo hinkwayo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Kotara ya 1
Mipfumawulo
Makhadi ya Firizi

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi eka khapete kumbe ehansi emahlweni ka wena.**
   a. Byela vadyondzi ku yingisela vito ra vona.
   b. Loko u ri karhi u vitanela mavito ya vadyondzi, va fanele ku hlaya mpfumawulo wa khadi ra Firizi leri u ri tlakuseleke ehenhla.
   c. Vula vito ra mudyondzi un'wana. Mudyondzi loyi u fanele ku vula rito leri sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
   d. Endla leswi hi ku hatlisa swinene. Endla swi languteka tanihi ntlangu wo tsakisa kambe lemuka vadyondzi lava tikeriwaka.
   e. Loko mudyondzi a endla xihoxo, vula leswaku 'yingisela kahle' kutani u vula mpfumawulo.
2. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 64.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku endla onge hi tlanga piyano.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Hi yena a hi chayisa hi lo tipakela.
   - Choko ya mina yi herile.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi.
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 115

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Nyasha exitejini*.
   b. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi mufana loyi a vitaniwaka Nyukani loyi a navelaka ku va mutlangi. U nghenelerile eka mphikizano wa ku kambela mutlangi wa le xitejini eka ntlango wa xikolo naswona u titwa a tsakile naswona a chava hi nkarhi wun'we. Endzhaku ko tirha hi matimba na ku titoloveta, u tlanga emahlweni ka xikolo hinkwaxo. Hambileswi a languteka a chava eku sunguleni, u sungula ku titshemba na ku tinyungubyisa loko a ri karhi a heta. Xitori xi hi komba leswaku ku va na xivindzi na ku titoloveta swi nga ku pfuna leswaku milorho ya hina yi hetiseka.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla mikumbetelo.
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 64.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 62.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
   - *xiteji: Pulatifomo leyi tlakukeke laha vanhu va tlangaka kona.*
   - *endla: Ku tlanga, ku yimbelela kumbe ku cina eka vanhu van'wana.*
   - *odoxini: Ku ringeta ku vona loko u nga kuma xiphemu eka ntlango kumbe nkombiso.*
   - *vahlaleri: Ntlawa wa vanhu lava hlalelaka ntlango.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo Pfuxeta mipfumawulo hinkwayo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 1

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Kotara ya 1
Mipfumawulo
Makhadi ya Firizi

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi eka khapete kumbe ehansi emahlweni ka wena.**
   a. Byela vadyondzi ku yingisela vito ra vona.
   b. Loko u ri karhi u vitanela mavito ya vadyondzi, va fanele ku hlaya mpfumawulo wa khadi ra Firizi leri u ri tlakuseleke ehenhla.
   c. Vula vito ra mudyondzi un'wana. Mudyondzi loyi u fanele ku vula rito leri sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
   d. Endla leswi hi ku hatlisa swinene. Endla swi languteka tanihi ntlangu wo tsakisa kambe lemuka vadyondzi lava tikeriwaka.
   e. Loko mudyondzi a endla xihoxo, vula leswaku 'yingisela kahle' kutani u vula mpfumawulo.
2. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 65.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Khale a ku tiphiniwa hi makhavich.
   - Wa rheta loko a ri na mali.
   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 117

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Nyasha exitejini*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 65.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito na ku vulavula hi xifaniso xa nkongomelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *nkombisavutwi exikandzeni: Ndlela leyi xikandza xa wena xi langutekaka hayona loko u twa nchumu wo karhi.*
      - *matitwelo mo hlanganana: Loko u ri na matitwelo mambirhi yo hambana hi nkarhi wun'we.*
      - *ku pfilunganyeka: Loko u nga twisisi leswaku ku humelela yini kumbe leswaku u fanele u endla yini. Miehleketo ya wena yi titwa yi pfilunganyekile.*
      - *xiendlekondzaku: Leswi u titwisaka xiswona loko ku endlaka swo karhi. Xikombiso: u nga rila loko u wa.*
   b. Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 66.
   b. Byela vadyondzi vuxokoxoko lebyi landzelaka mayelana na xifaniso:
   - *Vanhu hinkwavo va na matitwelo yo karhi. Mikarhi yin'wana hi titwa hi tsakile. Mikarhi yin'wana hi titwa hi chava. Mikarhi yin'wana hi titwa hi ri na gome. Matitwelo i xiphemu lexi tolovelekeke xa ku va munhu.*
   - *Loko hi ri karhi hi kula, hi dyondza ndlela yo lemuka na ku thya matitwelo ya hina. Hi tlhela hi dyondza ndlela yo langutana na matitwelo ya hina.*
   - *Hi tlhela hi dyondza leswaku xiphemu xa ku va munghana lonene i ku tiva ndlela yo lemuka na ku langutana na matitwelo ya vanhu van'wana. Hi pfuna vanghana va hina loko va langutane na xiyimo xo tika.*
3. **Bulani hi xifaniso.**
   a. Tirhisa swivutiso leswi landzelaka ku bula hi xifaniso hi ndlela leyi landzelaka:
   - Vutisa xivutiso xo sungula.
   - Letela vadyondzi ku bula hi xivutiso na mutirhisani wa vona.
   - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   - Kurisa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi hi ku lulamisa ku nga twisisani na hi ku avelana mahungu lama fambelanaka na nkongomelo.
   - Vuyelela endlelo leri eka swivutiso hinkwaswo.
4. **Swivutiso:**
   a. *Xana u ehleketa leswaku vana lava nga exifanisweni lexi va titwa njhani? Xana u swi tivisa ku yini?*
   b. *Xana hi swihi swikombisoritwelo swa xikandza na swikoweto swa munhu leswi u swi vonaka exifanisweni lexi?*
   c. *Hikokwalahokayini u ehleketa leswaku vana va na matitwelo yo hambanahambana?*

Mipfumawulo Tlanga ntlango wo lemukisa fonemiki. Mpfumawulo wa kona i... Ndzi lava ku...

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va ku yingisela.**
2. **Kombisa ntlango hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Munhu loyi a nga eku tlangeni u vula leswaku: Mpfumawulo i P, ndzi lava MAVITO YA VANHWANYANA.
   b. Vadyondzi va yimisa mavoko loko va kota ku ehleketa hi vito ra nhwanyana leri nga na mpfumawulo wa P.
   c. Munhu loyi a va kombetelaka u pfumelela munhu un'wana na un'wana ku vula vito ra vona. A va fanelangi ku vuyelela vito leri nga vuriwa.
   d. Munhu wa vu 5 loyi a nga ta vula vito hi ndlela leyi nga fanela ku nghena yena a tlanga.
   e. Munhu lontshwa loyi a nga eku tlnageni u vula leswaku: Mpfumawulo i M, ndzi lava TINXAKA TA SWAKUDYA.
   f. Ntlango wu ya emahlweni hi ndlela yoleyo.
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 67.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Thekisi yi hi siyile tolo.
   - Hi dluva malamula emurhini.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 117

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Nyasha exitejini*.
   d. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi mufana loyi a vitaniwaka Nyukani loyi a navelaka ku va mutlangi. U nghenelerile eka mphikizano wa ku kambela mutlangi wa le xitejini eka ntlango wa xikolo naswona u titwa a tsakile naswona a chava hi nkarhi wun'we. Endzhaku ko tirha hi matimba na ku titoloveta, u tlanga emahlweni ka xikolo hinkwaxo. Hambileswi a languteka a chava eku sunguleni, u sungula ku titshemba na ku tinyungubyisa loko a ri karhi a heta. Xitori xi hi komba leswaku ku va na xivindzi na ku titoloveta swi nga ku pfuna leswaku milorho ya hina yi hetiseka.*

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo.
      - Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

Ku tsala Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Ndzi titwe ndzi chava loko...

Ndzi titwe ndzi chava hikuva...

Ndzi swi kombile hi...

Kutani, ndzi...

Sweswo swi pfunile hikuva...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa maendli (marito ya xiendlo) eka nkarhi lowu hundza ku tsala hi nchumu lowu nga humelela tolo kumbe khale.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: U tsutsumerile ekaya hikuva a titwa a chava.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi se swi endlekile.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso ivi u tsala swivulwa swa ntlhanu.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Nkarhi lowu a wu titwa u chava.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu, u nga si tsala.**
   a. Vula u ku: Ndzi titwe ndzi chava loko...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Wena hi wexe, u languteka u chava.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi se swi endlekile.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 67.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Tlanga ntlango wo lemukisa fonemiki. Mpfumawulo wa kona i... Ndzi lava ku...

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va ku yingisela.**
2. **Kombisa ntlango hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Munhu loyi a nga eku tlangeni u vula leswaku: Mpfumawulo i P, ndzi lava MAVITO YA VANHWANYANA.
   b. Vadyondzi va yimisa mavoko loko va kota ku ehleketa hi vito ra nhwanyana leri nga na mpfumawulo wa P.
   c. Munhu loyi a va kombetelaka u pfumelela munhu un'wana na un'wana ku vula vito ra vona. A va fanelangi ku vuyelela vito leri nga vuriwa.
   d. Munhu wa vu 5 loyi a nga ta vula vito hi ndlela leyi nga fanela ku nghena yena a tlanga.
   e. Munhu lontshwa loyi a nga eku tlnageni u vula leswaku: Mpfumawulo i M, ndzi lava TINXAKA TA SWAKUDYA.
   f. Ntlango wu ya emahlweni hi ndlela yoleyo.
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 68.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Aka nkhuluko wa ntivontsalo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba ndlela yo tsala xivulwa kumbe swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Eka hina ku na nswelo wa mali.
   - Va ta hleka va ta miyela.

   a. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na mavangwa exikarhi ka marito.
   b. Lerisa vadyondzi ku tsala xivulwa kumbe swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere, sayizi ya maletere na ku hambanisa maletere.
   d. Seketela vadyondzi lava lavaka ku pfuniwa.
3. **Lemukisa vadyondzi hi rivilo ra ku tsala na hi nkhaqato.**
   a. Loko vadyondzi vo tala va hetile, vula u ku 'yimani'.
   b. Byela vadyondzi ku lemuka leswaku va ha salele ndzhaku ku fika kwihi. Xana va hetile swo tala ku tlula leswi va swi endleke siku leri hundzeke?
   c. Loko va nga hetangi, va byele leswaku va ringeta ku tsala hi ku hatlisanyana mundzuku.
   d. Nakambe endla leswaku vadyondzi va pimanisa matsalelo ya vona na ya wena eka bodo.
   e. Va kombele leswaku va lemuka leswaku va endlile swihoko swi ngani.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 117

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Nyasha exitejini*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
   - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo.
   - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
   - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
   - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
   - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala Pulana na ku tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Ndzi titwe ndzi chava loko...

Ndzi titwe ndzi chava hikuva...

Ndzi swi kombile hi...

Kutani, ndzi...

Sweswo swi pfunile hikuva...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Nkarhi lowu a wu titwa u chava.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hi ndlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. munyama, ku va wexe, vusiku, huwa.
3. **Letela vadyondzi ku sungula ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi se swi endlekile.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 68.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi rhandza loko...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo Mbitanelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: vulavula, gweviwa, veketela, korisela, hetelela
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: U yile ekhixini a karhi a hlekelela.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 69.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 117

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Nyasha exitejini*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta dirowa na ku tsala hi xiphemu lexi hi xi tsakelaka xa xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Pfala matihlo ya wena u endla ongeti wa ehleketa.
   b. Pfula matiho ya wena u vula u ku: Xiphemu lexi ndzi xi tsakelaka ngopfu eka xitori a ku ri loko...
   c. Ringeta hi matimba ku ka u nga hlawuli xiphemu lexi nga erivaleni swinene xa xitori eka xikombiso xa wena.
   d. Dirowa xifaniso hi xihatla ebodweni. Loko u ri karhi u dirowa, hlamusela leswi u swi dirowaka.
   e. Engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi mayelana na ku dirowa ka wena: Ndzi tsakerile...
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi ku pfala matihlo ya vona kutani va ehleketa hi xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori.
   b. Vula u ku: Ehleketa hi mavonelo ya wena, u nga kopeli xikombiso xa mina.
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi leswaku va pfula matihlo ya vona kutani va kanerisana hi tinhlamulo ta vona na mutirhisani wa vona.
   d. Kutani, lerisa vadyondzi ku dirowa xiphemu xexo xa xitori eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   e. Pfuna vadyondzi ku engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi eka leswi va swi diroweke.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala Tsala na ku hlela

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Ndzi titwe ndzi chava loko...

Ndzi titwe ndzi chava hikuva...

Ndzi swi kombile hi...

Kutani, ndzi...

Sweswo swi pfunile hikuva...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela lebulu yin'wana eka xifaniso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi se swi endlekile.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 69.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Andlalo wa nomu

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va hlalela vadyondzikulobye loko va endla miandlalo ya vona ya nomu.**
2. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho lowu landzelaka: Ku byela van'wana mahungu ya wena ya le xihundleni**
   a. Hi byele leswaku mahungu ya wena ya vulavula hi yini. Vula u ku:
   b. Namuntlha ndzi ta mi byela hi...
   c. Kutani, byela van'wana mahungu ya wena.
   d. Hi byele leswi humeleleke hi ku landzelelana loku nga fanela.
   e. Hi byele hi timhakakulu mayelana na mahungu ya wena.
   f. Hetelela hi ku hi byela hi ndlela leyi mahungu ya wena ma ku endleke u titwa hayona.
3. **Tsundzuxa vadyondzi hi swikili swa ku andlala leswi landzelaka:**
   a. Loko u ri karhi u byela van'wana mahungu ya wena, tsundzuka ku:
      - Hi byele leswaku mahungu ya wena ya vulavula hi yini
      - Hi byele leswaku swi humelerile rini
      - Hi byele leswaku swi humelerile mani
      - Vula swivulwa swa wena hi ku landzelelana loku nga fanela
      - Vula swilo kan'we – u nga vuyeleli swilo leswi u nga swi vula
      - Vulavula hi rito leri tlakukeke, leri ri twalaka kahle
4. **Vitana vadyondzi lava hlawuriweke hi un'weun'we ku endla miandlalo ya vona.**
   a. Kurisa ku titshemba ka mudyondzi un'wana na un'wana hi ku va khensa eka miandlalo ya vona na hi ku nyika vuxokoxoko byin'wana lebyinene.
   b. Emakumu ya dyondzo, nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana lebyi tolovelekeke ku antswisa miandlalo ya vona. Xikombiso: Ndzi tikeriwile ku twa van'wana va n'wina. Ndzi kombela mi ringeta leswaku marito ya n'wina ya twakala kahle - hi lava ku twa leswi mi swi vulaka.

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: tl

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *tl*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.

2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: tlula
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: tl-u-l-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: tlalamba

3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 71.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *tl.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Tl.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *tl*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Tl*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 129

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Bantu u titwa a tsanile*.
   b. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi Kurhula na munghana wa yena Kulani. Kulani u titwa a nga tsakangi hikuva kokwana wa yena u lovile. Kurhula u lava ku pfuna. U ringeta ku endla leswaku Kulani a titwa a ri kahle, kambe a ku na nchumu lexi nga tirha. Kutani, Khumo u dyondza leswaku loko munhu a ri na gome, a swi bohi leswaku a rivala hi xiyimo xa yena. Xitori lexi xi hi pfuna ku twisisa ndlela yo va munghana lonene eka munhu loyi a nga khomiwa hi gome.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla mikumbetelo.
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 71.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 62.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *ku hlamarisa: Xin'wana lexi ku endlaka u ku "Haa!" hikuva swi kahle ngopfu kumbe swa hlamarisa.*
      - *ku xwa: ku va u nga ri kona loko u fanele ku va kona.*
      - *boxiwile: Ku vula swo karhi.*
      - *gome: Mat*itwelo lama khomisaka gome swinene loko munhu loyi u n'wi rhandzaka a nga ha ri kona kumbe ku humelele nchumu lowu khomisaka gome swinene.
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *ntl*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: ntlakuko
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: ntl-a-k-u-k-o
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: ntlango
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 72.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *tluka, tlulatlula*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 131

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Bantu u titwa a tsanile*
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 72.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Vuswikoti byo rungula xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa vadyondzi eka vuswikoti byo hlamusela xitori.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Byela vadyondzi ku pfula Tibukukulu to Hlaya ta vona eka pheji ra 73.
2. **Lerisa vadyondzi ku langutisa xifaniso.**
   a. Vutisa: Xana u vona yini eka xifaniso lexi?
3. **Byela vadyondzi leswaku un'wana na un'wana u fanele ku tumbuluxa xitori xo koma mayelana na xifaniso.**
4. **Byela vadyondzi ndlela yo vumba xitori xa vona. Vula:**
   a. Nyika ximunhuhatwa xin'wana na xin'wana vito eka xitori xa wena.
   b. Vula laha xitori xi humelelaka kona.
   c. Xitori xa wena xi fanele xi va na manghenelo, miri na mahetelelo.
   d. Xifaniso lexi xi kombisa ntsena xiphemu xa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa manghenelo ya xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa miri wa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa mahetelelo ya xitori xa wena.
   e. U nga sungula xitori xa wena hi ku vula leswaku:
      - Loko manana ____ a nghena ekamareni mixo wolowo...
      - Vadyondzi etlilasini ya ____ a va nge rivala siku leri loko...
5. **Letela vadyondzi ku hetisa nghingiriko.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku eheleketa hi xitori xa vona va miyerile.
   b. Kutani, Letela vadyondzi ku cincana ku byela ntlawa wa vona switori swa vona. U nga ha lava ku tirhisa 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' eka leswi.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula, rhendzeleka u ri karhi u yingisela.
6. **Hetisa dyondzo hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vitana mudyondzi un'we ku avelana xitori xa yena na tlilasi kumbe u vutisa vadyondzi va kwalomu ka un'we kufika ka vambirhi swivutiso mayelana na switori swa mitlawa ya vona.
   - Vutisa: Xana xitori xa X... a xi vulavula hi yini?
   - Vutisa: Xana i yini lexi u xi tsakeleke eka xitori xa X...?
   b. Nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana byo angarhela ku antswisa switori swa vona.
   Xikombiso: Hi ntolovelo, eka manghenelo ya xitori, hi vula laha xitori xi humelelaka kona, na leswaku swimunhuhatwa i va mani. Nkarhi lowu taka, ringeta ku katsa vuxokoxoko lebyi eka switori swa wena.

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: tlh

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *tlh*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.

2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: tlhumeke.
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: tlh-u-m-e-k-e
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: tlhela

3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 74.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *tlh.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Tlh.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *tlh*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Tlh*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 131

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Bantu u titwa a tsanile*
   d. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi Kurhula na munghana wa yena Kulani. Kulani u titwa a nga tsakangi hikuva kokwana wa yena u lovile. Kurhula u lava ku pfuna. U ringeta ku endla leswaku Kulani a titwa a ri kahle, kambe a ku na nchumu lexi nga tirha. Kutani, Khumo u dyondza leswaku loko munhu a ri na gome, a swi bohi leswaku a rivala hi xiyimo xa yena. Xitori lexi xi hi pfuna ku twisisa ndlela yo va munghana lonene eka munhu loyi a nga khomiwa hi gome.*
   e. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo.
      - Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

Ku tsala Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 76

Fureme yo tsala:

Bazi ri le ku fambeni...

Munhu un'we u titwa... hikuva...

Munhu un'wana u titwa... hikuva...

Munhu wa vunharhu u titwa... hikuva...

Vanhu lava nga ebazini va twa..., ... na....

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa hefemulo ku hambanisa swilo eka nxaxamelo. Ku hava hefemulo loko hi tsala nchumu wo hetelela. Ematshan'wini yo tirhisa hefemulo hi tirhisa rito ra 'na'. Xikombiso: Ndzi rhandza swiwitsi, tichipisi, khekhe na tinamuneti.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Hi tiva matitwelo yo tala, kufana na ku tsaka, ku vilela na ku hlundzuka.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso ivi u tsala swivulwa swa ntlhanu.
   b. Vula u ku: Dirowa swikandza emafasitereni ya bazi na ku hlovohata endzeni ka bazi. Kutani tsala ndzimana hi xifaniso xa wena.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu, u nga si tsala.**
   a. Vula u ku: Ndzi ehleketa leswaku bazi ri ya...naswona vanhu lava nga endzeni va twa...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa swikandza leswi nga emafasitereni ya bazi.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 74.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *ntlh*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: ntlhotlho
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: ntlh-o-thl-o
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: ntlhaveko
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 75.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *tlhava, tlhari*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku tsala Pulana na ku tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 76

Fureme yo tsala:

Bazi ri le ku fambeni...

Munhu un'we u titwa... hikuva...

Munhu un'wana u titwa... hikuva...

Munhu wa vunharhu u titwa... hikuva...

Vanhu lava nga ebazini va twa..., ... na....

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Dirowa swikandza emafasitereni ya bazi na ku hlovohata endzeni ka bazi. Kutani tsala ndzimana hi xifaniso xa wena.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hi ndlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. ku tsaka, ku nyanyuka, ku chava, ku ka u nga tsakikangi
3. **Letela vadyondzi ku pfula pheji leri nga fanela eka tibuku ta vona ta ntirho ta DBE.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 75.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi rhandza loko...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo Mbitanelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: etlela, tlulatlula, ntlerhuko, tlhava, ntlhaveko
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: Va tlhelela ekaya va karhi va tlulatlula.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 76.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 131

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Bantu u titwa a tsanile*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta nyika nkomiso wa xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula u ku: Loko hi nyika nkomiso wa xitori, hi fanele ku vula hi ku:
      - Leswi xitori a xi vulavula hi swona
      - Leswi ndzi swi tsakeleke mayelana na xitori
      - Leswi ndzi swi dyondzeke eka xitori
   b. Hi ku komisa nyika tinhlamulo ta wena ta swivutiso leswi.
   c. Ringeta hi matimba ku ka u nga hlawuli xiphemu lexi nga erivaleni swinene xa xitori eka xikombiso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi leswaku va ehleketa hi mikomiso ya vona, a va fanelangi ku kopela xikombiso xa wena.
   b. Byela vadyondzi ku sungula tinhlamulo ta vona hi ndlela leyi landzelaka:
      - Xitori lexi a xi vulavula hi...
      - Ndzi tsakerile...
      - Ndzi dyondzile...
   c. Endzhaku ka sweswo, lerisa vadyondzi ku byelana hi mikomiso ya vona na mutirhisani wa vona.
   d. Loko vadyondzi va ri karhi va byelana hi mikomiso ya vona, rhendzeleka etlilasini na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   e. Loko dyondzo yi fika emakumu, vitana mudyondzi kumbe vadyondzi vambirhi ku ta vulavula hi mikomiso ya vona va yi byela tlilasi.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala Tsala na ku hlela

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 76

Fureme yo tsala:

Bazi ri le ku fambeni...

Munhu un'we u titwa... hikuva...

Munhu un'wana u titwa... hikuva...

Munhu wa vunharhu u titwa... hikuva...

Vanhu lava nga ebazini va twa..., ... na....

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela vuxokoxoko eka xifaniso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Hefemulo yi tirhisiwa ku hambanisa swilo eka nxaxamelo.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 76.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tivisa nkongomelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Swifaniso na nchumu wa ntiyiso swo kombisa nkongomelo

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa nkombiso wa nkongomelo:** *Hi tirhisa thekinoloji*
2. **Vutisa swivutiso swa le rivaleni leswi nga ta endla leswaku vadyondzi va tirhisa vutivi bya vundzhaku.**
   - *Xana thekinoloji i yini?*
   - *Xana hi tihi tithekinoloji leti u ti tirhisaka ekaya kumbe exikolweni?*
   - *Xana khomphyutara yi hambana njhani na buku?*
3. **Endla mepe wa miehleketo hi ku tirhisa swivutiso na tinhlamulo ta vadyondzi.**
4. **Engetela tinhlamulo ta wena eka mepe wa miehleketo ku ndlandlamuxa vutivi bya vadyondzi.**
5. **Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 78.**
6. **Byela vadyondzi ku kombetela mfuwiso wa ririmi eka nkongomelo.**
   a. Hlaya mfuwiso wa ririmi hi rito leri tlakukeke.
   b. Letela vadyondzi ku hlaya mfuwiso wa ririmi na wena, kumbe ku yi vuyelela endzhaku ka wena:

      "Thekinoloji i nandza wa kahle swinene kambe i hosi ya khombo."
      Christian Lous Lange
7. **Vulavula hi mfuwiso wa ririmi na vadyondzi.**
   a. Vutisa: Xana u nga ndzi byela leswaku leswi swi vula yini? / Xana u nga kota ku kuma nhlamulo?
   b. Hlohlotela vadyondzi ku avelana miehleketo ya vona.
   c. Nyika nhlamuselo kumbe u nyika nhlamulo hi ndlela leyi landzelaka: Ntshaho lowu wa Christian Lous Lange wu hi leswaku mhaka ya leswaku thekinoloji yi ni matimba naswona ya pfuna loko yi tirhisiwa hi vutihlamuleri, kambe yi va ni khombo naswona yi onha loko hi yi tshika yi lawula vutomi bya hina ematshan'weni yo yi tirhisa tanihi xitirho xo vevukisa vutomi bya hina bya siku na siku.

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: dz

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *dz*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.

2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: dzumbile
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: dz-u-m-b-i-l-e
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: dzika

3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 80.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *dz.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Dz.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *dz*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Dz*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 143

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Zandile u tirhisa inthanete*.
   b. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi Engetelo, loyi a lavaka ku byala switiroberi swa yena n'wini. A nga swi tivi leswaku a nga byala switiroberi swa yena njhani, kutani u kombela ku pfuniwa hi vanhu. Loko a tsandzeka ku kuma munhu loyi a nga ta n'wi pfuna, sesi wa wena u n'wi tsundzuxile ku tirhisa inthanete. Engetelo u lavisisile onilayini ku vona loko a ta kota ku kuma vuxokoxoko lebyi a byi lavaka. Xitori lexi xi hi komba ndlela leyi hi nga tirhisaka thekinoloji ku dyondza swilo swintshwa.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Kuma no tsundzuka vuxokoxoko
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 80.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 78.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
   - *lavisisa: Ku lava vuxokoxoko eka inthanete hi ku thayipa marito eka foni, thebulete kumbe khomphyutara.*
   - *ku durha: Loko nchumu wo karhi wu lava mali yo tala ku wu xava.*
   - *inthanete: I sisiteme ya misava hinkwayo leyi hlanganisaka tifoni na tikhomphyutara leswaku vanhu va kota ku kuma vuxokoxoko na ku vulavula na vanhu van'wana.*
   - *data: Leswi hi swi xavaka leswaku hi ta kota ku tirhisa inthanete eka foni. Swi ku pfumelela ku hlalela tivhidiyo, ku rhumela marungula na ku lavisisa eka onilayini.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *ndz*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: mindzilo
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: m-i-n-dz-i-l-o
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: ndzilo
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 81.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *dzumba, dzuka*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 145

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Zandile u tirhisa inthanete*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 81.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito na ku vulavula hi xifaniso xa nkongomelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *thekinoloji: Thekinoloji i nchumu lowu vanhu va wu tirhisaka ku va pfuna ku endla swilo hi ku olova, kufana na ku dyondza, ku vulavula na vanhu van'wana kumbe ku tlhantlha swiphiqo.*
      - *xitirho: Xitirho i nchumu lowu hi wu tirhisaka ku hi pfuna ku endla ntirho. Xikombiso, penisele i xitirho xo tsala, kasi khomphyutara yo rhwaleka i xitirho xo thayipa.*
      - *tlhokonya: Ku tlhokonya swi vula ku tshikilela batheni eka mawusi, xikirini, kumbe xitirhisiwa ku endla swin'wana swi humelela, tanihi ku pfula ntlango kumbe rungula.*
      - *vukanganyisi: Vukanganyisi hiloko munhu a hemba a ringeta ku kuma mali ya wena kumbe vuxokoxoko bya wena bya munhu hi xiyexe.*
   b. Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 82.
   b. Byela vadyondzi vuxokoxoko lebyi landzelaka mayelana na xifaniso:
      - *Thekinoloji i xitirho xin'wana na xin'wana lexi pfunaka vanhu ku endla swilo hi ku olova. A hi tifoni na tikhomphyutara ntsena. Penisele, rhadiyo na bodo yo tirhisa choko na swona i thekinoloji hikuva swi hi pfuna ku tsala, ku yingisela, ku dyondza na ku avelana mahungu.*
      - *Thekinoloji ya cinca hi ku famba ka nkarhi. Vanhu va tumbuluxa switirho leswintshwa leswaku swilo swi hatlisa kumbe swi olova. Xikombiso, papila i ndlela yo rhumela rungula eka munhu. U ri tsala ephepheni ivi ri fambisiwa hi poso. Ri nga teka masiku yo tala ku fika. Imeyili i ndlela yin'wana yo rhumela mahungu. Imeyili yi nga fika hi tisekoni ti nga ri tingani. Hambileswi hi nga na email namuntlha, vanhu van'wana va ha tsakela ku tsala mapapila.*
      - *Hi fanele hi tivonela loko hi tirhisa Inthanete. A hi hinkwaswo leswi hi swi vonaka onilayini swi nga ntiyiso. Marungula man'wana ma ringeta ku kanganyisa vanhu. A hi fanelangi hi tlhokonya tilinki leti humaka eka vanhu lava hi nga va tiviki, naswona mikarhi hinkwayo hi fanele hi vutisa munhu lonkulu loyi hi n'wi tshembaka loko hi nga ri na ntiyiso wo helela eka swo karhi.*
3. **Bulani hi xifaniso.**
   a. Tirhisa swivutiso leswi landzelaka ku bula hi xifaniso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Vutisa xivutiso xo sungula.
      - Letela vadyondzi ku bula hi xivutiso na mutirhisani wa vona.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

- Kurisa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi hi ku lulamisa ku nga twisisani na hi ku avelana mahungu lama fambelanaka na nkongomelo.
- Vuyelela endlelo leri eka swivutiso hinkwaswo.

4. **Swivutiso:**
   a. *Xana switirho leswi nga etlhelo ra ximatsi swi hambana njhani na switirho leswi nga etlhelo ra xinene?*
   b. *Xana u ehleketa leswaku vanhu a va vulavurisana kumbe ku dyondza njhani hi ku tirhisa switirho swa khale? Xana switirho leswintshwa swi endla njhani leswaku swilo swi hatlisa kumbe swi olova?*
   c. *Xana hi yini thekinoloji leyi u ehleketaka leswaku vanhu va ta yi tirhisa enkarhini lowu taka?*

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: ng

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *ng*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.

2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: nguluve.
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: ng-u-l-u-v-e
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: nenge

3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 83.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *ng.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Ng.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *ng*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Ng*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 145

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Zandile u tirhisa inthanete*.
   d. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi Engetelo, loyi a lavaka ku byala switiroberi swa yena n'wini. A nga swi tivi leswaku a nga byala switiroberi swa yena njhani, kutani u kombela ku pfuniwa hi vanhu. Loko a tsandzeka ku kuma munhu loyi a nga ta n'wi pfuna, sesi wa wena u n'wi tsundzuxile ku tirhisa inthanete. Engetelo u lavisisile onilayini ku vona loko a ta kota ku kuma vuxokoxoko lebyi a byi lavaka. Xitori lexi xi hi komba ndlela leyi hi nga tirhisaka thekinoloji ku dyondza swilo swintshwa.*

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Kuma no tsundzuka vuxokoxoko
      - Vutisa vadyondzi: Switori swin'wana swi na vuxokoxoko byo tala! Xana u ringeta njhani ku byi tsundzuka?

Ku tsala Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Siku rin'wana, a ndzi lava mpfuno...

Ndzi tirhisile...

Xosungula, ndzi...

Kutani...

Ndzi swi kotile ku...

Ndzi titwe...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa mahlawuri ku hlamusela vanhu, tindhawu kumbe swilo eka matsalwa ya hina. Mahlawuri ya hi nyika vuxokoxoko byo tala mayelana na leswaku nchumu wo karhi wu njhani.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Mbyana. Mbyana leyi nga na voya byo vevuka, ya buraweni.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Mahlawuri ya tirhisiwa ku hlamusela vanhu, tindhawu na swilo.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso ivi u tsala swivulwa swa ntlhanu.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Nkarhi lowu thekinoloji yi nga ku pfuna hi wona.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu, u nga si tsala.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku thekinoloji i xitirho xin'wana ni xin'wana lexi vanhu va xi tumbuluxaka leswaku va olovisa vutomi. Ndzi tirhisa... hikuva...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Xifaniso xa wena u tirhisa thekinoloji leyi ku pfuneke.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Mahlawuri ya tirhisiwa ku hlamusela vanhu, tindhawu na swilo.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 83.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *ngw*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: swingwece
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: s-w-i-n-gw-e-c-e
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: marhengwe
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 84.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *ngula, tingoma*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 145

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Zandile u tirhisa inthanete*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Kuma no tsundzuka vuxokoxoko
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Switori swin'wana swi na vuxokoxoko byo tala! Xana u ringeta njhani ku byi tsundzuka?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala Pulana na ku tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Siku rin'wana, a ndzi lava mpfuno...

Ndzi tirhisile...

Xosungula, ndzi...

Kutani...

Ndzi swi kotile ku...

Ndzi titwe...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Nkarhi lowu thekinoloji yi nga ku pfuna hi wona.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hi ndlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. khamera, riqingho, khakhuletara, muchini wo kandziyisa switsariwa
3. **Letela vadyondzi ku sungula ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Mahlawuri ya tirhisiwa ku hlamusela vanhu, tindhawu na swilo.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 84.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi tsakerile ximu-nhuhatwa... hikuva...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo Mbitanelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: dzumba, dzuka, ndzilo, nenge, yanga
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: Tinguluve ta ka hina to dya eka Ngwana.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 85.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, pheji ra 145

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Zandile u tirhisa inthanete*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta hetisisa ku twisisa loku tsariweke ehansi mayelana na xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Tsala swivutiso ebodweni.
   b. Hlaya xivutiso xin'wana na xin'wana hi rito leri tlakukeke.
   c. Hlamusela leswaku xivutiso xi lava nhlamulo ya njhani.
   d. Xikombiso: Xana Anna a a ambale yini? Nhlamulo yi fanele ku hi byela hi swiambalo swa Anna.
   e. Xikombiso: Xana u ehleketa leswaku Anna a a fanele a endle yini? Nhlamulo a yi kona eka xitori – vadyondzi va fanele ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
   f. Hlamusela vadyondzi leswaku ehansi ka xivutiso xin'wana na xin'wana ku na marito lama nga tsariwa ya ku sungula xivulwa. Hlamusela leswaku va fanele ku ma tirhisa ku va pfuna ku tsala nhlamulo ya vona.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka leyi nge: Ntwisiso.
   b. Byela vadyondzi ku tirhisa 'swiphemu swo sungula xivulwa' ehansi ka xivutiso xin'wana na xin'wana na ku tsala nhlamulo ya xivutiso xin'wana na xin'wana etibukwini ta vona.
   c. Lerisa vadyondzi ku tirhisa vutivi bya vona bya mipfumawulo ku tsala marito lama va nga ma tiviki. Va fanele ku vula rito hi ku nonoka va tlhela va tsala mipfumawulo leyi va yi twaka.

Ntwisiso lowu tsariweke

1. **Xana Zandile a lava ku xava mbewu ya muxaka muni?**
   a. Mbewu ya kwembe
   b. Mbewu ya xidzungela (lulamile)
   c. Mbewu ya kheroti
2. **Xana manana wa Zandile u n'wi byerile yini hi swimilana?**
   a. Swimilana hinkwaswo swi lava mati yo tala
   b. Swimilana hinkwaswo swi lava nchumu wun'we
   c. Swimilana hinkwaswo swi lava swilo swo hambanahambana (lulamile)
3. **Xana Zandile u nghenile njhani eka inthanete?**
   a. Hi foni na hi datha (lulamile)
   b. Hi khomphyutara
   c. Hi foni na hi WiFi

Ku tsala Tsala na ku hlela

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Siku rin'wana, a ndzi lava mpfuno...

Ndzi tirhisile...

Xosungula, ndzi...

Kutani...

Ndzi swi kotile ku...

Ndzi titwe...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Nghenisa rihlawuli eka xin'wana na xin'wana xa swivulwa swa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Mahlawuri ya tirhisiwa ku hlamusela vanhu, tindhawu na swilo.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

-

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 85.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   a. Lerisa vadyondzi ku kombetela migingiriko yo hambanahambana.
   b. Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Andlalo wa nomu

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Vadyondzi lava hlawuriweke va ta ta na swifaniso swo ‘Kombisa na ku Byela’

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va hlalela vadyondzikulobye loko va endla miandlalo ya vona ya nomu.**
2. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho lowu landzelaka: Kombisa u tlhela u byela**
   a. Khoma nchumu kumbe xifaniso lexi u xi tiseke leswaku u ta hi komba xona.
   b. Hi byele hi nchumu kumbe xifaniso xexo. Vula u ku:
      - Namuntlha ndzi ta mi byela hi...
      - I... (sayizi, muhlovo, ntikelo, nantswo, na swin’wana.)
      - Xi tirhisiwa ku...
      - Ndza wu tsakela hikuva...
   c. Kutani, vutisa tlilasi: Xana ku na swivutiso?
   d. Loko un’wana a ri na xivutiso, ringeta hi matimba ku xi hlamula.
3. **Tsundzuxa vadyondzi hi swikili swa ku andlala leswi landzelaka:**
   a. Loko u ri karhi u nyika andlalo wa wena, tsundzuka ku:
      - Khoma nchumu kumbe xifaniso xa wena leswaku un’wana na un’wana a ta xi vona
      - Vula swivulwa swa wena hi ku landzelelana loku nga fanela
      - Vula swilo kan’we – u nga vuyeleli swilo leswi u nga swi vula
      - Vulavula hi rito leri tlakukeke, leri ri twalaka kahle
4. **Vitana vadyondzi lava hlawuriweke hi un’weun’we ku endla miandlalo ya vona.**
   a. Kurisa ku titshemba ka mudyondzi un’wana na un’wana hi ku va khensa eka miandlalo ya vona na hi ku nyika vuxokoxoko byin’wana lebyinene.
   b. Emakumu ya dyondzo, nyika tlilasi vuxokoxoko byin’wana lebyi tolovelekeke ku antswisa miandlalo ya vona. Xikombiso: Ndzi tikeriwile ku twa van’wana va n’wina. Ndzi kombela mi ringeta leswaku marito ya n’wina ya twakala kahle - hi lava ku twa leswi mi swi vulaka.

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: n'

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *n'*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: n'anga
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: n'-a-n-g-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: n'ame
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 87.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *n'.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *N'.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *n'*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *N'*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 157

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Vatsari vo sungula va misava*.
   b. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi nhwanyana loyi a vitaniwaka Kya loyi a rhandzaka ku tirhisa foni ku hlalela tivhidiyo, ku tlanga mitlango na ku burisana na van'wana. Siku hinkwaro, ndyangu wa yena wu endla swilo swin'we, kufana na ku vulavula hi siku ra vona, ku tlanga ehandle na ku baka mabisikiti, kambe Kya u tirhisa tifoni siku hinkwaro naswona wa kayivela. Emakumu ka xitori, Kya u ehleketa hi swiboho leswi a swi endleke. Xitori lexi xi hi pfuna ku ehleketa hi nkarhi lowu hi wu hetaka hi ku tirhisa swikirini ematshan'wini yo va hi ri na vanhu.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Langutisisa ku twisisa.
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 87.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 78.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *xikirini: Xiphemu lexi nga xiphepherhele xa foni, khomphyutara kumbe Thelevhixini laha u vonaka swifaniso na marito.*
      - *ku honokela: Ku langutisa nchumu wo karhi nkarhi wo leha handle ko languta etlhelo.*
      - *ku tinghenisa: Ku hlanganisa nchumu wo karhi na michumu yin'wana.*
      - *nkarhi: Nkarhi wo koma lowu nga wa nkoka kumbe lowu nga na nhlamuselo yo twala.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *n'w*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: n'wayitela
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: n'-w-a-y-i-t-e-l-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: van'wana
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 88.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *en'angeni, n'anga*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 159

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Vatsari vo sungula va misava*
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 88.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Vuswikoti byo rungula xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa vadyondzi eka vuswikoti byo hlamusela xitori.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Byela vadyondzi ku pfula Tibukukulu to Hlaya ta vona eka pheji ra 89.
2. **Lerisa vadyondzi ku langutisa xifaniso.**
   a. Vutisa: Xana u vona yini eka xifaniso lexi?
3. **Byela vadyondzi leswaku un'wana na un'wana u fanele ku tumbuluxa xitori xo koma mayelana na xifaniso.**
4. **Byela vadyondzi ndlela yo vumba xitori xa vona. Vula:**
   a. Nyika ximunhuhatwa xin'wana na xin'wana vito eka xitori xa wena.
   b. Vula laha xitori xi humelelaka kona.
   c. Xitori xa wena xi fanele xi va na manghenelo, miri na mahetelelo.
   d. Xifaniso lexi xi kombisa ntsena xiphemu xa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa manghenelo ya xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa miri wa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa mahetelelo ya xitori xa wena.
   e. U nga sungula xitori xa wena hi ku vula leswaku:
      - ____ na ____ a va langutile foni, loko hi xitshuketa...
      - Hinkwaswo swi sungule loko...
5. **Letela vadyondzi ku hetisa nghingiriko.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku eheleketa hi xitori xa vona va miyerile.
   b. Kutani, Letela vadyondzi ku cincana ku byela ntlawa wa vona switori swa vona. U nga ha lava ku tirhisa 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' eka leswi.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula, rhendzeleka u ri karhi u yingisela.
6. **Hetisa dyondzo hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vitana mudyondzi un'we ku avelana xitori xa yena na tlilasi kumbe u vutisa vadyondzi va kwalomu ka un'we kufika ka vambirhi swivutiso mayelana na switori swa mitlawa ya vona.
      - Vutisa: Xana xitori xa X... a xi vulavula hi yini?
      - Vutisa: Xana i yini lexi u xi tsakeleke eka xitori xa X...?
   b. Nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana byo angarhela ku antswisa switori swa vona.
      Xikombiso: Hi ntolovelo, eka manghenelo ya xitori, hi vula laha xitori xi humelelaka kona, na leswaku swimunhuhatwa i va mani. Nkarhi lowu taka, ringeta ku katsa vuxokoxoko lebyi eka switori swa wena.

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: ny

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *ny*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.

2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: nyama.
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: n-y-a-m-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: nyanyuka

3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 90.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *ny.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Ny.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *ny*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Ny*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 159

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Vatsari vo sungula va misava*
   d. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi nhwanyana loyi a vitaniwaka Kya loyi a rhandzaka ku tirhisa foni ku hlalela tivhidiyo, ku tlanga mitlango na ku burisana na van'wana. Siku hinkwaro, ndyangu wa yena wu endla swilo swin'we, kufana na ku vulavula hi siku ra vona, ku tlanga ehandle na ku baka mabisikiti, kambe Kya u tirhisa tifoni siku hinkwaro naswona wa kayivela. Emakumu ka xitori, Kya u ehleketa hi swiboho leswi a swi endleke. Xitori lexi xi hi pfuna ku ehleketa hi nkarhi lowu hi wu hetaka hi ku tirhisa swikirini ematshan'wini yo va hi ri na vanhu.*
   e. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Langutisisa ku twisisa.
      - Vutisa vadyondzi: Xana u tshama u titwa u nga twisisa nchumu loko hi ri karhi hi hlaya xitori hikuva u lahlekela hi ku landzelerisa leswi a swi humelela? Xana leswi swi ku endle u titwa njhani?

Ku tsala Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA: Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 88

Fureme yo tsala:

Eka...

Ndzi yile eribuweni ra lwandle na...

Eribuweni ra lwandle, ndzi...

Ndzi vonile / kumile...

Ndzi titwe...

Ndzi tsakerile / a ndzi tsakelangi ribuwa ra lwandle hikuva...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tiyisisa leswaku rito leri endlaka (riendli) ri fambelana na loyi a ri endlaka (nhlokomhaka).
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Ndzi titwa ndzi tsakile. U titwa a ri ni gome.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Rito ro endla (riendli) ri fambelana na loyi a endlaka (nhlokomhaka).
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Tsala papila ra swivulwa swa kwalomu ka 5 eka munghana.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Endla onge u yile eribuweni ra lwandle. Tsala khadi u byela munghana wa wena leswi u swi voneke eribuweni ra lwandle.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu, u nga si tsala.**
   a. Vula u ku: Loko ndzi ri eribuweni ra lwandle, ndzi vonile....
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   b. Kombisa tindlela ta SMR: Rito ro endla (riendli) ri fambelana na loyi a endlaka (nhlokomhaka).

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 90.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *nc*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: cincana
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: c-i-n-c-a-n-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: cinci
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 91.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *nyenya, nyanyiwile*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 159

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Vatsari vo sungula va misava*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Langutisisa ku twisisa.
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana u tshama u titwa u nga twisisa nchumu loko hi ri karhi hi hlaya xitori hikuva u lahlekela hi ku landzelerisa leswi a swi humelela? Xana leswi swi ku endle u titwa njhani?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala Pulana na ku tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 88

Fureme yo tsala:

Eka...

Ndzi yile eribuweni ra lwandle na...

Eribuweni ra lwandle, ndzi...

Ndzi vonile / kumile...

Ndzi titwe...

Ndzi tsakerile / a ndzi tsakelangi ribuwa ra lwandle hikuva...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Endla onge u yile eribuweni ra lwandle. Tsala khadi u byela munghana wa wena leswi u swi voneke eribuweni ra lwandle.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hi ndlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. nhlampfi, nkokotso, swiphambati, dolifini.
3. **Letela vadyondzi ku pfula pheji leri nga fanela eka tibuku ta vona ta ntirho ta DBE.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Rito ro endla (riendli) ri fambelana na loyi a endlaka (nhlokomhaka).
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 91.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi rhandza loko...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo Mbitanelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: n'wana, n'okile, n'wayitelo, nyenya, tinyeleti
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: Nyiko na yena u fambile na vona.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 92.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 159

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Vatsari vo sungula va misava*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta tlanga xitori hi mitlawa.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula u ku: Loko hi tlanga xitori, hi fanele ku ringeta ku:
      - Tsundzuka leswi ximunhuhatwa xa hina xi swi endlaka na ku swi vula
      - Vulavula na ku endla kufana na ximunhuhatwa xa hina
      - Tirhisa man'wana ya marito lama fanaka na ya ximunhuhatwa xa hina
   b. Hi ku komisa komba vadyondzi hilaha u nga ta endla hakona kufana na xin'wana xa swimunhuhatwa.
   c. Ringeta ku ka u nga hlawuli ximunhuhatwankulu eka xikombiso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Hlayela leswaku ku na swimunhuhatwa swingani eka xitori.
   b. Ava vadyondzi etlilasini hi mitlawa ya nhlayo yo ringana na swimunhuhatwa. Xikombiso, loko ku ri na swimunhuhatwa swa ntlhanu eka xitori, ava vadyondzi etlilasini hi mitlawa ya ntlhanuntlhanu.
   c. Nyika mudyondzi un'wana na un'wana ximunhuhatwa xo karhi eka ntlawa.
   d. Humesa vadyondzi etlilasini kumbe eka ndhawu leyikulu leyi nga pfuleka.
   e. Byela mitlawa leswaku yi tlanga xitori. Va fanele ku:
      - Tsundzuka leswi ximunhuhatwa xa vona xi swi endlaka na ku swi vula
      - Vulavula na ku endla kufana na ximunhuhatwa xa vona
      - Tirhisa man'wana ya marito lama fanaka na ya ximunhuhatwa xa vona
   f. Loko vadyondzi va ri karhi va tlanga xitori, rhendzeleka laha va nga kona na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala Tsala na ku hlela

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 88

Fureme yo tsala:

Eka...

Ndzi yile eribuweni ra lwandle na...

Eribuweni ra lwandle, ndzi...

Ndzi vonile / kumile...

Ndzi titwe...

Ndzi tsakerile / a ndzi tsakelangi ribuwa ra lwandle hikuva...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Nghenisa rihlawuli eka xin'wana na xin'wana xa swivulwa swa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Rito ro endla (riendli) ri fambelana na loyi a endlaka (nhlokomhaka).
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 92.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tivisa nkongomelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Swifaniso na nchumu wa ntiyiso swo kombisa nkongomelo

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa nkombiso wa nkongomelo:** *Hi landzelela swileriso*
2. **Vutisa swivutiso swa le rivaleni leswi nga ta endla leswaku vadyondzi va tirhisa vutivi bya vundzhaku.**
   - *Hikokwalahokayini swi ri swa nkoka ku yingisela swiletelo hi vukheta?*
   - *Xana i yini lexi ku pfunaka ku tsundzuka magoza loko ku ri na swiletelo swo tala?*
   - *Xana ku nga humelela yini loko hi nga landzeli swiletelo?*
3. **Endla mepe wa miehleketo hi ku tirhisa swivutiso na tinhlamulo ta vadyondzi.**
4. **Engetela tinhlamulo ta wena eka mepe wa miehleketo ku ndlandlamuxa vutivi bya vadyondzi.**
5. **Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 94.**
6. **Byela vadyondzi ku kombetela mfuwiso wa ririmi eka nkongomelo.**
   a. Hlaya mfuwiso wa ririmi hi rito leri tlakukeke.
   b. Letela vadyondzi ku hlaya mfuwiso wa ririmi na wena, kumbe ku yi vuyelela endzhaku ka wena.
   Tshayii, loko ndzi va lamula wa tilunghisa loko ndzi va kotapeni wa famba, kasi loko ndzi va viriviri wa yima.
7. **Vulavula hi mfuwiso wa ririmi na vadyondzi.**
   a. Vutisa: Xana u nga ndzi byela leswaku leswi swi vula yini? / Xana u nga kota ku kuma nhlamulo?
   b. Hlohlotela vadyondzi ku avelana miehleketo ya vona.
   c. Nyika nhlamuselo kumbe u nyika nhlamulo hi ndlela leyi landzelaka: Ntshayito lowu wu kombisa swiletelo leswi rhoboto yi hi nyikaka swona hi ku tirhisa mihlovo. Ntshayito wu hi kombisa mihlovo ya rhoboto na leswi mihlovo leyi yi vulaka swona. Rhoboto loko yi va ya xitshopana kufana kufana na lamula vanhu va lulamela ku yima, loko yi va ya rihlaza kufana na avocado va famba, kasi loko yi va yo tshwuka kufana na viriviri va yima.

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: ts

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *ts*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: tsaka
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: ts-a-k-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: tsakile
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 96.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *ts.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Ts.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *ts*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Ts*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 173

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Tshama u hlayiseka Lesego!*.
   b. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi nhwanyana loyi a vitaniwaka Nxalati loyi manana wa yena a n'wi byelaka leswaku a tshama a hlayisekile a papalata tindhawu to karhi. Hi ku famba ka nkarhi, muakelani un'wana u kombela Lesego leswaku a ya evhengeleni leri nga ekusuhi na xipoto. Nxalati u ya evhengeleni, kambe a nga landzeleli milawu ya vuhlayiseki leyi a byeleke hi manana wa yena. Endleleni, u titwa a chava naswona u sungula ku twisisa leswaku hikokwalahokayini manana wa yena a tile na milawu yoleyo ya vuhlayiseki. Xitori lexi xi hi pfuna ku twisisa leswaku hikokwalahokayini milawu yi ri ya nkoka.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Vutisa swivutiso / ku tivutisa
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 96.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 94.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *ndlela: xindhawana xo famba ka xona.*
      - *xindledyana: A wu anamangi; i wutsongo kusuka eka tlhelo rin'wana kuya eka rin'wana.*
      - *u tsundzuxile: U byerile munhu un'wana hi khombo leswaku a ta va na vuxiyaxiya.*
      - *khombo: Xin'wana xi nga ku vavisaka.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *tsw*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: xitswatsi
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: x-i-ts-w-a-ts-i
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: byatswo
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 97.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *matsambu, vatsustumi*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 175

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Tshama u hlayiseka Lesego!*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 97.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito na ku vulavula hi xifaniso xa nkongomelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *swiletelo: Milawu kumbe swiletelo leswi ku byelaka leswi u faneleke ku swi endla kumbe ndlela yo endla nchumu wo karhi.*
      - *hlayiseka: Ku sirheleriwa eka khombo kumbe leswi nga vavisaka.*
      - *ringiwa: Ku titwa onge u lava ku endla nchumu wo karhi, hambiloko u swi tiva leswaku a wu fanelangi ku endla tano.*
      - *ku chava: Matitwelo lama u nga na wona loko u ehleketa leswaku nchumu wo karhi wu nga ku vavisa kumbe wa chavisa.*
   b. Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 98.
   b. Byela vadyondzi vuxokoxoko lebyi landzelaka mayelana na xifaniso:
      - *Hi ntolovelo swiletelo swi nyikeriwa ku hi pfuna, ku hi letela kumbe ku hi sirhelela. Swiletelo swi nga ha huma eka vatswari, vadyondzisi, vahlayisi kumbe vanhu van'wana lavakulu lava tshembekaka. Hambileswi vana swa endleka va nga swi twisisi mikarhi hinkwayo leswaku hikokwalahokayini va lerisiwa ku endla nchumu wo karhi, i swa nkoka ku lemuka leswaku swiletelo swi nyikiwa hi xivangelo xo karhi.*
      - *Loko hi landzela swiletelo, hakanyingi hi papalata swihoxo, ku vaviseka kumbe swiphiqo leswi nga lavekiki. Loko hi swi honisa, hi nga langutana na switandzhaku leswi a hi ta va hi swi siverile.*
      - *Ku landzela swiletelo a swi olovi mikarhi yin'wana. Hi fanele hi titoloveta ku tikhoma na ku endla swiboho. Leswi mikarhi yin'wana swi nga tika - kufana na loko hi titwa hi lava ku endla swilo hi ku hatlisa kumbe hi tshikileriwa hi vanghana.*
3. **Bulani hi xifaniso.**
   a. Tirhisa swivutiso leswi landzelaka ku bula hi xifaniso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Vutisa xivutiso xo sungula.
      - Letela vadyondzi ku bula hi xivutiso na mutirhisani wa vona.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
      - Kurisa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi hi ku lulamisa ku nga twisisani na hi ku avelana mahungu lama fambelanaka na nkongomelo.
      - Vuyelela endlelo leri eka swivutiso hinkwaswo.

4. **Swivutiso:**
   a. *Xana hi yini milawu kumbe swiletelo leswi u swi landzeleka siku rin'wana na rin'wana?*
   b. *Xana ku nga humelela yini loko hi nga landzeli milawu kumbe swiletelo?*
   c. *Xana u nga ehleketa hi nkarhi lowu u tluleke nawu kumbe u nga landzeli swiletelo? Xana ku humelele yini?*

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: tsh

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *tsh*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.

2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: tshika.
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: tsh-i-k-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: tshikilela

3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 99.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *tsh.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Tsh.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *tsh*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Tsh*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 175

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Tshama u hlayiseka Lesego!*
   d. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi nhwanyana loyi a vitaniwaka Nxalati loyi manana wa yena a n'wi byelaka leswaku a tshama a hlayisekile a papalata tindhawu to karhi. Hi ku famba ka nkarhi, muakelani un'wana u kombela Lesego leswaku a ya evhengeleni leri nga ekusuhi na xipoto. Nxalati u ya evhengeleni, kambe a nga landzeleli milawu ya vuhlayiseki leyi a byeleke hi manana wa yena. Endleleni, u titwa a chava naswona u sungula ku twisisa leswaku hikokwalahokayini manana wa yena a tile na milawu yoleyo ya vuhlayiseki. Xitori lexi xi hi pfuna ku twisisa leswaku hikokwalahokayini milawu yi ri ya nkoka.*

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Vutisa swivutiso / ku tivutisa
      - Vutisa vadyondzi: Swa tsakisa ku ehleketa hi xitori na ku tivutisa swivutiso. Xana hi swihi swivutiso leswi u nga na swona mayelana na xitori lexi?

Ku tsala Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Ndzi rhandza ku tlanga...

Ndzi tlanga hi...

Xikongomelo xa ntlango i...

Nawu wun'we i...

Nawu wun'wana i...

Milawu yi endla leswaku swi tsakisa hikuva...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tiyisisa leswaku hi tsala tindzimana leti kongomisiweke eka mhaka yin'we ya nkoka. Swivulwa hinkwaswo leswi nga eka ndzimana swi fanele swi va mayelana na mhaka yin'we.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Swivulwa leswi nga eka ndzimana swi kongomisiwile eka mhaka yin'we ya nkoka.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Ndzimana leyi vulavulaka hi khomphyutara: Ndzi na khomphyutara ekaya. Yi le ka desika ra mina. Ndzi tirhisa khomphyutara ya mina ku endla ntirho na ku tlanga mitlango.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso kutani u tsala tindzimana timbirhi to koma leti yin'wana na yin'wana yi nga na swivulwa swa 3.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Ntlango lowu u wu tlangaka laha u landzelelaka milawu.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu, u nga si tsala.**
   a. Vula u ku: Ndzi rhandza ku tlanga....
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Wena, u tlanga ntlango.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Swivulwa leswi nga eka ndzimana swi kongomisiwile eka mhaka yin'we ya nkoka.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 99.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *tshw*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: tshwile
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: tsh-w-i-l-e
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: tshwumukile
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 100.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *tshikeni, tshamile*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 175

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Tshama u hlayiseka Lesego!*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Vutisa swivutiso / ku tivutisa
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Swa tsakisa ku ehleketa hi xitori na ku tivutisa swivutiso. Xana hi swihi swivutiso leswi u nga na swona mayelana na xitori lexi?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala Pulana na ku tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Ndzi rhandza ku tlanga...

Ndzi tlanga hi...

Xikongomelo xa ntlango i...

Nawu wun'we i...

Nawu wun'wana i...

Milawu yi endla leswaku swi tsakisa hikuva...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Ntlango lowu u wu tlangaka laha u landzelelaka milawu.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hi ndlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. bolo ya milenge, xiswathe, xitumbelelana, vanghana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Swivulwa leswi nga eka ndzimana swi kongomisiwile eka mhaka yin'we ya nkoka.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 100.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi tsakerile ximu-nhuhatwa... hikuva...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo Mbitanelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: tseleka, tsakani, tswongiwaka, tshikeni, tshama
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: Laha a nga tswa kona ku tshwumukile.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 101.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 175

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Tshama u hlayiseka Lesego!*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta dirowa na ku tsala hi xiphemu lexi hi xi tsakelaka xa xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Pfala matihlo ya wena u endla ongeti wa ehleketa.
   b. Pfula matiho ya wena u vula u ku: Xiphemu lexi ndzi xi tsakelaka ngopfu eka xitori a ku ri loko...
   c. Ringeta hi matimba ku ka u nga hlawuli xiphemu lexi nga erivaleni swinene xa xitori eka xikombiso xa wena.
   d. Dirowa xifaniso hi xihatla ebodweni. Loko u ri karhi u dirowa, hlamusela leswi u swi dirowaka.
   e. Engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi mayelana na ku dirowa ka wena: Ndzi tsakerile...
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi ku pfala matihlo ya vona kutani va ehleketa hi xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori.
   b. Vula u ku: Ehleketa hi mavonelo ya wena, u nga kopeli xikombiso xa mina.
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi leswaku va pfula matihlo ya vona kutani va kanerisana hi tinhlamulo ta vona na mutirhisani wa vona.
   d. Kutani, lerisa vadyondzi ku dirowa xiphemu xexo xa xitori eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   e. Pfuna vadyondzi ku engetela swivulwa swa kwalomu ka xin'we kufika ka swimbirhi eka leswi va swi diroweke.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala Tsala na ku hlela

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Ndzi rhandza ku tlanga...

Ndzi tlanga hi...

Xikongomelo xa ntlango i...

Nawu wun'we i...

Nawu wun'wana i...

Milawu yi endla leswaku swi tsakisa hikuva...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela xivulwa xin'wana eka leswi u swi tsalaka.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Swivulwa leswi nga eka ndzimana swi kongomisiwile eka mhaka yin'we ya nkoka.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 101.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Andlalo wa nomu

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Vadyondzi lava hlawuriweke va ta ta na swifaniso swo ‘Kombisa na ku Byela’

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va hlalela vadyondzikulobye loko va endla miandlalo ya vona ya nomu.**
2. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho lowu landzelaka: Kombisa u tlhela u byela**
   a. Khoma nchumu kumbe xifaniso lexi u xi tiseke leswaku u ta hi komba xona.
   b. Hi byele hi nchumu kumbe xifaniso xexo. Vula u ku:
      - Namuntlha ndzi ta mi byela hi...
      - I... (sayizi, muhlovo, ntikelo, nantswo, na swin’wana.)
      - Xi tirhisiwa ku...
      - Ndza wu tsakela hikuva...
   c. Kutani, vutisa tlilasi: Xana ku na swivutiso?
   d. Loko un’wana a ri na xivutiso, ringeta hi matimba ku xi hlamula.
3. **Tsundzuxa vadyondzi hi swikili swa ku andlala leswi landzelaka:**
   a. Loko u ri karhi u nyika andlalo wa wena, tsundzuka ku:
      - Khoma nchumu kumbe xifaniso xa wena leswaku un’wana na un’wana a ta xi vona
      - Vula swivulwa swa wena hi ku landzelelana loku nga fanela
      - Vula swilo kan’we – u nga vuyeleli swilo leswi u nga swi vula
      - Vulavula hi rito leri tlakukeke, leri ri twalaka kahle
4. **Vitana vadyondzi lava hlawuriweke hi un’weun’we ku endla miandlalo ya vona.**
   a. Kurisa ku titshemba ka mudyondzi un’wana na un’wana hi ku va khensa eka miandlalo ya vona na hi ku nyika vuxokoxoko byin’wana lebyinene.
   b. Emakumu ya dyondzo, nyika tlilasi vuxokoxoko byin’wana lebyi tolovelekeke ku antswisa miandlalo ya vona. Xikombiso: Ndzi tikeriwile ku twa van’wana va n’wina. Ndzi kombela mi ringeta leswaku marito ya n’wina ya twakala kahle - hi lava ku twa leswi mi swi vulaka.

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: gq

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *gq*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: gqoka
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: gq-o-k-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: gqvela
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 103.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *gq.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Gq.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *gq*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Gq*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 187

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Vusi na ribuwa ra nambu.*
   b. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi mufana loyi a vitaniwaka Rixile loyi a rhandzaka ku kombisa leswaku u na xivindzi naswona a nga chavi nchumu. Vanghana va yena va n'wi ringa hi ku n'wi byela leswaku a tsemakanya nambu lowu omeke ivi endzhaku ka swona a tsemakanya nkova lowutsongo. Endzhaku ka mpfula ya matimba, nambu wu tele naswona wu na matimba. Loko Rixile a ringeta ku tsemakanya nakambe, u rhetile a khukhuriwa hi mati. Emakumu ka xitori hi kuma leswaku ku humelela yini hi Rixile, na leswi a swi dyondzeke kusuka eka leswi nga n'wi humelela.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla mikumbetelo.
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 103.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 94.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *ribuwa ra nambu: Misava leyi nga ehansi ka nambu.*
      - *xinyata: Ku va na xivindzi naswona u tiyimisele ku ringeta nchumu wo chavisanyana.*
      - *ku kanya mbilu: Loko munhu a ku tlhontlha leswaku u endla nchumu wo kombisa ku va na xivindzi, wa vuphukuphuku kumbe lowu chavisakanyana.*
      - *tsutsuxa:* Mati ya endla xinambyana lexitsongo hakatsongotsongo.
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *gqw*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: gqwetakulu
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: gq-w-e-t-a-k-u-l-u
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: magqweta
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 104.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *gqinile, gqovi*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 189

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Vusi na ribuwa ra nambu*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 104.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Vuswikoti byo rungula xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa vadyondzi eka vuswikoti byo hlamusela xitori.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Byela vadyondzi ku pfula Tibukukulu to Hlaya ta vona eka pheji ra 105.
2. **Lerisa vadyondzi ku langutisa xifaniso.**
   a. Vutisa: Xana u vona yini eka xifaniso lexi?
3. **Byela vadyondzi leswaku un'wana na un'wana u fanele ku tumbuluxa xitori xo koma mayelana na xifaniso.**
4. **Byela vadyondzi ndlela yo vumba xitori xa vona. Vula:**
   a. Nyika ximunhuhatwa xin'wana na xin'wana vito eka xitori xa wena.
   b. Vula laha xitori xi humelelaka kona.
   c. Xitori xa wena xi fanele xi va na manghenelo, miri na mahetelelo.
   d. Xifaniso lexi xi kombisa ntsena xiphemu xa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa manghenelo ya xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa miri wa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa mahetelelo ya xitori xa wena.
   e. U nga sungula xitori xa wena hi ku vula leswaku:
      - Eku sunguleni, vana a va landzela swiletelo hi vukheta. Kambe endzhaku ka sweswo...
      - Vana va yime kwalaho, va langute tindlela timbirhi, va nga swi tivi...
5. **Letela vadyondzi ku hetisa nghingiriko.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku eheleketa hi xitori xa vona va miyerile.
   b. Kutani, Letela vadyondzi ku cincana ku byela ntlawa wa vona switori swa vona. U nga ha lava ku tirhisa 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' eka leswi.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula, rhendzeleka u ri karhi u yingisela.
6. **Hetisa dyondzo hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vitana mudyondzi un'we ku avelana xitori xa yena na tlilasi kumbe u vutisa vadyondzi va kwalomu ka un'we kufika ka vambirhi swivutiso mayelana na switori swa mitlawa ya vona.
      - Vutisa: Xana xitori xa X... a xi vulavula hi yini?
      - Vutisa: Xana i yini lexi u xi tsakeleke eka xitori xa X...?
   b. Nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana byo angarhela ku antswisa switori swa vona. Xikombiso: Hi ntolovelo, eka manghenelo ya xitori, hi vula laha xitori xi humelelaka kona, na leswaku swimunhuhatwa i va mani. Nkarhi lowu taka, ringeta ku katsa vuxokoxoko lebyi eka switori swa wena.

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: dy

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *dy*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: swakudya.
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: s-w-a-k-u-dy-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: dyiwa
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 106.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *dy.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Dy.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *dy*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Dy*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 189

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Vusi na ribuwa ra nambu*
   d. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi mufana loyi a vitaniwaka Rixile loyi a rhandzaka ku kombisa leswaku u na xivindzi naswona a nga chavi nchumu. Vanghana va yena va n'wi ringa hi ku n'wi byela leswaku a tsemakanya nambu lowu omeke ivi endzhaku ka swona a tsemakanya nkova lowutsongo. Endzhaku ka mpfula ya matimba, nambu wu tele naswona wu na matimba. Loko Rixile a ringeta ku tsemakanya nakambe, u rhetile a khukhuriwa hi mati. Emakumu ka xitori hi kuma leswaku ku humelela yini hi Rixile, na leswi a swi dyondzeke kusuka eka leswi nga n'wi humelela.*
   e. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo.
      - Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

Ku tsala Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 80

Fureme yo tsala:

Siku rin'wana...

Xosungula...

Lexi landzelaka...

Kutani...

Emakumu...

Eku heteleleni...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tiyisisa leswaku rito leri endlaka (riendli) ri fambelana na loyi a ri endlaka (nhlokomhaka).
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: U hlongorisa mbyana. Va hlongorisa mbyana.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Rito ro endla (riendli) ri fambelana na loyi a endlaka (nhlokomhaka).
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Tsala xitori xa swivulwa swa kwalomu ka tsevu.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Nombora swifaniso leswi hi ku landzelelana loku faneleke. Tsala xitori mayelana na swifaniso.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu, u nga si tsala.**
   a. Vula u ku: Ndzi ta endla xitori mayelana na leswi humelelaka eka xifaniso, kufana na: Siku rin'wana....
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   b. Kombisa tindlela ta SMR: Rito ro endla (riendli) ri fambelana na loyi a endlaka (nhlokomhaka).

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 106.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *ndy*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: ndyangu
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: n-dy-a-n-g-u
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: vandyangu
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 107.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *mudyondzisi, dyaka*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 189

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Vusi na ribuwa ra nambu*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala Pulana na ku tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 80

Fureme yo tsala:

Siku rin'wana...

Xosungula...

Lexi landzelaka...

Kutani...

Emakumu...

Eku heteleleni...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Nombora swifaniso leswi hi ku landzelelana loku faneleke. Tsala xitori mayelana na swifaniso.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hi ndlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. mbyana, ku hlongorisa, ku tsutsuma, ku khomiwa.
3. **Letela vadyondzi ku pfula pheji leri nga fanela eka tibuku ta vona ta ntirho ta DBE.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Rito ro endla (riendli) ri fambelana na loyi a endlaka (nhlokomhaka).
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 107.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi rhandza loko...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo Mbitanelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: gqinile, gqovi, xigqwetana, gqwetela, mudyondzisi
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: Ku heta kona ku vulavuriwa tiphaka hi xindyangu.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 108.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 189

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Vusi na ribuwa ra nambu*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta tiendlela mahetelelo ya hina yo hambanahambana ya xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Pfala matihlo ya wena u endla ongeti wa ehleketa.
   b. Pfula matiho ya wena u vula u ku: Hmm, ndzi ehleketile hi makumu yo hambana ya xitori.
   c. Byela vadyondzi miehleketo ya wena mayelana na makumu yo hambana ya xitori.
   d. Ringeta ku ehleketa hi makumu lama nga tolovelekangiki – nchumu lowu vadyondzi va nga ta ka va nga wu ehleketi.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Vula u ku: pfala matihlo ya wena kutani u ehleketa hi makumu yo hambana ya xitori. U nga kopeli mavonelo ya mina, ndzi kombela leswaku u ta na mavonelo ya wena n'wini.
   b. Vula u ku: Pfula matihlo ya wena kutani u byela mutirhisani wa wena makumu ya xitori.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula hi mavonelo ya vona, rhendzeleka etlilasini na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   d. Loko dyondzo yi fika emakumu, vitana vadyondzi vatsongo ku byela tlilasi hi makumu ya vona ya xitori.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala Tsala na ku hlela

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 80

Fureme yo tsala:

Siku rin'wana...

Xosungula...

Lexi landzelaka...

Kutani...

Emakumu...

Eku heteleleni...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela xivulwa xin'wana eka leswi u swi tsalaka.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Rito ro endla (riendli) ri fambelana na loyi a endlaka (nhlokomhaka).
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 108.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tivisa nkongomelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Swifaniso na nchumu wa ntiyiso swo kombisa nkongomelo

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa nkombiso wa nkongomelo:** *Hi na vutshila byo tumbuluxa*
2. **Vutisa swivutiso swa le rivaleni leswi nga ta endla leswaku vadyondzi va tirhisa vutivi bya vundzhaku.**
   - *Xana swi vula yini ku va na vutshila byo tumbuluxa?*
   - *Xana ku humelela yini loko u ringeta nchumu wuntshwa na lowu hambaneke?*
   - *Xana u titwa u ri na vutshila byo tumbuluxa swinene loko swi endle njhani?*
3. **Endla mepe wa miehleketo hi ku tirhisa swivutiso na tinhlamulo ta vadyondzi.**
4. **Engetela tinhlamulo ta wena eka mepe wa miehleketo ku ndlandlamuxa vutivi bya vadyondzi.**
5. **Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 110.**
6. **Byela vadyondzi ku kombetela mfuwiso wa ririmi eka nkongomelo.**
   a. Hlaya mfuwiso wa ririmi hi rito leri tlakukeke.
   b. Letela vadyondzi ku hlaya mfuwiso wa ririmi na wena, kumbe ku yi vuyelela endzhaku ka wena:
   N'wana loyi a nga riliki u fela edzobyeni.
7. **Vulavula hi mfuwiso wa ririmi na vadyondzi.**
   a. Vutisa: Xana u nga ndzi byela leswaku leswi swi vula yini? / Xana u nga kota ku kuma nhlamulo?
   b. Hlohlotela vadyondzi ku avelana miehleketo ya vona.
   c. Nyika nhlamuselo kumbe u nyika nhlamulo hi ndlela leyi landzelaka:
   Lexi i xivuriso lexi tsundzuxaka vanhu leswaku loko ku ri na swo karhi swi va karhataka, va fanele ku swi avela van'wana hikuva va nga kota ku pfuniwa. Hi xivuriso lexi, hi nga vula leswaku loko u tsandzeka ku huma na xitshunxo xa mhaka yo karhi, loko wu avelana na van'wana va nga ku nyika miehleketo yo hambana leyi nga ku pfunaka eka xiphiqo xa wena.

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: pf

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *pf*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: pfuka
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: pf-u-k-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: pfumala
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 112.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *pf.*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *Pf.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *pf*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *Pf*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Tivisa xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 203

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Bulachi yo penda*.
   b. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi Vutlhari, loyi a vonaka phositara etlilasini ya yena kutani a hlamala. Loko a fika ekaya, u lava ku penda kambe a nga kumi burachi yo penda. U humile ehandle a ya tlanga kutani a kuma ribye, tluka na xipfalo xa bodhlela. Endzhaku ka swakudya swa na madyambu a ri na miehleketo - u tirhisa swilo leswi a swi kumeke ehandle ku penda. Hi siku leri landzelaka, u teka nchumu lowu a nga wu penda lowu a wu rhandzaka swinene a ya na wona exikolweni kutani a wu nyika mudyondzisi wa yena. Xitori lexi xi hi komba leswi nga humelelaka loko hi tirhisa vutumbuluxi bya hina.*
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla mikumbetelo.
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 112.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 110.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *burachi yo penda: Xitirho lexi tolovelekeke xo penda.*
      - *n'wavutshila: Munhu loyi a endlaka vutshila, kufana na ku dirowa kumbe ku penda.*
      - *xipendiwa: Xifaniso lexi endliweke hi pende.*
      - *phositara*: Xifaniso lexikulu lexi kandziyisiweke kumbe mfungho lowu vekiweke ekhumbini leswaku wu hundzisa mahungu.
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *mpf*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: mpfula
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: m-pf-u-l-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: mpfumaleko
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 113.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *pfumeli, pfaleriwile*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 205

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Bulachi yo penda*.
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 113.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito na ku vulavula hi xifaniso xa nkongomelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *vutumbuluxi: Ku tirhisa miehleketo ya wena ku endla nchumu wuntshwa kumbe ku endla nchumu hi ndlela ya wena yo hlawuleka.*
      - *ku tumbuluxa: Vuswikoti byo ehleketa hi miehleketo leyintshwa na ku endla swilo hi ndlela ya wena.*
      - *tiendlisi: Ku endla kumbe ku ehleketa leswaku nchumu wo karhi i ntiyiso na loko wu nga ri ntiyiso.*
      - *ku endla ku tshemba: Ku tirhisa miehleketo ya wena ku tlanga kumbe ku ehleketa hi swilo leswi nga riki swa ntiyiso.*
   b. Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 114.
   b. Byela vadyondzi vuxokoxoko lebyi landzelaka mayelana na xifaniso:
      - *Vutshila byo tumbuluxa i ku ehleketa hi ndlela leyi hambaneke na van'wana. Vutshila byo tumbuluxa byi nga va ku tirhisa miehleketo ya hina, ku ehleketa hi swilo swintshwa, na ku tlhantlha swiphiqo hi tindlela to hambanahambana.*
      - *Loko hi endla vutshila, vanhu va nga endla swiboho swo hambanahambana. A ku na ndlela leyinene kumbe ndlela leyi hoxekeke yo endla vutshila. Ku va na vutshila swi vula ku endla swilo hi ndlela ya wena yo hlawuleka.*
      - *Hi nga tlhela hi va na vutshila eka ntlango wa hina. Xikombiso, ku tiendlisa swi vula ku anakanya leswaku nchumu wo karhi i ntiyiso kasi a hi ntiyiso. Hi nga kombisa vutshila hi ku tiendlisa ongeti bokisi i movha kumbe khawuntara ya le xitolo.*
3. **Bulani hi xifaniso.**
   a. Tirhisa swivutiso leswi landzelaka ku bula hi xifaniso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Vutisa xivutiso xo sungula.
      - Letela vadyondzi ku bula hi xivutiso na mutirhisani wa vona.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
      - Kurisa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi hi ku lulamisa ku nga twisisani na hi ku avelana mahungu lama fambelanaka na nkongomelo.
      - Vuyelela endlelo leri eka swivutiso hinkwaswo.

4. **Swivutiso:**
   a. *Xana puleti ya phepha yin'we yi hundzuke njhani yi va swilo swo hambanahambana?*
   b. *Hikokwalahokayini u ehleketa leswaku n'wana un'wana na un'wana u hlawula miehleketo yo hambana na van'wana?*
   c. *Xana u ta hundzula puleti ya wena ya phepha yi va yini naswona hikokwalahokayini?*

Mipfumawulo Dyondzisa mpfumawulo lowuntshwa, kutani u avanyisa ivi u hlanganisa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Khadi ra Firizi: b'

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa mpfumawulo lowuntshwa:** *b'*
   a. Vula mpfumawulo ka nharhu.
   b. Komba vadyondzi Khadi ra Firizi na ku hlaya mpfumawulo ka nharhu.
   c. Byela vadyondzi leswaku va yingisela kutani u vuyelela mpfumawulo.
   d. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa hi ku tirhisa mpfumawulo lowu.**
   a. Vula rito: b'eka.
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: b'-e-k-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: b'ava
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 115.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Dyondzisa ku vumbiwa ka maletere

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku khwanyanisa phepha ivi hi tlhela hi ri lunghisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo vumba:** *b'*
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo tsala letere ebodweni.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
   c. Endzhaku ka sweswo, tsala layini leyitsongo ya maletere, vumba ndlela yo siya ndhawu yo ringana rintiho exikarhi ka maletere.
   d. Vuyelela endlelo leri ro vumba ndlela yo tsala: *B'.*
3. **Letela vadyondzi ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamatsongo ya *b'*
   b. Letela vadyondzi ku tsala: layini ya maletere lamakulu ya *B'*
   c. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 205

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Bulachi yo penda*
   d. Vula u ku: *Xitori lexi xi vulavula hi Vutlhari, loyi a vonaka phositara etlilasini ya yena kutani a hlamala. Loko a fika ekaya, u lava ku penda kambe a nga kumi burachi yo penda. U humile ehandle a ya tlanga kutani a kuma ribye, tluka na xipfalo xa bodhlela. Endzhaku ka swakudya swa na madyambu a ri na miehleketo - u tirhisa swilo leswi a swi kumeke ehandle ku penda. Hi siku leri landzelaka, u teka nchumu lowu a nga wu penda lowu a wu rhandzaka swinene a ya na wona exikolweni kutani a wu nyika mudyondzisi wa yena. Xitori lexi xi hi komba leswi nga humelelaka loko hi tirhisa vutumbuluxi bya hina.*

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?

Ku tsala Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Ndzi vile na miehleketo yo...

Ndzi tirhisile...

A ndzi ri na vutshila byo tumbuluxa hikuva...

Xosungula, ndzi...

Kutani, ndzi...

Eku heteleleni....

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tiyisisa leswaku hi tsala tindzimana leti kongomisiweke eka mhaka yin'we ya nkoka. Swivulwa hinkwaswo leswi nga eka ndzimana swi fanele swi va mayelana na mhaka yin'we.
   b. Ndzimana leyi vulavulaka hi ku penda: Ndzi rhandza ku penda. Ndzi rhandza ku penda swilo swa ntumbuluko, kufana na mirhi na swiluva. Ndzi rhandza ku penda nimixo na loko ndzi nga si etlela.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Swivulwa leswi nga eka ndzimana swi kongomisiwile eka mhaka yin'we ya nkoka.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Dirowa xifaniso kutani u tsala tindzimana timbirhi to koma leti yin'wana na yin'wana yi nga na swivulwa swa 3.
   b. Vula u ku: Hi ta dirowa na ku tsala hi: Nkarhi lowu a wu ri na vutshila byo tumbuluxa. U wu tsala hi ku tlhantlha xiphiqo hi ndlela yo kombisa vutshila byo tumbuluxa, kumbe ku endla nchumu lowu kombisaka vutshila byo tumbuluxa.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu, u nga si tsala.**
   a. Vula u ku: A ndzi ri na vutshila byo tumbuluxa loko ndzi...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Dirowa xifaniso xa xihatla lexi kombisaka: Wena hi wexe, u endla nchumu lowu kombisaka vutshila byo tumbuluxa.
   b. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Swivulwa leswi nga eka ndzimana swi kongomisiwile eka mhaka yin'we ya nkoka.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 115.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa ka switatisi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tivisa ku hlanganisa lokuntshwa:** *hlw*
   a. Tsala tifonimi tin'wana na tin'wana eka bodo ivi u hlaya yin'wana na yin'wana.
   b. Lexi landzelaka, kombela mudyondzi ku hlanganisa mipfumawulo yimbirhi.
   c. Kombela vadyondzi ku vula marito lama sungulaka hi kumbe ku tirhisa ku hlanganisa.
2. **Komba vadyondzi ndlela yo avanyisa na ku hlanganisa marito lama katsaka ku hlanganisa loku.**
   a. Vula rito: mahahlwa
   b. Kombela mudyondzi un'we ku yingisela hi vukheta ivi a avanyisa rito hi mipfumawulo: m-a-h-a-hl-w-a
   c. Loko mudyondzi a ri karhi a vula mpfumawulo wun'wana na wun'wana, tsala eka bodo.
   d. Lexi landzelaka, vitana mudyondzi un'wana ku hlanganisa mipfumawulo leswaku a kota ku hlaya rito.
   e. Lulamisa vadyondzi loko va endla swihoxo.
   f. Vuyelela rito ra: hlweriwangi
3. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 116.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Chati ya Ntivontsalo

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumbela vadyondzi ndlela yo tsala:** *b'eka, b'ava*
   a. Komba vadyondzi ndlela yo tsala marito eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya nomboro yin'wana na yin'wana.
3. **Lerisa vadyondzi ku kopa marito eka tibuku ta switoloveto ta vona.**
   a. Rhendzeleka u kambela mudyondzi un'wana na un'wana: ku vumba maletere na ku hambanisa maletere.

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 205

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Bulachi yo penda*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikumbetelo
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Xana hi swihi leswi fambelanaka na xitori leswi hi nga swi ringanyetaka kunene mayelana na leswi mutsari a nga hi byelangiki swona? Xana u nga ringanyeta yini hi mavonelo kumbe mitlhaveko ya ximunhuhatwa?
2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala Pulana na ku tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Ndzi vile na miehleketo yo...

Ndzi tirhisile...

A ndzi ri na vutshila byo tumbuluxa hikuva...

Xosungula, ndzi...

Kutani, ndzi...

Eku heteleleni....

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Tsundzuka leswaku vhiki leri hi ta dirowa na ku tsala hi: Nkarhi lowu a wu ri na vutshila byo tumbuluxa. U wu tsala hi ku tlhantlha xiphiqo hi ndlela yo kombisa vutshila byo tumbuluxa, kumbe ku endla nchumu lowu kombisaka vutshila byo tumbuluxa.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hi ndlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. pendiwile, dirowiwile, tumbuluxiwile, endliwile.
3. **Letela vadyondzi ku sungula ku tsala eka tibuku ta vona ta switoloveto.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Swivulwa leswi nga eka ndzimana swi kongomisiwile eka mhaka yin'we ya nkoka.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 116.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Rimba ra mbula-vurisano:

Xitori lexi a xi vulavula hi...

Ndzi tsakerile ximu-nhuhatwa... hikuva...

Ndzi dyondze ku...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo Mbitanelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: pfala, pfaleriwile, mpfepfa, vab'ava, emahlweni
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: Ko va mhaka ya mpfumaleko wa swifambo.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 117.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 205

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Bulachi yo penda*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta tlhela hi hlamusela xiphemu lexi hi xi tsakelaka xa xitori.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Pfula matihlo ya wena u byela vadyondzi xiphemu lexi u xi tsakelaka xa xitori.
   b. Ringeta hi matimba ku ka u nga hlawuli xiphemu lexi nga erivaleni swinene xa xitori eka xikombiso xa wena.
   c. Hlamusela xiphemu lexi xa xitori hi ku landzelelana loku nga fanela.
   d. Katsa na vuxokoxoko bya nkoka, kufana na mavito ya swimunhuhatwa.
   e. Hlamusela leswaku hikokwalahokayini u tsakela xiphemu xexo xa xitori.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Byela vadyondzi ku pfala matihlo ya vona kutani va ehleketa hi xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori.
   b. Vula u ku: Ehleketa hi mavonelo ya wena, u nga kopeli xikombiso xa mina.
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi leswaku va pfula matihlo ya vona kutani va cincacincana ku byelana xiphemu lexi va xi tsakelaka xa xitori na mutirhisani wa vona.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala Tsala na ku hlela

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Fureme yo tsala:

Ndzi vile na miehleketo yo...

Ndzi tirhisile...

A ndzi ri na vutshila byo tumbuluxa hikuva...

Xosungula, ndzi...

Kutani, ndzi...

Eku heteleleni....

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Nghenisa rihlawuli eka xin'wana na xin'wana xa swivulwa swa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Swivulwa leswi nga eka ndzimana swi kongomisiwile eka mhaka yin'we ya nkoka.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 117.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Andlalo wa nomu

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va hlalela vadyondzikulobye loko va endla miandlalo ya vona ya nomu.**
2. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho lowu landzelaka: Ku byela van'wana mahungu ya wena ya le xihundleni**
   a. Hi byele leswaku mahungu ya wena ya vulavula hi yini. Vula u ku:
      - Namuntlha ndzi ta mi byela hi...
      - Kutani, byela van'wana mahungu ya wena.
      - Hi byele leswi humeleleke hi ku landzelelana loku nga fanela.
      - Hi byele hi timhakakulu mayelana na mahungu ya wena.
      - Hetelela hi ku hi byela hi ndlela leyi mahungu ya wena ma ku endleke u titwa hayona.
3. **Tsundzuxa vadyondzi hi swikili swa ku andlala leswi landzelaka:**
   a. Loko u ri karhi u byela van'wana mahungu ya wena, tsundzuka ku:
      - Hi byele leswaku mahungu ya wena ya vulavula hi yini
      - Hi byele leswaku swi humelerile rini
      - Hi byele leswaku swi humelerile mani
      - Vula swivulwa swa wena hi ku landzelelana loku nga fanela
      - Vula swilo kan'we – u nga vuyeleli swilo leswi u nga swi vula
      - Vulavula hi rito leri tlakukeke, leri ri twalaka kahle
4. **Vitana vadyondzi lava hlawuriweke hi un'weun'we ku endla miandlalo ya vona.**
   a. Kurisa ku titshemba ka mudyondzi un'wana na un'wana hi ku va khensa eka miandlalo ya vona na hi ku nyika vuxokoxoko byin'wana lebyinene.
   b. Emakumu ya dyondzo, nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana lebyi tolovelekeke ku antswisa miandlalo ya vona. Xikombiso: Ndzi tikeriwile ku twa van'wana va n'wina. Ndzi kombela mi ringeta leswaku marito ya n'wina ya twakala kahle - hi lava ku twa leswi mi swi vulaka.

Mipfumawulo Pfuxeta mipfumawulo hinkwayo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 2

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Kotara ya 2
Mipfumawulo
Makhadi ya Firizi

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi eka khapete kumbe ehansi emahlweni ka wena.**
   a. Byela vadyondzi ku yingisela vito ra vona.
   b. Loko u ri karhi u vitanela mavito ya vadyondzi, va fanele ku hlaya mpfumawulo wa khadi ra Firizi leri u ri tlakuseleke ehenhla.
   c. Vula vito ra mudyondzi un'wana. Mudyondzi loyi u fanele ku vula rito leri sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
   d. Endla leswi hi ku hatlisa swinene. Endla swi languteka tanihi ntlangu wo tsakisa kambe lemuka vadyondzi lava tikeriwaka.
   e. Loko mudyondzi a endla xihoxo, vula leswaku 'yingisela kahle' kutani u vula mpfumawulo.
2. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Musumbhuluko.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 119.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Pfuxeta maletere hinkwawo lama nga dyondziwa eka Kotara ya 2

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhurhumerisa mavoko ya hina.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba mavumbelo ya maletere hinkwawo lamatsongo lama dyondziweke eka Kotara ya 2.**
   a. Tsala letere rin'wana na rin'wana leritsongo eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya letere rin'wana na rin'wana.
   c. Byela vadyondzi ku tsala letere rin'wana na rin'wana eka ntila wa buku eka tibuku ta vona ta switoloveto, va siya xivandla lexi ringanaka na rintiho exikarhi ka letere rin'wana na rin'wana.
   d. Byela vadyondzi ku tiyisisa leswaku va nga vumba kahle letere rin'wana na rin'wana.
3. **Kambela mavumbelo ya letere leritsongo ya vadyondzi.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u kambela ndlela leyi va vumbaka maletere hayona.
   b. Nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Lemuka vadyondzi lava va ha tikeriwaka ku vumba maletere hi ndlela leyi nga fanela.

Ku hlaya swin'we:

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Nhlengelo wa Switori, Pheji ra manghenelo ra 217

1. **Tivisa xitori.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta hlaya xitori lexi nga na nhlokomhaka leyi nge, *Mufana wo tlhariha*.
   b. Vula u ku: *Vusiku byin'wana, malume wa Mpumi u hlamusela hi xitori xa n'wamapurasi wa khale loyi a faneleke ku hlawula leswaku hi wihi eka vana va yena vanharhu va majaha loyi a nga ta dya ndzhaka ya purasi ra yena. U va nyika swo karhi swo swi endla: va fanele ku tata xitlati lexikulu hi masiku ya ntlhanu. Vana va mbirhi va majaha lavakulu va tirha hi matimba swinene, va ringeta ku tata xitlati hi misava na mavele, kambe a va swi koti ku xi tata hi ku hetiseka. N'wana wa jaha lontsongo u heta nkarhi a ri karhi a ehleketa na ku pulana. U tirhisa vutshila byo tumbuluxa na ku ehleketa hi vukheta leswaku a lulamisa xiphiqo. Xana u nga swi kota ku vhumba ndlela leyi a nga lulamisa xiphiqo hayona?*.
   c. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?
   d. Hi ku komisa komba vadyondzi swifaniso leswi humaka eka xitori.
2. **Ndlandlamuxa vutivi bya vundzhaku bya vadyondzi.**
   a. Avelana na ku hlamusela mahungu ya vundzhaku lama nga nyikiwa ya xitori.
   b. Kombisa vadyondzi laha xitori xi humelelaka kona hi ku tirhisa mepe wa Nhlengelo.
   c. Vutisa: Xana u na swivutiso mayelana na xitori lexi?
3. **Hlamusela qhinga ra ntwisiso.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta dyondza ku: Endla mikambisiso
   b. Hlamusela qhinga leri eka vadyondzi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 1 na 2

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 119.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 1 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 1 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 2.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Dyondzisa ntivomarito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Makhadi ya ntivomarito, swifaniso, michumu

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi nkongomelo.**
   a. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 110.
   b. Hlaya kumbe vula mfuwiso wa ririmi nakambe.
   c. Kombisa vadyondzi nxaxamelo wa marito ya ntivomarito ya nkongomelo.
   d. Hlamusela leswaku marito lama ya ta hi pfuna ku twisisa na ku vulavula hi nkongomelo.
   e. Va hlayeli nxaxamelo wa marito.
2. **Tirhisa KEBV ku dyondzisa ntivomarito.**
   a. Dyondzisa marito ya ntivomarito lama landzelaka:
      - *vutlhari: Ku kombisa miehleketo leyinene na ku endla swiboho leswinene.*
      - *hi vukheta: Ku ehleketa hi ku nonoka na hi ndlela leyi twisisekaka u nga si endla xiboho kumbe ku teka goza.*
      - *ku pfumala vukheta: Ku ka u nga nyiki nyingiso na ku endla swihoxo kumbe ku vanga swiphiqo.*
      - *hetisisa: Ku endla nchumu wo karhi hi ndlela leyi humelelaka.*
3. **Tirhisa tindlela ta KEBV leti faneleke eka rito rin'wana na rin'wana:**
   K: Kombetela eka xifaniso kumbe nchumu wa ntiyiso
   E: Endla hi rito
   B: Byela vadyondzi nhlamuselo ya rito
   V: Vula rito endzeni kumbe eka xivulwa

Mipfumawulo Pfuxeta mipfumawulo hinkwayo leyi nga dyondziwa eka Giredi ya 2

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Kotara ya 2
Mipfumawulo
Makhadi ya Firizi

Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Tshamisisa vadyondzi eka khapete kumbe ehansi emahlweni ka wena.**
   a. Byela vadyondzi ku yingisela vito ra vona.
   b. Loko u ri karhi u vitanela mavito ya vadyondzi, va fanele ku hlaya mpfumawulo wa khadi ra Firizi leri u ri tlakuseleke ehenhla.
   c. Vula vito ra mudyondzi un'wana. Mudyondzi loyi u fanele ku vula rito leri sungulaka hi kumbe ku tirhisa mpfumawulo.
   d. Endla leswi hi ku hatlisa swinene. Endla swi languteka tanihi ntlangu wo tsakisa kambe lemuka vadyondzi lava tikeriwaka.
   e. Loko mudyondzi a endla xihoxo, vula leswaku 'yingisela kahle' kutani u vula mpfumawulo.
2. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumbirhi.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 120.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Pfuxeta maletere hinkwawo lama nga dyondziwa eka Kotara ya 2

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhendzelekisa mahlakala ya mavoko ya hina ku ya eximatsini ivi hi ya exineneni.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Vumba mavumbelo ya maletere hinkwawo lamakulu lama dyondziweke eka Kotara ya 2.**
   a. Tsala letere rin'wana na rin'wana lerikulu eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, hlamusela ndhawu yo sungula, u kongomisa laha va faneleke ku ya kona na ndhawu yo hetelela ya letere rin'wana na rin'wana.
   c. Byela vadyondzi ku tsala letere rin'wana na rin'wana eka ntila wa buku eka tibuku ta vona ta switoloveto, va siya xivandla lexi ringanaka na rintiho exikarhi ka letere rin'wana na rin'wana.
   d. Byela vadyondzi ku tiyisisa leswaku va nga vumba kahle letere rin'wana na rin'wana.
3. **Kambela mavumbelo ya letere lerikulu ya vadyondzi.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u kambela ndlela leyi va vumbaka maletere hayona.
   b. Nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Lemuka vadyondzi lava va ha tikeriwaka ku vumba maletere hi ndlela leyi nga fanela.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 219

1. **Lulamisela vadyondzi eka ka Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya**
   a. Vitana vadyondzi leswaku va tshama ehenhla ka khapete kumbe ehansi.
   b. Tshama emahlweni ka vadyondzi na buku ya Nhlengelo.
   c. Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku vona buku.
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi matikhomelo lama u ma languteleke hi nkarhi wa ku Hlaya Swin'we, xk. tshama u hingakanya milenge; veka mavoko ya wena emilengeni ya wena; yingisela hi vukheta; hlamula loko u vitaniwile; tlakusa voko ra wena leswaku u vutisa xivutiso.
2. **Endla Nghingiriko wo Rhangela ku Hlaya hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula nhlokomhaka ya xitori: *Mufana wo tlhariha*
   b. Hlamusela swikili swa mikumbetelo. Vula: Loko hi endla mikumbetelo, hi tirhisa nhlokomhaka na swifaniso ku ringeta no tirha leswaku xitori xi ta va xi vulavula hi yini.
   c. Komba vadyondzi swifaniso leswi nga eka pheji yin'wana na yin'wana.
   d. Vutisa: Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
   e. Vutisa: Xana wa ehleketa leswaku swifaniso leswi swi hlangana njhani?

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 3 na 4

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA: Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 120.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 3 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 3 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 4.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Vuswikoti byo rungula xitori

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

1. **Lulamisa vadyondzi eka vuswikoti byo hlamusela xitori.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Byela vadyondzi ku pfula Tibukukulu to Hlaya ta vona eka pheji ra 121.
2. **Lerisa vadyondzi ku langutisa xifaniso.**
   a. Vutisa: Xana u vona yini eka xifaniso lexi?
3. **Byela vadyondzi leswaku un'wana na un'wana u fanele ku tumbuluxa xitori xo koma mayelana na xifaniso.**
4. **Byela vadyondzi ndlela yo vumba xitori xa vona. Vula:**
   a. Nyika ximunhuhatwa xin'wana na xin'wana vito eka xitori xa wena.
   b. Vula laha xitori xi humelelaka kona.
   c. Xitori xa wena xi fanele xi va na manghenelo, miri na mahetelelo.
   d. Xifaniso lexi xi kombisa ntsena xiphemu xa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa manghenelo ya xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa miri wa xitori xa wena.
      - Xifaniso xi nga ha kombisa mahetelelo ya xitori xa wena.
   e. U nga sungula xitori xa wena hi ku vula leswaku:
      - Vana va kumile... naswona swi va nyikile miehleketo!
      - A hi tlangi nxisano! ku vula ___.
5. **Letela vadyondzi ku hetisa nghingiriko.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku eheleketa hi xitori xa vona va miyerile.
   b. Kutani, Letela vadyondzi ku cincana ku byela ntlawa wa vona switori swa vona. U nga ha lava ku tirhisa 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' eka leswi.
   c. Loko vadyondzi va ri karhi va vulavula, rhendzeleka u ri karhi u yingisela.
6. **Hetisa dyondzo hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vitana mudyondzi un'we ku avelana xitori xa yena na tlilasi kumbe u vutisa vadyondzi va kwalomu ka un'we kufika ka vambirhi swivutiso mayelana na switori swa mitlawa ya vona.
      - Vutisa: Xana xitori xa X... a xi vulavula hi yini?
      - Vutisa: Xana i yini lexi u xi tsakeleke eka xitori xa X...?
   b. Nyika tlilasi vuxokoxoko byin'wana byo angarhela ku antswisa switori swa vona. Xikombiso: Hi ntolovelo, eka manghenelo ya xitori, hi vula laha xitori xi humelelaka kona, na leswaku swimunhuhatwa i va mani. Nkarhi lowu taka, ringeta ku katsa vuxokoxoko lebyi eka switori swa wena.

Mipfumawulo Tlanga ntlango wa mipfumawulo: Tiketani ta Marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Phepha ra A4 ra vadyondzi

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va ku yingisela.**
2. **Kombisa vadyondzi ntlango eka bodo.**
   a. Tsala mpfumawulo ehenhla ka bodo.
   b. Byela vadyondzi ku tlanga hi vambirhimbirhi.
   c. Munghana wa 1 u fanele ku tirhisa mpfumawulo lowu nga eka bodo ku tsala rito.
   d. Munghana wa 2 u fanele ku teka maletere ya 2 yo hetelela ya rito a sungula rito lerintshwa.
   e. Vanghana va ya emahlweni va tlanga ku kondza phepha ra vona ri tala hi nxaxamelo wa marito.
3. **Nyika phere yin'wana na yin'wana phepha kutani u tsala mpfumawulo wo sungula eka bodo. s**
4. **Rhendzeleka u seketela vadyondzi tanihilaha swi lavekaka hakona.**
   a. Endzhaku ka timinete ta 10, vitana vadyondzi leswaku va ku yingisela.
   b. Kombela tiphere ti nga ri tingani leswaku ti hlaya marito ya tona. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito eka bodo ivi u kambela loko nketani ya vona yi vumbiwile kahle.
   c. Hoyozela vadyondzi eka ku tinyiketela ka vona.

Lemuka: Nghingiriko lowu wa olova ku wu endla hi tipensele ta mihlovo.

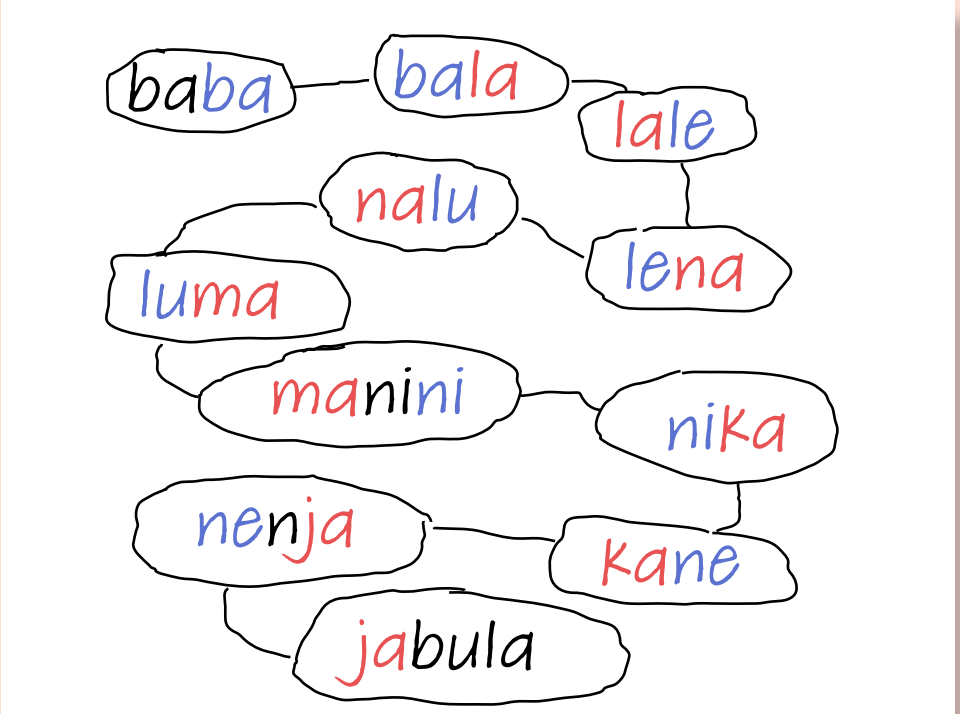

5. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravunharhu.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 120.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa swivulwa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku rhendzelekisa mahlakala ya mavoko ya hina ku ya eximatsini ivi hi ya exineneni.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Tsala swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Hi tlanga hi karhi hi tlulatlula.
   - Mbilu yanga ya vava swinene.
   - Vhilwa eka xithuthuthu.

   a. Lerisa vadyondzi ku kopa swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   b. Va fanele va kopa hi ndlela yo basa na hi ndlela leyi nga fanela hilaha swi kotekaka hakona.
3. **Kambela vuswikoti bya vadyondzi byo kopa swivulwa.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u lemuka vadyondzi lava tikeriwaka:
      - Ku kopa swivulwa hi ndlela leyi nga fanela
      - Ku vumba maletere na marito hi ndlela leyi nga fanela na hi ndlela yo basa
      - Ku heta swivulwa hi nkarhi lowu nga pimiwa

Ku hlaya swin'we: Endla Ku Hlaya ko Sungula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 219

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ro Sungula.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Mufana wo tlhariha*
   d. Vula u ku: *Vusiku byin'wana, malume wa Mpumi u hlamusela hi xitori xa n'wamapurasi wa khale loyi a faneleke ku hlawula leswaku hi wihi eka vana va yena vanharhu va majaha loyi a nga ta dya ndzhaka ya purasi ra yena. U va nyika swo karhi swo swi endla: va fanele ku tata xitlati lexikulu hi masiku ya ntlhanu. Vana va mbirhi va majaha lavakulu va tirha hi matimba swinene, va ringeta ku tata xitlati hi misava na mavele, kambe a va swi koti ku xi tata hi ku hetiseka. N'wana wa jaha lontsongo u heta nkarhi a ri karhi a ehleketa na ku pulana. U tirhisa vutshila byo tumbuluxa na ku ehleketa hi vukheta leswaku a lulamisa xiphiqo. Xana u nga swi kota ku vhumba ndlela leyi a nga lulamisa xiphiqo hayona?*.
   e. Vutisa: Xana u tiva swo karhi mayelana na leswi?

2. **Endla ku Hlaya ro Sungula hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi swifaniso.
   c. Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi.
   d. Komba marito lama ya nga le ka ntivomarito loko ya ri karhi ya humelela.
   e. Emakumu ka xitori, vutisa Muhlayi wo sungula swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.
   f. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikambisiso
      - Vutisa vadyondzi: Hi ntolovelo hi dyondza swo karhi eka xitori. Mikarhi yin'wana, hi fanele hi endla xiboho xa loko nchumu wo karhi a wu ri lowunene kumbe lowu hoxekeke. Mikarhi yin'wana, hi fanele hi endla xiboho xa loko nchumu wo karhi a wu ri wunene kumbe wo biha. Xana u dyondze yini eka xitori lexi?

Ku tsala Tirhisa tindlela ta SMR na ntirho

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 100

Fureme yo tsala:

Hi nkarhi wolowo ntsena...

Ndzi titwe...

Ndzi endlile xiboho xo...

Endzhaku ka sweswo...

Eku heteleleni...

Ndzi dyondzile leswaku...

1. **Tivisa nkongomelo wa SMR.**
   a. Vula, vhiki leri hi ta kongomisa eka: Ku tirhisa maendli (marito ya xiendlo) eka nkarhi lowu hundza ku tsala hi nchumu lowu nga humelela tolo kumbe khale.
   b. Tsala xivulwa ehenhla ka bodo: Loko ndza ha ri ntsongo, a ndzi rhandza ku penda.
   c. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi se swi endlekile.
2. **Tivisa ntirho wo tsala.**
   a. Vula u ku: Vhiki leri hi ta: Tsala xitori xa swivulwa swa kwalomu ka tsevu.
   b. Vula u ku: Va na ni vutshila byo tumbuluxa naswona u endla makumu ya xitori.
3. **Hlamusela nhlamulo ya wena n'wini ya ntirho lowu u nga wu tsala hi nomu, u nga si tsala.**
   a. Vula u ku: Ndzi ta tiendlela makumu ya mina ya vutshila byo tumbuluxa eka xitori, kufana na: Hi nkarhi wolowo ntsena...
4. **Vumba ntirho lowu nga ebodweni.**
   a. Kombisa vadyondzi ndlela yo hetisa fureme yo tsala.
   b. Kombisa tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi se swi endlekile.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 5 na 6

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 122.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 5 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 5 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 6.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Tlanga ntlango wa mipfumawulo: Tiketani ta Marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Phepha ra A4 ra vadyondzi

1. **Tshamisisa vadyondzi leswaku va ku yingisela.**
2. **Kombisa vadyondzi ntlango eka bodo.**
   a. Tsala mpfumawulo ehenhla ka bodo.
   b. Byela vadyondzi ku tlanga hi vambirhimbirhi.
   c. Munghana wa 1 u fanele ku tirhisa mpfumawulo lowu nga eka bodo ku tsala rito.
   d. Munghana wa 2 u fanele ku teka maletere ya 2 yo hetelela ya rito a sungula rito lerintshwa.
   e. Vanghana va ya emahlweni va tlanga ku kondza phepha ra vona ri tala hi nxaxamelo wa marito.
3. **Nyika phere yin'wana na yin'wana phepha kutani u tsala mpfumawulo wo sungula eka bodo. s**
4. **Rhendzeleka u seketela vadyondzi tanihilaha swi lavekaka hakona.**
   a. Endzhaku ka timinete ta 10, vitana vadyondzi leswaku va ku yingisela.
   b. Kombela tiphere ti nga ri tingani leswaku ti hlaya marito ya tona. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito eka bodo ivi u kambela loko nketani ya vona yi vumbiwile kahle.
   c. Hoyozela vadyondzi eka ku tinyiketela ka vona.

Lemuka: Nghingiriko lowu wa olova ku wu endla hi tipensele ta mihlovo.

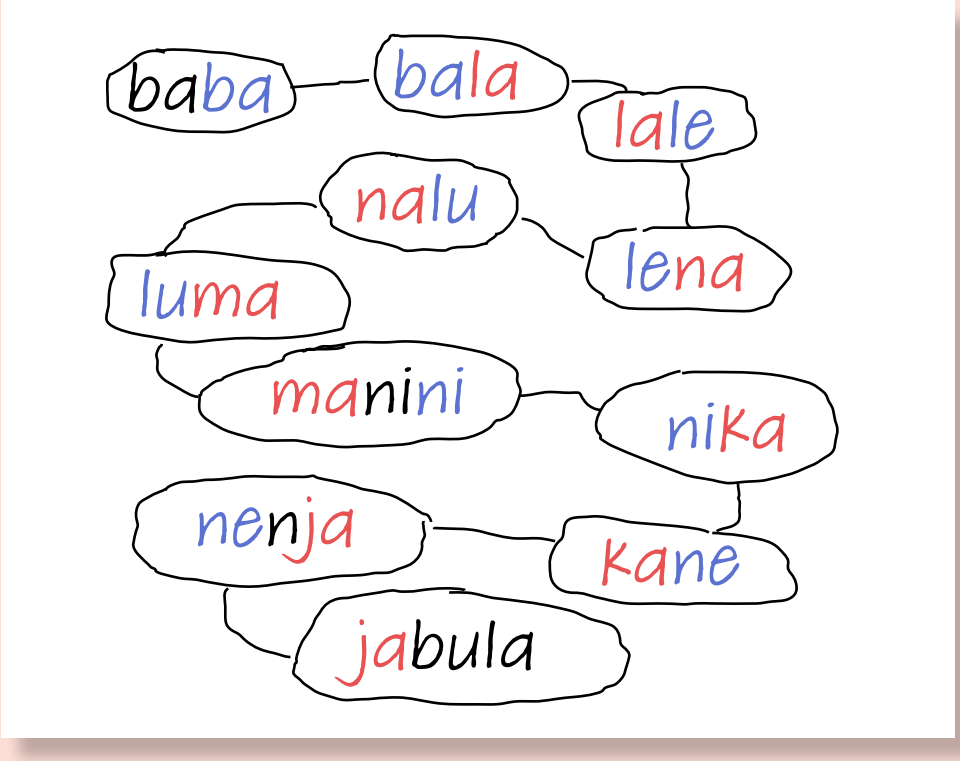

5. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravumune.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 121.
   b. Vita vadyondzi hi un'weun'we ku ku pfuna ku vumba nghingiriko wun'wana na wun'wana.
   c. Vumba ndlela yo hetisisa migingiriko yihi na yihi leyi tsariweke eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ntivontsalo Kopa swivulwa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Kambela

1. **Lulamisa vadyondzi eka ntivontsalo.**
   a. Vula u ku: A hi tiololeni tintiho ta hina hi ku manya mavoko ya hina hi vumba xibakele ku ringana ku hlayela ka ntlhanu, kutani hi wisa.
   b. Langutisa na ku antswisa xiyimo xa vadyondzi na ku khoma penisele.
2. **Tsala swivulwa leswi landzelaka eka bodo:**
   - Namuntlha i Mugqivale.
   - Nhompfu ya manana a vava.
   - Vumba bya tsakama.

   a. Lerisa vadyondzi ku kopa swivulwa eka tibuku ta vona ta switoloveto.
   b. Va fanele va kopa hi ndlela yo basa na hi ndlela leyi nga fanela hilaha swi kotekaka hakona.
3. **Kambela vuswikoti bya vadyondzi byo kopa swivulwa.**
   a. Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka u lemuka vadyondzi lava tikeriwaka:
      - Ku kopa swivulwa hi ndlela leyi nga fanela
      - Ku vumba maletere na marito hi ndlela leyi nga fanela na hi ndlela yo basa
      - Ku heta swivulwa hi nkarhi lowu nga pimiwa

Ku hlaya swin'we: Endla ku Hlaya ka Vumbirhi

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 219

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya ka Vumbirhi.**
   a. Tshamisa vadyondzi eka khapeti.
   b. Va tsundzuxe hi matikhomelo lama languteriweke.
   c. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Mufana wo tlhariha*
   d. Tsundzuxa vadyondzi hi qhinga ra ntwisiso.
      - Vula, vhiki leri hi dyondza hi ku: Endla mikambisiso
      - Vula, tsundzuka, hi burisanile hi leswi tolo, loko ndzi ku vutisa: Hi ntolovelo hi dyondza swo karhi eka xitori. Mikarhi yin'wana, hi fanele hi endla xiboho xa loko nchumu wo karhi a wu ri lowunene kumbe lowu hoxekeke. Mikarhi yin'wana, hi fanele hi endla xiboho xa loko nchumu wo karhi a wu ri wunene kumbe wo biha. Xana u dyondze yini eka xitori lexi?

2. **Endla ku Hlaya ka Vumbirhi hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Hlaya pheji rin'wana na rin'wana ra xitori hi rito leri tlakukeke, hi ku khuluka na hi ndlela leyi twalaka.
   b. Komba vadyondzi xifaniso.
   c. Tirhisa swikombiso leswi nga eka pheji ra manghenelo ku vumba qhinga ra ntwisiso.
   d. Emakumu ka xitori, vutisa muhlaya wa 2 swivutiso hi ndlela leyi landzelaka:
      - Kongomisa swivutiso swa 1 na 2 eka vadyondzi hi un'weun'we.
      - Kongomisa xivutiso xa 3 eka tlilasi hinkwayo. Kombela vadyondzi ku burisana hi xivutiso na mutirhisani.
      - Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana tinhlamulo ta vona.

Ku tsala Pulana na ku tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 100

Fureme yo tsala:

Hi nkarhi wolowo ntsena...

Ndzi titwe...

Ndzi endlile xiboho xo...

Endzhaku ka sweswo...

Eku heteleleni...

Ndzi dyondzile leswaku...

1. **Tivisa ntirho wo tsala nakambe.**
   a. Vula u ku: Va na ni vutshila byo tumbuluxa naswona u endla makumu ya xitori.
2. **Letela vadyondzi ku ehleketa hi matsalelo ya vona.**
   a. Vula: Pfala matihlo ya wena u ehleketa hi ndlela leyi u nga ta hlamula fureme yo tsala hayona.
   b. Vula: Avelana miehleketo ya wena na mutirhisani.
   c. Endla mepe wa miehleketo na ku tsala marito lama pfunaka ebodweni, xk. W8.6.
3. **Letela vadyondzi ku pfula pheji leri nga fanela eka tibuku ta vona ta ntirho ta DBE.**
   a. Vula: Sweswi dirowa u tlhela u tsala ehansi miehleketo ya wena.
   b. Tsundzuxa vadyondzi hi tindlela ta SMR: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi se swi endlekile.
4. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Kombela vadyondzi leswaku va ku byela hi miehleketo ya vona.
   b. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku sungula ntirho wo tsala.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 7 na 8

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 123.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 7 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 7 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 8.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Bulani hi xitori xa ku Hlaya Swin'we

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Rimba ra mbula-vurisano:

Xikongo-melokulu xa xitori lexi a ku ri...

Ndzi tsakerile ximu-nhuhatwa... hikuva...

Ndzi dyondze ku...

Ndzi ehleketa leswaku a swi nga lulamangi / a swi lulamile loko... hikuva...

1. **Lulamisa vadyondzi eka mbulavurisano wa ntlawa.**
   a. Lulamisa vadyondzi hi mitlawa ya mune.
   b. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
   c. Vula: U nga vulavula ntsena loko u khome 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye'.
2. **Langutisa swivutiso swa mbulavurisano.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi xitori xa ku hlaya swin'we xa vhiki.
   b. Tsala rimba ra mbulavurisano ebodweni.
   c. Hlaya na ku hlamusela xivutiso xin'wana na xin'wana (marito ya ku sungula xivulwa).
   d. Byela vadyondzi leswau xirho xin'wana na xin'wana xa ntlawa xi fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
   e. Hlohlotela vadyondzi ku ehleketa hi tinhlamulo to hambanahambana.
3. **Letela vadyondzi ku sungula mbhurisano wa vona.**
   a. Letela vadyondzi lava khomeke 'ximhandzana xa ku vulavula kumbe ribye' ku sungula.
   b. Rhendzeleka na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
   c. Eka timinete ti nga ri tingani to hetelela, vitana ntlawa leswaku wu avelana tinhlamulo ta wona.
4. **Ku lulamisa mudyondzi**
   a. Hlawula vadyondzi va kwalomu ka vanharhu kumbe mune ku endla andlalo wa nomu hi Musumbhuluko.
   b. Byela vadyondzi lava leswaku va fanele ku lulamisa yini swa Musumbhuluko. (Languta dyondzo ya Xivumbeko xa ririmi ya Musumbhuluko)

Mipfumawulo Mbitanelo

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo.

1. **Tshamisisa vadyondzi na tibuku ta vona ta switoloveto, switsalo na tirhula.**
   a. Byela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka, 'Mbitanelo' na ku tsala tinomboro ta 1–5 eka mitila ya buku.
   b. Vitanela marito ya ntlhanu lama landzelaka leswaku vadyondzi va ma tsala kusuhi na tinomboro ta 1–5: matirhelo, dzuka, leswaku, tsakile, manana
   c. Endzhaku ka sweswo, byela vadyondzi ku tsala ehansi xivulwa lexi u nga xi vula, va ri karhi va tirhisa mahikahatelo lama nga fanela.
   d. Hlaya xivulwa lexi landzelaka. Xi vuyeleli hi ku nonoka, vuyelela kambirhi loko swi boha: Nhompfu ya manana a vava.
2. **Byela vadyondzi ku tirhisa khirayoni ku lulamisa mitirho ya vona vinyi.**
   a. Tsala marito ya ntlhanu na xivulwa eka bodo.
   b. Loko u ri karhi u tsala, twarisa rito rin'wana na rin'wana.
   c. Eka xivulwa, kombisa mahikahatelo hinkwawo lama nga tirhisiwa.
   d. Byela vadyondzi ku khwatihata swihoxo swa vona hi khirayoni.
   e. Byela vadyondzi ku tsala swihoxo hi vuntshwa hi ndlela leyi nga fanela.
3. **Lemuka ku tikeriwa na nhluvuko loku vadyondzi va nga na kona.**
4. **Kombisa vadyondzi hi migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya Ravuntlhanu.**
   a. Letela vadyondzi ku Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelos eka pheji ra 124.
   b. Hlaya xitshuriwa hi rito leri tlakukeke. Byela vadyondzi leswaku va landzelela eka tibuku ta vona loko u ri karhi u hlaya.
   c. Hlaya xitshuriwa nakambe, eka nkarhi lowu, vadyondzi va fanele ku joyina na ku hlaya na wena.
   d. Vumba ndlela yo hetisa ntwisiso loku tsariweke eka bodo.
   e. Vumba ndlela yo hetisa nghingiriko wa Mofoloji eka bodo.

Lemuka: Byela vadyondzi leswaku va ta endla migingiriko leyi na mutirhisani hi nkarhi wa ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.

Ku hlaya swin'we: Endla Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Nhlengelo wa Switori, pheji ra 219

1. **Lulamisa vadyondzi Nghingiriko wa le Ndzhaku ko Hlaya.**
   a. Tsundzuxa vadyondzi hi nhlokomhaka ya xitori: *Mufana wo tlhariha*
   b. Hlamusela ntirho. Vula: Namuntlha hi ta tlanga xitori hi mitlawa.
2. **Vumba ntirho hi ndlela leyi landzelaka:**
   a. Vula u ku: Loko hi tlanga xitori, hi fanele ku ringeta ku:
      - Tsundzuka leswi ximunhuhatwa xa hina xi swi endlaka na ku swi vula
      - Vulavula na ku endla kufana na ximunhuhatwa xa hina
      - Tirhisa man'wana ya marito lama fanaka na ya ximunhuhatwa xa hina
   b. Hi ku komisa komba vadyondzi hilaha u nga ta endla hakona kufana na xin'wana xa swimunhuhatwa.
   c. Ringeta ku ka u nga hlawuli ximunhuhatwankulu eka xikombiso xa wena.
3. **Letela vadyondzi ku hetisa ntirho.**
   a. Hlayela leswaku ku na swimunhuhatwa swingani eka xitori.
   b. Ava vadyondzi etlilasini hi mitlawa ya nhlayo yo ringana na swimunhuhatwa. Xikombiso, loko ku ri na swimunhuhatwa swa ntlhanu eka xitori, ava vadyondzi etlilasini hi mitlawa ya ntlhanuntlhanu.
   c. Nyika mudyondzi un'wana na un'wana ximunhuhatwa xo karhi eka ntlawa.
   d. Humesa vadyondzi etlilasini kumbe eka ndhawu leyikulu leyi nga pfuleka.
   e. Byela mitlawa leswaku yi tlanga xitori. Va fanele ku:
      - Tsundzuka leswi ximunhuhatwa xa vona xi swi endlaka na ku swi vula
      - Vulavula na ku endla kufana na ximunhuhatwa xa vona
      - Tirhisa man'wana ya marito lama fanaka na ya ximunhuhatwa xa vona
   f. Loko vadyondzi va ri karhi va tlanga xitori, rhendzeleka laha va nga kona na ku nyika nseketelo loko swi laveka.
4. **Pfumelela vadyondzi ku avelana ntirho wa vona.**
   a. Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku kombisa ntirho wa vona eka mutirhisani wa vona.
   b. Vitana mudyondzi ku avelana ntirho wa yena na tlilasi.

Ku tsala Tsala na ku hlela

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Buku yo Tirhela ya DBE, pheji ra: 100

Fureme yo tsala:

Hi nkarhi wolowo ntsena...

Ndzi titwe...

Ndzi endlile xiboho xo...

Endzhaku ka sweswo...

Eku heteleleni...

Ndzi dyondzile leswaku...

1. **Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala na swilaveko.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta hetisa ntirho wa hina wa ku tsala.
2. **Tivisa ku hambanahambana.**
   a. Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
   b. Nyika vadyondzi lava kulaka emiehleketweni xitsundzuxo xo engetela: Engetela xivulwa xin'wana eka leswi u swi tsalaka.
3. **Letela vadyondzi ku hlaya na ku hlela leswi va nga swi tsala.**
   a. Vula: Sweswi i nkarhi wo hlaya na ku hlela leswi u nga swi tsala.
   b. Vula, tsundzuka ku kambela leswaku: Riendli, kumbe rito ra xiendlo, ri kombisa leswaku swo karhi se swi endlekile.
4. **Loko nkarhi wu pfumela, kombela vadyondzi ku avelana leswi va nga swi tsala.**
   a. Vadyondzi va nga avelana leswi va nga swi tsala na mutirhisani.
   b. Vadyondzi va nga ri vangani va nga avelana leswi va nga swi tsala na tlilasi.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Tirha na mitlawa, ntlawa wa 9 na 10

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya. (a va nyikiwanga hi NHLRP)

1. **Lulamisa vadyondzi ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Tiyisisa leswaku vadyondzi va tiva ntlawa wa vona wa ku hlaya.
   b. Tshamisa vadyondzi hi vambirhimbirhi na Tibukukulu to Hlaya ta vona, tibuku ta switoloveto na tipenisele.
   c. Letela vadyondzi ku pfula Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya vona eka pheji ra 124.
2. **Langutisa migingiriko ya Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo ya siku na vadyondzi.**
   Tsundzuxa vadyondzi leswi va faneleke ku swi endla ku hetisisa nghingiriko wun'wana na wun'wana.
3. **Vitana Ntlawa wa 9 eka ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriweke.**
   a. Lulamisa ntlawa na Tibukukulu to Hlaya ta vona.
   b. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hlaya mipfumawulo ya tifoniki.
   c. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku hetisa migingiriko ya ku dikhoda.
   d. Vitana mudyondzi un'wana na un'wana ku hlaya marito kumbe ndzimana ya vhiki leri nga hundza.
   e. Endla xitsundzuxo xa vadyondzi lava lavaka nseketelo.
   f. Endla xitsundzuxo xa mipfumawulo leyi lavaka ku hlanganisiwa.
4. **Ku tirhisa buku ya vahlaya lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya**
   a. Phakela ntlawa tibuku to hlaya leti nga kona. (Muhlayi loyi a nga na Giredi / Levhele)
   b. Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya hi rito leri tlakukeke ku suka eka xitshuriwa.
   c. Loko swi fambisana na pholisi ya xikolo, humesa buku ya vahlayi lava nga na vuswikoti byo fana byo hlaya leswaku vadyondzi va ta yisa ekaya.
5. **Rhumela Ntlawa wa 9 ku ya tshama eka madesika ya vona kutani u vitana Ntlawa wa 10.**

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Endla kumbe Dirowa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Choko na bodo yo tirhiseriwa choko

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku u ta pfuxeta marito ya ntivomarito lama va ma dyondzeke eka kotara leyi.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga ntlango wa 'Endla kumbe Dirowa'.
   b. Ndzi ta hlawula mudyondzi leswaku a 'tlanga'.
   c. Mudyondzi u ta emahlweni ka tlilasi kutani ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
   d. Kutani mudyondzi u fanele ku endla rito KUMBE a dirowa xifaniso xa rito eka bodo.
   e. Kutani tlilasi hinkwayo yi fanele ku yimisa mavoko leswaku yi vhumba rito.
   f. Munhu loyi a nga le ku 'tlangeni' hi yena a vitanaka vadyondzi leswaku va hlamula.
   g. Munhu loyi a hlamulaka swona ku ta va yena a nga ta landzela ku tlanga. U ta emahlweni ndzi n'wi hlevela rito endleveni ya yena.
4. **Vitana mudyondzi wo sungula ku ta tlanga na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 7 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki).
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 7 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhisile tifonimi ta 7 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ntivontsalo Letela ndlela yo kandziyisa tsalwa ra wena

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Xikombiso xa mudyondzisi: Ntirho wa ku tsala kusuka

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Loko tlilasi yi nga si sungula, lulamisa bodo ya dyondzo leyi.**
   a. Hlawula wun'wana wa mintirho yo tsala eka kotara. Dirowa u tlhela u tsala xikombiso xa wena xa ntirho eka bodo.
   b. Katsa xihoxo eka SMR kusuka eka rito, ku fana na: Letere ro sungula ra xivulwa a hi letere lerikulu.
2. **Tivisa vukandziyisi eka vadyondzi.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta kandziyisa xiphemu xa tsalwa ra hina ku suka eka kotara.
   b. Vula: Loko hi kandziyisa tsalwa ra hina, hi ri lunghisela ku ri avela na vanhu van'wana. Hi hlawula ntirho wa hina lowunene ngopfu, hi wu endla wu hleleka ni ku twisiseka, naswona hi wu avela ni van'wana leswaku va wu hlaya ni ku ku tiphina hi wona.
   c. Kombisa nkunguhato wa wena eka bodo. Hlamusela leswaku lowu i ntirho wo tsala lowu u wu hlawuleke ku wu kandziyisa.
3. **Kombisa swiletelo swa ku kandziyisa eka bodo.**
   a. Dirowa nakambe u tsala tsalwa ra wena ebodweni. Endla leswi hi ndlela leyi hlelekeke naswona u katsa ni vuxokoxoko lebyi engetelekeke.
   b. Hlaya tsalwa leri humaka eka nkunguhato wa wena hi rito leri tlakukeke.
   c. Kombisa xihoxo lexi u xi endleke eka SMR. Vula: Ndzi endlile xihoxo. Letere ro sungula ra xivulwa a hi letere lerikulu. Ndzi nga lulamisa leswi loko ndzi kandziyisa.
   d. Tsala xivulwa hi vuntshwa hi ndlela leyi hlelekeke.
   e. Kombisa SMR leyi lulamisiweke: Letere ro sungula ra xivulwa i letere lerikulu.

Ku hlaya swin'we: Letela ndlela yo kandziyisa tsalwa ra wena

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Xikombiso xa mudyondzisi: Ntirho wa ku tsala kusuka

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku yisa emahlweni dyondzo ya nkarhi lowu nga hundza.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Endla kumbe Dirowa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Choko na bodo yo tirhiseriwa choko

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku u ta pfuxeta marito ya ntivomarito lama va ma dyondzeke eka kotara leyi.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga ntlango wa ‘Endla kumbe Dirowa’.
   b. Ndzi ta hlawula mudyondzi leswaku a ‘tlanga’.
   c. Mudyondzi u ta emahlweni ka tlilasi kutani ndzi n’wi hlevela rito endleveni ya yena.
   d. Kutani mudyondzi u fanele ku endla rito KUMBE a dirowa xifaniso xa rito eka bodo.
   e. Kutani tlilasi hinkwayo yi fanele ku yimisa mavoko leswaku yi vhumba rito.
   f. Munhu loyi a nga le ku ‘tlangeni’ hi yena a vitanaka vadyondzi leswaku va hlamula.
   g. Munhu loyi a hlamulaka swona ku ta va yena a nga ta landzela ku tlanga. U ta emahlweni ndzi n’wi hlevela rito endleveni ya yena.
4. **Vitana mudyondzi wo sungula ku ta tlanga na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 8 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki).
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 8 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhisile tifonimi ta 8 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ntivontsalo Vadyondzi va anakanyisisa no hlawula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi

Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Loko tlilasi yi nga si sungula, lunghiselela tsalwa leri kandziyisiweke eka phepha lerintshwa.**
   a. Kopunula dirowini ya wena leyi kandziyisiweke na ku tsala eka phepha lerintshwa ku komba vadyondzi.
   b. Tiyiseka leswaku u hlayisa tsalwa ra wena leri kandziyisiweke leswaku ri ta tirhisiwa eka dyondzo leyi nyikiwaka ya mbulavulo.
2. **Lerisa vadyondzi ku anakanyisisa hi matsalelo ya vona kusuka eka kotara.**
   a. Nyika vadyondzi nkarhi wo hlaya hi matsalwa ya vona kusuka eka kotara.
   b. Vutisa: Hi wihi ntirho wo tsala lowu u wu tsakelaka ku suka eka kotara leyi?
   c. Vitana vadyondzi va nga ri vangani ku avelana ntirho wa vona wo tsala lowu va wu tsakelaka ku suka eka kotara.
3. **Lerisa vadyondzi ku hlawula xiphemu xa tsalwa leri va nga ta ri kandziyisa.**
   a. Vutisa: Hi rihi tsalwa leri u nga ta ri kandziyisa no ri ava eka kotara leyi?
   b. Nyika vadyondzi nkarhi wo hlawula leswaku hi wihi ntirho wo tsala lowu va nga ta wu kandziyisa.
   c. Lerisa vadyondzi ku byela mutirhisani leswaku i ntirho wihi wo tsala lowu va nga ta wu kandziyisa.
4. **Lerisa vadyondzi ku kandziyisa eka phepha leri baseke, leswaku ntirho wa vona wu ta kombisiwa.**
   a. Vula: Loko hi kandziyisa, a hi tsali etibukwini ta hina tanihi ntolovelo. Hi tsala eka phepha leri baseke, leswaku ntirho wa hina wu ta aviwa hi ku olova.
   b. Kombisa vadyondzi xikombiso xa wena xa ntirho lowu kandziyisiweke eka phepha leri baseke.
   c. Nyika maphepha lama baseke leswaku ma kandziyisiwa.
5. **Lerisa vadyondzi ku sungula ku kandziyisa.**
   a. Vula: Sweswi sungula ku kandziyisa ntirho wa wena. Tsundzuka ku yi endla yi hlelekile naswona yi va erivaleni, leswaku yi lunghekela ku aviwa ni van'wana.

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va anakanyisisa no hlawula

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi

Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku yisa emahlweni dyondzo ya nkarhi lowu nga hundza.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Endla kumbe Dirowa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Choko na bodo yo tirhiseriwa choko

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku u ta pfuxeta marito ya ntivomarito lama va ma dyondzeke eka kotara leyi.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga ntlango wa ‘Endla kumbe Dirowa’.
   b. Ndzi ta hlawula mudyondzi leswaku a ‘tlanga’.
   c. Mudyondzi u ta emahlweni ka tlilasi kutani ndzi n’wi hlevela rito endleveni ya yena.
   d. Kutani mudyondzi u fanele ku endla rito KUMBE a dirowa xifaniso xa rito eka bodo.
   e. Kutani tlilasi hinkwayo yi fanele ku yimisa mavoko leswaku yi vhumba rito.
   f. Munhu loyi a nga le ku ‘tlangeni’ hi yena a vitanaka vadyondzi leswaku va hlamula.
   g. Munhu loyi a hlamulaka swona ku ta va yena a nga ta landzela ku tlanga. U ta emahlweni ndzi n’wi hlevela rito endleveni ya yena.
4. **Vitana mudyondzi wo sungula ku ta tlanga na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 9 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki).
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 9 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhisile tifonimi ta 9 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ntivontsalo Vadyondzi va kandziyisa tsalwa ra vona

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi

Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Vadyondzi va kandziyisa tsalwa ra vona.**
   a. Vula: Namuntlha hi ta heta ku kandziyisa xiphemu xa tsalwa ra hina.
   b. Vula: Loko hi kandziyisa tsalwa ra hina, hi ri lunghisela ku ri avela na vanhu van'wana. Hi hlawula ntirho wa hina lowunene ngopfu, hi wu endla wu hleleka ni ku twisiseka, naswona hi wu avela ni van'wana leswaku va wu hlaya ni ku ku tiphina hi wona.
2. **Lerisa vadyondzi ku ya emahlweni va kandziyisa.**
   a. Vula: Sweswi yana emahlweni u kandziyisa ntirho wa wena wa ku sukela tolo. Tsundzuka ku yi endla yi hleleka naswona yi twisiseka, leswaku yi lulamela ku avelana ni van'wana.
3. **Rhendzeleka etlilasini u pfuna vadyondzi hi un'weun'we.**
   a. Pfuna vadyondzi lava tikeriwaka ku hlawula no kandziyisa xiphemu xa tsalwa ra vona.

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va kandziyisa tsalwa ra vona

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi
Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku yisa emahlweni dyondzo ya nkarhi lowu nga hundza.

Ku tsala Vadyondzi va kandziyisa tsalwa ra vona

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Tibuku to Tsalela ta Vadyondzi

Maphepha ya A4 lama olovaka ku ma susa

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku yisa emahlweni dyondzo ya nkarhi lowu nga hundza.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 10 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki).
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 10 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhise tifonimi ta 10 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ntivontsalo Letela ndlela yo nyika mbulavulo wa xitsariwa xa wena

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Tivisa ku nyikela mbulavulo eka vadyondzi.**
   a. Vula: Vhiki leri hi ta humesa tsalwa ra hina leri kandziyisiweke.
   b. Vula: Loko hi nyikela tsalwa ra hina, hi avelana na van'wana. Hi hlamusela leswi hi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra hina. Hi vulavula hi rito leri tlakukeke ni hi ndlela leyi twalaka leswaku van'wana va swi twa.
   c. Vula: Loko hi heta ku vulavula, hi nga fambafamba etlilasini hi ya komba van'wana leswi hi nga dirowa.
   d. Vula: Loko van'wana va ri karhi va nyikela mbulavulo, hi yingisela hi vukheta. Minkarhi hinkwayo hi kombisa musa ni ku ba mavoko loko va hetile.
2. **Letela ku nyika mbulavulo eka tlilasini.**
   a. Khoma nkunguhato wa wena lowu kandziyisiweke leswaku un'wana ni un'wana a ri vona.
   b. Hi ku hatlisa hlamusela leswi u nga dirowa ivi u hlaya tsalwa ra wena. Letela ku vulavula hi rito leri tlakukeke ni hi ndlela leyi twalaka leswaku un'wana ni un'wana a ta swi twa.
   c. Lerisa vadyondzi leswaku va ku ba mavoko loko u heta.
3. **Fambafamba etlilasini u komba un'wana ni un'wana xifaniso xa wena.**
4. **Lerisa vadyondzi ku tilulamisela ku nyikela mbulavulo.**
   a. Vula: Ehleketa hi xivulwa xo hlamusela ku dirowa ka wena kutani u titoloveta ku hlaya tsalwa ra wena.
5. **Nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku ehleketa no hlaya.**
6. **Lerisa vadyondzi ku nyikela mbulavulo eka mutirhisani.**
   a. Lerisa vadyondzi ku hlamusela leswi van ga swidirowa na ku hlayela mutirhisani tsalwa ra vona.

Ku hlaya swin'we: Letela ndlela yo nyika mbulavulo wa xitsariwa xa wena

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku ya emahlweni ka dyondzo leyi hundzeke.

Ku tsala Letela ndlela yo nyika mbulavulo wa xitsariwa xa wena

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

Ku ya emahlweni ka dyondzo leyi hundzeke.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Endla kumbe Dirowa

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Choko na bodo yo tirhiseriwa choko

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku u ta pfuxeta marito ya ntivomarito lama va ma dyondzeke eka kotara leyi.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga ntlango wa ‘Endla kumbe Dirowa’.
   b. Ndzi ta hlawula mudyondzi leswaku a ‘tlanga’.
   c. Mudyondzi u ta emahlweni ka tlilasi kutani ndzi n’wi hlevela rito endleveni ya yena.
   d. Kutani mudyondzi u fanele ku endla rito KUMBE a dirowa xifaniso xa rito eka bodo.
   e. Kutani tlilasi hinkwayo yi fanele ku yimisa mavoko leswaku yi vhumba rito.
   f. Munhu loyi a nga le ku ‘tlangeni’ hi yena a vitanaka vadyondzi leswaku va hlamula.
   g. Munhu loyi a hlamulaka swona ku ta va yena a nga ta landzela ku tlanga. U ta emahlweni ndzi n’wi hlevela rito endleveni ya yena.
4. **Vitana mudyondzi wo sungula ku ta tlanga na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo Tsala matsalwa lama hlayekaka

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. Tsala 11 wa tifonimi leti vadyondzi va ti dyondzeke kumbe ku ti pfuxeta eka bodo yo tirhiseriwa choko.
2. Hlamusela vadyondzi leswaku va ta tlanga ntlango wa mipfumawulo hi xikongomelo xa ku titsakisa.
3. Hlamusela leswaku va ta tsala marito, swivulwa kumbe hambi ku ri xitori hi ku tirhisa NTSENA mipfumawulo yoleyo.
4. Endla xivulwa xin'we xo koma tanihi xikombiso ivi u xi tsala eka bodo (Kumbe tsala marito loko xivulwa xi nga koteki).
5. Kombela vadyondzi ku kambela loko marito kumbe xivulwa xa wena xi lulamile:
   a. Xana xi sungula hi letere lerikulu?
   b. Xana xi helela hi hiko, mfungho wa xivutiso kumbe mfungho wo hlamala?
   c. Xana u tirhisile ntsena tifonimi ta 11 eka bodo?
6. Endzhaku ka sweswo, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku tsala marito ya vona kumbe xivulwa/swivulwa.
7. Byela vadyondzi ku cincana tibuku na ku kambela ntirho wa un'wana na un'wana.
8. Vitana vadyondzi lava nga na marito kumbe swivulwa swo ka swi nga hoxekangi leswaku va hlaya ntirho wa vona hi rito leri tlakukeke.
9. Loko va ri karhi va hlaya, tsala marito kumbe swivulwa eka bodo.
10. Kambela ntirho hi ku vuyelela ku vona loko va tirhise tifonimi ta 11 ntsena.
11. Themendhela vadyondzi hinkwavo eka ku tinyiketela ka vona.

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va nyika mbulavulo wa xitsariwa xa vona

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Ku tlhela u tivisa ku nyikela mbulavulo eka vadyondzi.**
   a. Vula: Tsundzukani leswaku vhiki leri hi ta nyikela mbulavulo hi tsalwa ra hina leri kandziyisiweke.
   b. Vula: Loko hi nyikela tsalwa ra hina, hi avelana na van'wana. Hi hlamusela leswi hi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra hina. Hi vulavula hi rito leri tlakukeke ni hi ndlela leyi twalaka leswaku van'wana va swi twa.
   c. Vula: Loko hi heta ku vulavula, hi nga fambafamba etlilasini hi ya komba van'wana leswi hi nga dirowa.
2. **Vula: Loko van'wana va ri karhi va nyikela mbulavulo, hi yingisela hi vukheta. Minkarhi hinkwayo hi kombisa musa ni ku ba mavoko loko va hetile.**
3. **Vitana vadyondzi ku nyikela mbulavulo eka tlilasi.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
   d. Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.

Ku tsala Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:

Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Riviti kumbe riendli?

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku maviti i marito ya ku thya kasi maendli i xiendlo kumbe marito yo endla.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga 'riviti kumbe riendli'.
   b. Ndzi ta vula rito.
   c. Loko ku ri riviti, u fanele ku tlakusa rintiho rin'we.
   d. Loko ku ri riendli, u fanele ku tlakusa tintiho tumbirhi (2).
   e. Kutani, mi ta tirha hi vambirhimbirhi ku endla xivulwa hi rito, sweswo swi kombisa leswi ri vulaka swona.
   f. Ndzi ta vitana tiphere to hambanahambana ku vula swivulwa swa tona.
4. **Vula rito ro sungula na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo Vumba na ku kombisa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ntivontsalo Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Riviti kumbe riendli?

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku maviti i marito ya ku thya kasi maendli i xiendlo kumbe marito yo endla.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga 'riviti kumbe riendli'.
   b. Ndzi ta vula rito.
   c. Loko ku ri riviti, u fanele ku tlakusa rintiho rin'we.
   d. Loko ku ri riendli, u fanele ku tlakusa tintiho tumbirhi (2).
   e. Kutani, mi ta tirha hi vambirhimbirhi ku endla xivulwa hi rito, sweswo swi kombisa leswi ri vulaka swona.
   f. Ndzi ta vitana tiphere to hambanahambana ku vula swivulwa swa tona.
4. **Vula rito ro sungula na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo Vumba na ku kombisa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ntivontsalo Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Riviti kumbe riendli?

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku maviti i marito ya ku thya kasi maendli i xiendlo kumbe marito yo endla.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga 'riviti kumbe riendli'.
   b. Ndzi ta vula rito.
   c. Loko ku ri riviti, u fanele ku tlakusa rintiho rin'we.
   d. Loko ku ri riendli, u fanele ku tlakusa tintiho tumbirhi (2).
   e. Kutani, mi ta tirha hi vambirhimbirhi ku endla xivulwa hi rito, sweswo swi kombisa leswi ri vulaka swona.
   f. Ndzi ta vitana tiphere to hambanahambana ku vula swivulwa swa tona.
4. **Vula rito ro sungula na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo Vumba na ku kombisa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA: Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ntivontsalo Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku tsala Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Mipfumawulo Vumba na ku kombisa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ntivontsalo Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku tsala Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

Ku yingisela na ku vulavula: Tlanga mitlango ya ntivomarito: Riviti kumbe riendli?

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku hava switirhisiwa leswi lavekaka

1. **Endla nxaxamelo wa marito hinkwawo ya ntivomarito kusuka eka Kotara ya 1 lama nga maendli kumbe maviti.**
2. **Byela vadyondzi leswaku maviti i marito ya ku thya kasi maendli i xiendlo kumbe marito yo endla.**
3. **Nyika vadyondzi swiletelo leswi landzelaka:**
   a. Hi ta tlanga 'riviti kumbe riendli'.
   b. Ndzi ta vula rito.
   c. Loko ku ri riviti, u fanele ku tlakusa rintiho rin'we.
   d. Loko ku ri riendli, u fanele ku tlakusa tintiho tumbirhi (2).
   e. Kutani, mi ta tirha hi vambirhimbirhi ku endla xivulwa hi rito, sweswo swi kombisa leswi ri vulaka swona.
   f. Ndzi ta vitana tiphere to hambanahambana ku vula swivulwa swa tona.
4. **Vula rito ro sungula na ku sungula ntlango.**

Mipfumawulo Vumba na ku kombisa marito

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Vumba, pulasitini, swipfalo swa bodhlela, wulu, pasta, sweswo-sweswo.

1. Famba eka ndhawu leyi pfulekeke.
2. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo tirhela yi nga kona.
3. Komba vadyondzi laha ndhawu ya vona yo kombisa yi nga kona.
4. Avanyisa vadyondzi hi mitlawa ya 2–4.
5. Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana switirhisiwa leswi nga kona.
6. Byela ntlawa wun'wana na wun'wana ku ehleketa hi rito leri va nga ri tsalaka.
7. Endzhaku ka sweswo, byela mitlawa leswaku yi vumba rito rorero kusuka eka switirhisiwa.
8. Loko mitlawa yi vumbile rito ra yona, yi fanele ku ri kombisa eka ndhawu yo kombisa.
9. Pfumelela vadyondzi ku fambafamba va hlaya marito ya munhu un'wana na un'wana.
10. Khensa vadyondzi u va byela leswaku va basisa.

Ku hlaya swin'we: Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku tsala Vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala

NKARHI
Timinete ta 20

SWITI-RHISIWA:
Ku tsala ka vadyondzi loku kandziyi-siweke

Tirhisa nkarhi lowu eka ku vadyondzi va ya emahlweni va andlala leswi va nga swi tsala.

1. **Yana emahlweni u vitana vadyondzi ku ta nyika andlalo etlilasini.**
   a. Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta emahlweni ka tlilasi ku nyikela mbulavulo.
   b. Nyika xichudeni xin'wana na xin'wana 1–2 wa timinete ku hlamusela leswi xi nga dirowa na ku hlaya tsalwa ra xona.
   c. Loko se va hetile, va fanele va fambafamba va kombisa leswi va nga dirowa.
2. **Loko vadyondzi va ri karhi va nyikela mbulavulo, tiyisisa leswaku tlilasi yi yingisela hi vukheta. Va tsundzuxe ku ba mavoko eka mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nyikelaka mbulavulo.**
3. **Kombisa ntirho hinkwawo lowu kandziyisiweke wa vadyondzi eka buku ya tlilasi kumbe eka bodo ya switiviso.**

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriweke: Fambisa Makambelelo ya Nkhuluko wo Hlaya hi Nomo

NKARHI
Timinete ta 30

SWITI-RHISIWA:
Bukukulu yo Hlaya ya Nseketelo

Buku yo Kambela

1. **Tshamisisa vadyondzi na Tibukukulu to Hlaya ta vona.**
   a. Byela vadyondzi ku pfula tibukukulu to hlaya ta vona eka pheji ro sungula.
   b. Byela vadyondzi ku tirha na munghana wa vona.
   c. Byela vadyondzi ku kambela loko va kota ku hlaya mipfumawulo hinkwayo.
   d. Byela vadyondzi leswaku va cincana ku hlaya marito na matsalwa hinkwawo nakambe.
2. **Vitana vadyondzi hi un'weun'we ku ta endla swikambelwana swa NHN.**
   a. Tirhisa swikambelwana swa NHN swa Kotara ya 1 leswi nyikiweke eka Xibukwana xa Makambelelo.
   b. Landzelela swiletelo swa ku kambela swa NHN eka Xibukwana xa Makambelelo.
   c. Rekhoda mivuyelo ya mudyondzi un'wana na un'wana.
   d. Tirhisa mivuyelo leyi ku pfuxeta mitlawa ya wena yo hlaya ya vuswikoti lebyi fanaka.
   e. Nakambe tirhisa mivuyelo leyi ku lemuka timhaka leti nga ta lulamisiwa eka kotara leyi landzelaka.

Makumu ka siku: Hlaya hi rito leri tlakukeke

NKARHI
Timinete ta 15

SWITI-RHISIWA:
Switirhisiwa swa mudyondzisi hi yexe

- Tirhisa switirhisiwa swa wena: Tibuku Letikulu, Tubuku ta Nhlengelo na Tibuku ta Switori hinkwaswo swi ringanerile.
- Tirhisa nkarhi lowu ku modela ku hlaya loku khulukaka, na ku hlaya ka ku komba matitwelo.
- Ntirho lowu wu pfuna vadyondzi ku hluvukisa rirhandzu ra switori na ku hlaya.
- Swi tlhela swi vumba ntivomarito wa vona, vutivi bya le ndzhaku na ku tsundzuka loku tirhaka. Leswi hinkwaswo i vuswikoti bya nkoka bya ntwisisa.

NHLRP | National Home Language Reading Programme